

ปัญหาหนี้สินและแนวทางแก้ไขปัญหาหนี้สินของครอบครัวเกษตรกร
บ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอठी จังหวัดลำพูน

นางวันเพ็ญ พรินทรากุล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต
วิชาเอกการพัฒนาครอบครัวและสังคม สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช

พ.ศ. 2551

**Debt Problems and Guidelines for Solving Debt Problems among Farmers'
Families at Udompattana Village, Moo 12, Srivichai Sub-District, Li District
Lamphun Province**

Mrs.Wanpen Printragoon

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Home Economics in Family and Social Development

School of Human Ecology
Sukhothai Thammathirat Open University

2008

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ปัญหาหนี้สินและแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของครอบครัวเกษตรกร
บ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอเถลิง จังหวัดลำพูน

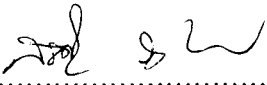
ชื่อและนามสกุล นางวันเพ็ญ พรินทรากุล

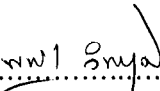
วิชาเอก การพัฒนาครอบครัวและสังคม

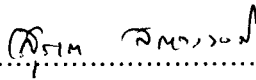
สาขาวิชา มนุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

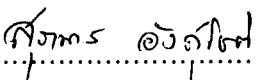
อาจารย์ที่ปรึกษา 1. รองศาสตราจารย์พูนศิริ วัจนะภูมิ
2. รองศาสตราจารย์สุชาดา สถาวรวงศ์
3. รองศาสตราจารย์ ดร.สุภมาส อังศุโชติ

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ได้ให้ความเห็นชอบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว

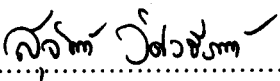

.....ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร.สรณ ภู่คง)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์พูนศิริ วัจนะภูมิ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์สุชาดา สถาวรวงศ์)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุภมาส อังศุโชติ)

คณะกรรมการบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอก
การพัฒนาครอบครัวและสังคม สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

.....ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุจินต์ วิสวธีรานนท์)

วันที่.....18.....เดือน.....มิถุนายน.....พ.ศ.....2552....

ชื่อวิทยานิพนธ์ ปัญหาหนี้สินและแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของครอบครัวเกษตรกร
บ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

ผู้วิจัย นางวันเพ็ญ พรินทรากุล **ปริญญา** คหกรรมศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนาครอบครัวและสังคม)
อาจารย์ที่ปรึกษา (1) รองศาสตราจารย์พูนศิริ วัจนะภูมิ (2) รองศาสตราจารย์สุชาดา สดาวรวงศ์
(3) รองศาสตราจารย์ ดร.สุภมาส อังศุโชติ **ปีการศึกษา** 2551

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาปัญหาหนี้สินและแนวทางการแก้ไขปัญหา
หนี้สินของครอบครัวเกษตรกร บ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ใช้วิธีการจัดเวทีเสวนา การสนทนากลุ่มย่อย
กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 42 คน คัดเลือกจากเกษตรกรที่เป็นหนี้โดยแกนนำชุมชน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
ได้แก่ แนวประเด็นคำถามในเวทีเสวนาและการสนทนากลุ่มย่อย ประกอบด้วย สภาพความเป็นอยู่
ในอดีตและปัจจุบัน ปัญหาหนี้สิน ค่าใช้จ่าย การกู้ยืมเงิน แนวทางการแก้ไขปัญหา สมุดบันทึก
เครื่องบันทึกเสียง และกล้องถ่ายรูป การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาที่ได้จากการบันทึก
จากเวทีเสวนา และการสนทนากลุ่มย่อย

ผลจากการวิจัย พบว่า (1) ปัญหาหนี้สินของเกษตรกรเกิดจาก ปัจจัยภายใน ได้แก่ ค่าใช้จ่าย
สำหรับการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ค่าใช้จ่ายสำหรับการบริโภคและอุปโภค ค่าใช้จ่ายสำหรับการศึกษา
ของบุตร และปัจจัยภายนอก ได้แก่ ราคาผลผลิตการเกษตร นโยบายของรัฐ และนโยบายของธนาคาร
สภาพแวดล้อม ภัยธรรมชาติ (2) แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกร ได้แก่ การลดค่าใช้จ่าย
การหารายได้เพิ่ม การออมทรัพย์ และการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีการจัดทำบัญชี
ครัวเรือนเพื่อสร้างความตระหนักให้กับตนเองและปรับเปลี่ยนพฤติกรรม อันจะนำไปสู่การพัฒนา
ตนเองและการประกอบอาชีพอย่างยั่งยืนของเกษตรกร

คำสำคัญ ครอบครัว หนี้สิน จังหวัดลำพูน

Thesis title: Debt Problems and Guidelines for Solving Debt Problems among Farmers' Families at Udompattana Village, Moo 12, Srivichai Sub-District, Li District Lamphun Province

Researcher: Mrs. Wanpen Printragoon; **Degree:** Masters of Home Economics (Family and Socail Development) **Thesis advisors:** (1) Poonsiri Watjanapoom, Associate Professor; (2) Suchada Sathaworvong, Associate Professor; (3) Dr. Supamas Angsuchoti, Associate Professor; **Academic year:** 2008

ABSTRACT

The objectives of this research were to study debt problems and guidelines to solve them which belonged to farmers' families, Udompattana Village, Moo 12, Srivichai Sub-District, Li District, Lamphun Province.

Research design of this study was qualitative research by means of arrangement of discussion stage and small group discussion. A total of 42 debt farmers were selected by community leaders. The research instrument used was guideline of question items in discussion venue and small group discussion including the past and the present living situation, debt problems, expenditure, loan, ways to solve the problems, recording book, sound recorder and camera. The data were analyzed by content analysis from recording in the discussion stage and small group discussion.

The findings of the research were: 1) debt problems among the farmers resulting from internal problems included expenditure for agricultural product promotion, expenditure for consumption and facility, expenditure for their children while external factors included prices of agricultural products, state and bank policies, environment and natural disaster; and 2) ways to solve the problems of the farmers included expenditure reduction, search of increasing income, saving and lifestyle of sufficiency economics by providing household inventory in order to create self-awareness and behavioral change which led to self-development and sustainable occupation of the farmers.

Keywords: Family, Debt, Lamphun Province

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์พูนศิริ วัจนะภูมิ อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก รองศาสตราจารย์สุชาดา สดาวรวงศ์ และรองศาสตราจารย์ ดร.สุภมาศ อังสุโชติ อาจารย์ที่ปรึกษา ร่วมที่ได้กรุณาให้ความช่วยเหลือและแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบพระคุณแกนนำและ พี่น้องเกษตรกรบ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอเถลี จังหวัดลำพูน ที่ได้อนุญาตและ ให้ความร่วมมือในการศึกษาและการเก็บข้อมูล ผู้เชี่ยวชาญที่ให้คำแนะนำในการสร้างเครื่องมือ นื่อง ๆ จากสถาบันวิจัยหรือศูนย์ที่ให้การช่วยเหลือในการเก็บข้อมูล ตลอดจนครอบครัวของผู้วิจัย ที่คอยให้กำลังใจและคอยสนับสนุนอยู่เบื้องหลังแห่งความสำเร็จครั้งนี้

พร้อมนี้ ผู้วิจัยขอน้อมรำลึกถึงพระคุณของบิดา มารดา ซึ่งมีพระคุณอันใหญ่หลวง และ ครูบาอาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชา อบรมสั่งสอนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้ง ผู้แต่งหนังสือทุกท่าน ที่ผู้วิจัยได้นำมาอ้างอิงในครั้งนี้

วันเพ็ญ พรินทราวุธ

ตุลาคม 2550

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฅ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
ขอบเขตการวิจัย.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	6
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	6
นโยบายภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับปัญหาหนี้สิน.....	22
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	29
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	33
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	35
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	35
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	35
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	38
แหล่งข้อมูล.....	41
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	42
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	43
ส่วนที่ 1 สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา.....	44
ส่วนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรผู้ให้ข้อมูล.....	53
ส่วนที่ 3 หนี้สินของเกษตรกร.....	55
ส่วนที่ 4 แหล่งที่มาของหนี้สินเกษตรกร.....	65
ส่วนที่ 5 แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกร.....	68

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	74
สรุปผลการวิจัย.....	74
อภิปรายผล	80
ข้อเสนอแนะ	91
บรรณานุกรม	93
ภาคผนวก.....	97
ก รายชื่อผู้เชี่ยวชาญในการกำหนดแนวคำถามในการจัดเวทีเสวนา และการสนทนากลุ่มย่อย.....	98
ข แนวคำถามในการจัดเวทีเสวนาเพื่อวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน (เวทีชาวบ้าน) เกษตรกรบ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน	100
ค แนวการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) เกษตรกรบ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน.....	103
ง แผนที่หมู่บ้าน บ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน.....	105
จ รูปภาพสภาพพื้นที่ และการจัดเวทีเสวนาบ้านอุดมพัฒนา หมู่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน	107
ประวัติผู้วิจัย.....	114

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 3.1 แหล่งข้อมูล และข้อมูลที่ต้องการจากแหล่งต่าง ๆ	42
ตารางที่ 4.1 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรผู้ให้ข้อมูล.....	53

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากสภาพปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของประเทศไทยตั้งแต่ในช่วงปี 2540 ที่ได้ส่งผลให้ต้องเผชิญกับภาวะวิกฤติเศรษฐกิจครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนไม่เพียงแต่สะท้อนให้เห็นถึงความบกพร่องในกระบวนการพัฒนาประเทศ ระบบและโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมในอดีตที่ผ่านมาเท่านั้น หากยังส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน โดยความผิดพลาดในอดีตซึ่งเป็นสาเหตุและส่งผลในปัจจุบันซึ่งไม่อาจจะนับได้ว่าเป็นความผิดพลาดของ บุคคล คณะบุคคล หรือกลุ่มบุคคลใดเป็นการเฉพาะ (วอลเดน เบลโล, 2542) ซึ่งได้ส่งผลให้คนทุกระดับชั้นของสังคมต้องร่วมชะตากรรมเดียวกันในความทุกข์ยาก โดยเฉพาะผลกระทบที่มีต่อครอบครัวของเกษตรกร ซึ่งเป็นสถาบันครอบครัวในระดับรากหญ้าของประเทศที่จะต้องเผชิญกับสภาพปัญหาและรองรับกับผลกระทบกับภาวะเศรษฐกิจดังกล่าว สมาชิกครอบครัวหลายภาคส่วนที่ถูกให้ออกจากงานต้องกลับเข้าสู่มาตุภูมิหรือบ้านเกิดของตนเองและหันกลับมาประกอบอาชีพเดิม คือ เกษตรกรรม ในขณะที่พื้นที่นาหรือที่ดินทำกิน ไม่มีเหลือให้ประกอบอาชีพอีกแล้ว สมาชิกของครอบครัวเหล่านี้ต้องกลับมาเช่าที่ดินที่เคยเป็นของตนเองทำมาหากิน ทำให้ต้องมีภาระหรือต้นทุนในการเกษตรกรรมเพิ่มสูงขึ้นอีก ของผู้ถือครองจำแนกตามการมีหนี้สินเพื่อการเกษตร ซึ่งเป็นหนี้สินเฉพาะที่กู้มาจากแหล่งเงินกู้ในระบบซึ่ง ได้แก่ ธนาคาร สหกรณ์ และหน่วยงานราชการ และแหล่งเงินกู้นอกระบบ ได้แก่ พ่อค้าคนกลาง นายทุนเงินกู้ ญาติ เพื่อนบ้าน และบุคคลอื่น ไม่รวมหนี้จากบริษัทและห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล ดังจะเห็นได้จากสถิติของจำนวนครัวเรือนที่เป็นหนี้ และหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน จำแนกตามวัตถุประสงค์ของการกู้ยืม แหล่งเงินกู้ เป็นรายภาค พ.ศ. 2549 เป็นหนี้ในระบบ จำนวน 108,304 บาทต่อครัวเรือน และเป็นหนี้ในเงินนอกระบบ จำนวน 8,280 บาทต่อครัวเรือน (รายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2549 ทั้วราชอาณาจักรสำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ปี 2549)

การหันกลับมาเข้าสู่ภาคเกษตรกรรมของชาวบ้านต้องประสบกับปัญหาที่ดินทำกิน เนื่องจากการ ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองเพราะพื้นที่การเกษตรดั้งเดิมนั้นได้ถูกขายไปเป็นต้นทุนการทำไม้แปรรูป ได้แก่ ไม้เต็ง ไม้สัก ไม้พยุง ไม้ชิงชัน ไม้ยางพารา เป็นต้น (การจัดเวทีชาวบ้านของสถาบันวิจัยหรือวิจัย, 2548) ในช่วงที่เศรษฐกิจและการทำไม้รุ่งเรือง ทำให้เกิดปัญหาการบุกรุกที่ดิน

ทำกินของรัฐ บางคนก็เช่าที่ดินนายทุนทำกิน ในการทำเกษตรกรรมส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา อีกมากมายไม่ว่าจะเป็นเรื่องต้นทุนการผลิตสูง ผลผลิตไม่ออกตามฤดูกาล ราคาผลผลิตตกต่ำ ขาดแคลนแหล่งน้ำ รวมถึงกระแสบริโภคนิยมที่โหมเข้าสู่สังคมชนบท ทำให้สมาชิกครอบครัวเกษตรกร ในชุมชนมีค่านิยมสมัยใหม่ เกิดวัฒนธรรมการลอกเลียนแบบความทันสมัยจากภายนอกและสื่อต่าง ๆ เกิดการจับจ่ายใช้สอยสิ้นเปลืองในเรื่องอุปโภค บริโภค เช่น ค่าโทรศัพท์ ค่าเสื้อผ้า การกิน การอยู่ รวมถึงค่าใช้จ่ายส่งบุตรหลานเพื่อเรียนหนังสือในระดับที่สูง ๆ เพื่อหวังเมื่อเรียนจบแล้ว บุตรหลานจะสามารถนำวิชาความรู้ทำมาหากินและดูแลครอบครัวได้ จากสถานการณ์ดังกล่าวได้ ส่งผลให้ประชาชนต้องประสบกับสภาพปัญหาหนี้สินเพิ่มขึ้นทุกปีดังจะเห็นได้จากสถิติหนี้สิน โดยเฉลี่ยต่อครัวเรือน จำแนกตามวัตถุประสงค์ของการกู้ยืม และสถานะทางเศรษฐกิจสังคมของ ครัวเรือน พ.ศ. 2549 ของครัวเรือนที่เป็นหนี้จากปี 2545 เฉลี่ยครัวเรือนละ 82,485 บาท เพิ่มมาเป็น ครัวเรือนละ 116,585 บาท ในปี 2549 โดยเป็นการใช้จ่ายในครัวเรือน จำนวน 75,436 บาทต่อครัวเรือน (รวมซื้อ/เช่าซื้อบ้านและ/หรือที่ดิน ใช้ในการศึกษา และใช้จ่ายอุปโภคบริโภคอื่น ๆ) และเป็นค่าใช้จ่าย ในการทำการเกษตร จำนวน 16,507 บาทต่อครัวเรือน (รายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม ของครัวเรือน พ.ศ. 2549 ทิวราชอาณาจักร สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร ปี 2549)

จังหวัดลำพูนจากเดิมที่ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม หลังจากที่ได้อิ นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือเข้ามาตั้งในเขตจังหวัดลำพูนเมื่อปี พ.ศ. 2529 วิถีชีวิตของผู้คนใน จังหวัดลำพูนต้องเปลี่ยนแปลงไป ลูกหลานและผู้คนในภาคชนบทได้เข้าไปเป็นลูกจ้างในภาคนิคม อุตสาหกรรม ทำให้ต้องทิ้งไร่นาทิ้งอาชีพเกษตรกรรมที่เป็นอาชีพดั้งเดิมเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมกัน ในทุกอำเภอของจังหวัดลำพูน ซึ่งงานรับจ้างใน โรงงานอุตสาหกรรมเป็นงานที่มีรายได้ประจำและ แน่นนอนกว่าภาคเกษตรกรรม แต่งานในภาคอุตสาหกรรมยังจำกัดเฉพาะบุคคลที่มีอายุไม่เกิน 30-40 ปี ซึ่งแน่นอนว่าบุคคลที่มีอายุมากกว่านี้ต้องกลับเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม ประกอบกับสถานะทางเศรษฐกิจ ดังที่ได้กล่าวมาทำให้หลายโรงงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือต้องปิดตัวลง ปัจจุบันประชากร ในจังหวัดลำพูน กว่าร้อยละ 70 มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นพื้นฐาน มีการเพาะปลูกพืชหลายชนิด ซึ่งได้แก่ ทำนาข้าว ทำสวนลำไย หอม กระเทียม มันฝรั่ง ถั่วลิสง ข้าวโพด เป็นต้น ซึ่งเป็นการเพาะปลูก ที่กระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในเขตจังหวัดลำพูน ซึ่งการประกอบอาชีพเกษตรกรรมดังกล่าวได้ส่งผล ให้ชาวบ้านหรือเกษตรกรต้องประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะปัญหาผลผลิตที่ได้ ไม่คุ้มค่ากับการลงทุน กล่าวคือ ต้นทุนการผลิตของการทำอาชีพการเกษตรเพิ่มสูงขึ้นทุกวันในขณะที่ ราคาผลผลิตคงที่และมีแนวโน้มที่จะลดต่ำลงอยู่เรื่อย ๆ รายได้ที่ได้รับจึงไม่คุ้มค่ากับค่าใช้จ่าย ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น ทำให้ชาวบ้านหรือเกษตรกรต้องกู้ยืมเงินมาลงทุนและประสบกับปัญหาหนี้สิน เพิ่มขึ้นทุกวัน (สำนักงานจังหวัดลำพูน, 2544) ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเพียงสิ่งที่บ่งบอกออกจาก

สภาพภายนอกที่พอจะมองเห็นเท่านั้น กอปรกับนโยบายของรัฐบาลปัจจุบันที่ส่งเสริมให้เกิดการกระจายเงินทุนไปสู่ชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง โครงการแปลงทรัพย์สินให้เป็นทุน โครงการ SML รวมทั้งกระแสบริโภคนิยมที่เพิ่มสูงขึ้นทุกวันผ่านตามสื่อต่าง ๆ ส่งผลให้ชาวบ้านหรือเกษตรกรใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยไม่กลัวการเป็นหนี้ มีการกู้ยืมเงินหมุนเวียนตามกองทุนต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมากมายทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้าน ทำให้มีสภาพเป็นหนี้สินซ้ำซากวุ่นเป็นวัฏจักรไม่รู้จักจบสิ้น

จากกระแสการหมุนเวียนของเงินกู้ที่มีอยู่มากมายดังกล่าว สมาชิกของครอบครัวในชนบทจึงมีเงินหมุนเวียนใช้จ่ายไม่ขาดมือ ขาดการใช้จ่ายแบบยังคิด เกิดปัญหาหนี้สินพอกพูนขึ้นทุกวัน เพราะรายได้ไม่พอเพียงกับค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น หรือที่เรียกว่ารายได้น้อยกว่ารายจ่าย ส่งผลให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ของครอบครัวตามมาไม่ว่าจะเป็นปัญหาปัญหาความรุนแรงภายในครอบครัว ปัญหาภาวะเครียดของสมาชิกครอบครัว ปัญหาการหย่าร้าง ปัญหาบุตรหลานมีคู่ก่อนวัยอันควร เป็นต้น ซึ่งจากภาวะสภาพปัญหาดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อครอบครัวของเกษตรกรหมู่บ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน จำนวน 121 ครอบครัว ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ จำนวน 120 ครอบครัว (มีเพียง 1 ครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการ) ที่ต้องประสบกับปัญหาหนี้สินและปัญหาอื่น ๆ ที่ตามมา จากเดิมหมู่บ้านอุดมพัฒนา รายได้ส่วนใหญ่มาจากการหาของป่า ป่าเริ่มลดลง จะมีการประกาศเขตป่าสงวนของกรมป่าไม้ ทำให้พื้นที่ป่าในการทำมาหากินของชุมชนลดลง รวมทั้งปัญหาการทำลายป่า จำนวนคนที่เพิ่มมากขึ้น กับจำนวนป่าที่ลดลง ทำให้คนในชุมชนออกทำงานนอกบ้านเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งความเจริญต่าง ๆ เริ่มเข้ามา ทำให้ชุมชนมีหนี้สินเพิ่มมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช 2 ค.) ที่พบว่าหมู่บ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัยอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ประสบกับปัญหาหนี้สินทั้งที่เป็นหนี้จากแหล่งเงินกู้ในระบบ ซึ่งได้แก่ หนี้จากธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร(ธกส.) สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร และหน่วยงานราชการ และหนี้ที่มาจากแหล่งเงินกู้นอกระบบ (นายทุนญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง เป็นต้น) ในอัตราเฉลี่ยจำนวนประมาณ 83,000 บาทต่อครัวเรือน (ข้อมูล กชช 2 ค. หมู่บ้านอุดมพัฒนา จากการสำรวจเมื่อปี 2549) จากข้อมูลที่ได้พบ และจากเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน การศึกษาดูงานชุมชนอื่นที่ทำการแก้ไขปัญหาหนี้สิน ทำให้ชุมชนหันมาให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาหนี้สินของตนเอง โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลักในการแก้ไขปัญหา ซึ่งทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาถึงหนี้สินของครอบครัวเกษตรกร และจะมีแนวทางแก้ไขปัญหาอย่างไรที่จะสามารถหลุดพ้นจากสภาพการณ์เป็นหนี้หรือหลุดพ้นกับสภาพปัญหาเหล่านี้ เพื่อที่จะสามารถดำรงชีวิตท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ กับสภาวะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้อย่างมีความสุข

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาหนี้สิน และแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของครอบครัวเกษตรกร บ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอเถลี จังหวัดลำพูน

3. ขอบเขตการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านประชากร

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาถึง ปัญหาหนี้สินและแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สิน ของครอบครัวเกษตรกรหมู่บ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอเถลี จังหวัดลำพูน จำนวน กลุ่มตัวอย่างครอบครัวเกษตรกรที่เป็นหนี้เท่านั้น จำนวน 42 คน จากจำนวนครอบครัวทั้งหมด 121 ในการจัดเวทีเสวนาและการสนทนากลุ่มย่อย

3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาถึงปัญหาหนี้สินและแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สิน ของครอบครัวเกษตรกรบ้านอุดมพัฒนา จำนวน 42 คน ในการจัดเวทีเสวนาผู้เข้าร่วมเวทีเสวนาและ การสนทนากลุ่มย่อย

3.3 ขอบเขตด้านเวลา เก็บข้อมูลในช่วงเดือนมกราคม 2549 ถึงพฤศจิกายน 2549

4. นิยามศัพท์เฉพาะ

4.1 หนี้สิน หมายถึง จำนวนเงินหรือสิ่งของ ณ วันใดวันหนึ่งที่ฝ่ายหนึ่งเรียกว่า ลูกหนี้ (ผู้กู้) ผูกพันที่จะต้องจ่ายคืนให้อีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่า เจ้าหนี้ (ผู้ให้กู้) ในอนาคต จึงเป็นภาระผูกพัน ที่ต้องชดใช้ อันเป็นผลมาจากการกู้ยืมหรือใช้บริการเพื่อตอบสนองความต้องการ และการลงทุน ด้านการเกษตรของครอบครัวเกษตรกร

4.2 จำนวนหนี้สินของเกษตรกร หมายถึง จำนวนเงินหรือสิ่งของที่เกษตรกรเป็นหนี้ จากแหล่งเงินกู้ในระบบและในระบบ ทั้งเป็นหนี้เพื่อลงทุนการผลิต จำนวนหนี้เพื่อการอุปโภค บริโภค จำนวนหนี้เพื่อการศึกษาของบุตร เป็นต้น

4.3 ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาหนี้สิน หมายถึง สาเหตุที่ทำให้ครอบครัวเกษตรกรต้องมี สถานะการเป็นหนี้

4.4 ครอบครัวเกษตรกร หมายถึง ครอบครัวเกษตรกรที่ทำการเกษตร (ทำนา ทำสวน ทำไร่ หรือเลี้ยงสัตว์) อาศัยอยู่ที่หมู่บ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอเถลี จังหวัดลำพูน

4.5 รายได้ หมายถึง จำนวนเงินที่ได้รับในช่วงเวลาต่างๆ ของการเกิดรายได้ และนำมาคิดเป็นรายได้ครอบครัวเกษตรกรเฉลี่ยต่อเดือน

4.6 การใช้จ่ายของครอบครัว หมายถึง การใช้จ่ายเงินที่ได้มาของสมาชิกครอบครัวเกษตรกรในด้านต่าง ๆ

4.7 การใช้จ่ายที่กู้มา/วัตถุประสงค์การใช้จ่ายเงินกู้ หมายถึง การนำเงินที่กู้มาเพื่อนำมาใช้จ่ายในกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งตรงกับวัตถุประสงค์ และไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ได้แจ้งไว้ในสัญญาการกู้ยืมเงินกับสถาบันการเงินและไม่ใช้สถาบันการเงินหรือเจ้าหนี้

4.8 แหล่งเงินกู้ในระบบ หมายถึง แหล่งเงินกู้ที่มาจากสถาบันการเงิน เช่น ธนาคาร สหกรณ์ และหน่วยงานราชการ กลุ่ม/องค์กรภาคประชาชน หรือที่เป็นนิติบุคคลต่าง ๆ ที่ควบคุมโดยรัฐ

4.9 แหล่งเงินกู้นอกระบบ หมายถึง แหล่งเงินกู้จากบุคคลหรือองค์กรอื่น ๆ ที่ไม่ใช่สถาบันการเงิน ไม่ใช่นิติบุคคล และของภาคประชาชนที่รัฐควบคุม แหล่งเงินกู้นอกระบบ ได้แก่ พ่อค้าคนกลาง นายทุนเงินกู้ ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน บุคคลอื่น ๆ

4.10 แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกร หมายถึง วิธีการสำหรับการแก้ไขปัญหาหนี้สินที่ได้มาจากการกำหนดร่วมกันของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างที่เป็นหนี้ จากการจัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ตามแบบสัมภาษณ์

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

5.1 ได้ทราบถึงปัญหาหนี้สินของครอบครัวเกษตรกรบ้านอุดมพัฒนา

5.2 ได้แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินแบบมีส่วนร่วมของครอบครัวเกษตรกรบ้านอุดมพัฒนา

5.3 สามารถนำผลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางสำหรับการแก้ไขปัญหาหนี้สินให้กับครอบครัวเกษตรกร

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้ารวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
 - 1.1 รายได้
 - 1.2 หนี้สิน
 - 1.3 การใช้จ่าย
 - 1.4 พฤติกรรมการบริโภค
 - 1.5 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
2. นโยบายภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับปัญหาหนี้สิน
3. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องอยู่ 4 เรื่องด้วยกัน ได้แก่ รายได้ หนี้สิน การใช้จ่าย และพฤติกรรมการบริโภค ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 รายได้

1.1.1 ความหมายของรายได้ รายได้ หมายถึง สิ่งที่ได้มาแล้วไม่มีพันธะที่ต้องจ่ายคืนและได้มาจากหลาย ๆ กรณี รายได้ของสมาชิกครอบครัวส่วนใหญ่ได้มาจากการทำงานซึ่งจะได้มาได้ในรูปของค่าจ้างหรือเงินเดือน และรายได้ประเภทนี้ค่อนข้างมีความแน่นอน จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นรายได้ถาวร (permanent income) ครัวเรือนที่ยังคงทำงานอยู่โดยไม่ถูกให้ออกหรือเกษียณอายุการทำงานไม่ว่าก่อนหรือตามกำหนด หรือประสบอุบัติเหตุจนทำให้ไม่สามารถทำงานต่อไปได้ หรือการเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่ทำให้สถานประกอบที่ลูกจ้างผู้นั้นทำงานอยู่ต้องเลิกกิจการไปและทำให้ลูกจ้างนั้นต้องว่างงาน และไม่มีรายได้จากการทำงานอีกต่อไป รายได้ถาวรน่าเป็นรายได้ที่สามารถคาดคะเนล่วงหน้าได้ว่าจะมีจำนวนเท่าใดในอนาคต และควรเป็นรายได้ที่ใช้เป็นฐานในการใช้จ่ายได้ค่อนข้างจะแน่นอน แม้ว่าจะเกิดการผิดพลาดในการคาดคะเนบ้างแต่ก็ไม่มากนัก ยังมีรายได้อีกประเภทหนึ่ง ที่ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอและไม่ค่อยมีจำนวนที่แน่นอนตายตัว

รายได้ประเภทนี้เรียกว่า รายได้ชั่วคราว (transitory income) ซึ่งเป็นรายได้ที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้คาดหมายหรือเกิดขึ้นเพียงบางครั้งบางโอกาส และจำนวนเงินที่ได้ในแต่ละครั้งก็ไม่เท่ากันด้วย เช่น การถูกรางวัล สลากกินแบ่งรัฐบาล การได้เงินอุดหนุนช่วยเหลือ การเก็บเงินได้จากบุคคลอื่นทำตกหล่นไว้และการได้รับมรดก เป็นต้น รายได้ประเภทนี้ไม่ควรใช้เป็นฐานในการใช้จ่ายเพราะมีความไม่แน่นอนและไม่ได้เกิดขึ้นกับทุกคน มีเพียงคนส่วนน้อยเท่านั้นที่ได้รับเงินประเภทนี้

รายได้ของสมาชิกในครอบครัวนอกจากมาจากการทำงานแล้ว ยังอาจมาจากการประกอบธุรกิจแล้วได้กำไร (profit) ซึ่งรายได้ส่วนนี้เรียกว่าผลตอบแทนของผู้ประกอบการ เช่น บริษัท ห้างหุ้นส่วน ร้านค้า หรือการประกอบธุรกิจเล็ก ๆ น้อย ๆ แบบเจ้าของคนเดียว ซึ่งเมื่อมีกำไรก็กลายเป็นรายได้ของผู้ประกอบการซึ่งก็เป็นสมาชิกของครอบครัว รายได้จากกำไรนี้อาจมีความไม่แน่นอน เนื่องจากต้องมีความเสี่ยงซึ่งบางครั้งอาจทำให้เกิดการขาดทุนได้ และกำไรที่คิดควรรวมค่าเสียโอกาส (opportunity cost) ซึ่งเป็นต้นทุนที่ผู้ประกอบการไม่ได้จ่าย แต่มีอยู่ในต้นทุนทั้งหมด เช่น การที่ผู้ประกอบการใช้แรงงานตนเองในการประกอบธุรกิจแล้วไม่ได้คิดค่าจ้างหรือเงินเดือนให้แก่ตนเอง หรือการนำทรัพย์สินบางอย่างของตนเองมาใช้ในการประกอบกิจการ ไม่ว่าจะเป็ยานพาหนะ ที่เคยใช้ในการเดินทางหรือทรัพย์สินบางอย่างที่ใช้ในกิจกรรมอื่นมาใช้ในการประกอบกิจกรรม เป็นต้น ดังนั้น กำไรในทางเศรษฐศาสตร์จึงมักจะต่ำกว่ากำไรในทางบัญชีเนื่องจากกำไรในทางบัญชีไม่คิดค่าเสียโอกาส

รายได้ อาจมาจากการลงทุน หรือการนำเงินให้บุคคลอื่นกู้ หรือฝากไว้ที่สถาบันการเงิน ซึ่งค่าตอบแทนประเภทนี้จะเรียกว่าดอกเบี้ย หรือผลตอบแทนจากการลงทุน ในกรณีที่นำเงินไปฝากไว้ที่สถาบันการเงินความเสี่ยงย่อมมีน้อยมาก แต่ผลตอบแทนหรืออัตราดอกเบี้ยที่ได้รับย่อมต่ำ แต่ถ้านำเงินไปลงทุนไม่ว่าในหลักทรัพย์หรือลงทุนในธุรกิจย่อมมีความเสี่ยงสูง แต่ผลตอบแทนที่คาดว่าจะได้รับย่อมจะสูงตามไปด้วย ดังนั้น ถ้าสมาชิกในครอบครัวไม่ต้องการความเสี่ยงก็ควรพิจารณานำเงินไปฝากไว้ที่สถาบันการเงิน โดยเฉพาะธนาคารพาณิชย์ ซึ่งจะ ได้รับผลตอบแทนที่สูงกว่าการฝากเงินไว้ที่ธนาคารพาณิชย์ก็อาจนำเงินไปซื้อหุ้นหรือลงทุนในธุรกิจต่าง ๆ ซึ่งย่อมมีความเสี่ยงที่จะไม่ได้ผลตอบแทนหรือแม้แต่เงินต้นคืนถ้าธุรกิจที่ไปลงทุนนั้นเกิดล้มเหลวและต้องเลิกกิจการไป หรือหุ้นที่ซื้อราคาตกลงไปอย่างมากจนผลตอบแทนที่คาดว่าจะได้รับเป็นศูนย์

รายได้ของสมาชิกในครอบครัวอาจมาจากการนำทรัพย์สินที่ตนเองครอบครอง และมีกรรมสิทธิ์ตามกฎหมายไปให้บุคคลอื่นเช่า ซึ่งผลตอบแทนที่ได้รับเรียกว่า ค่าเช่า เช่น การให้เช่าที่ดิน การให้เช่าบ้านพักอาศัย การให้เช่าเครื่องจักรกล การให้เช่ารถยนต์ รถบรรทุก และยานพาหนะประเภทอื่น ๆ และการให้เช่าสัตว์เลี้ยงหรือสิ่งของอื่น ๆ เป็นต้น ซึ่งผู้เช่าจะจ่ายค่าตอบแทนให้แก่ผู้ให้เช่าซึ่งเป็นเจ้าของในรูปแบบของค่าเช่าตามเงื่อนไขและที่กำหนดโดยอาจเป็นรายวัน รายสัปดาห์ รายเดือน หรือรายปี หรือยาวกว่านั้นก็ได้ แล้วแต่ว่าจะตกลงกันเป็นลักษณะอักษรก็ได้ ทั้งนี้ถ้ามี

การผิดสัญญา ก็อาจมีการฟ้องร้องกันทางกฎหมายต่อไป หรืออาจใช้วิธีการอื่น ๆ เพื่อแก้ไขปัญหา ดังกล่าวต่อไป นอกจากรายได้ต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ครอบครัวอาจมีรายได้ในรูปอื่น ๆ เช่น ค่าลิขสิทธิ์ เงินช่วยเหลือ เงินให้เปล่า เงินโอนจากภาคเอกชนหรือภาครัฐ ตลอดจนราย ๆ ได้อื่น ๆ ที่มีใช้สิ่งทีกล่าวมาข้างต้น (ฉรณรงค์ศักดิ์ ธนวิบูลย์ 2545: 70-71)

1.1.2 ที่มาของรายได้ การได้มาของรายได้มีหลายแนวทาง ได้แก่ รายได้ประจำ และรายได้ที่ไม่ใช่รายได้ประจำหรือรายได้เสริม มีรายละเอียดดังนี้

1) **รายได้ที่เป็นรายได้ประจำ** หมายถึง รายได้ที่เกิดจากการทำงานประจำ หรือจากการประกอบอาชีพ การประกอบอาชีพที่แตกต่างกัน ทำให้มีรายได้ประจำมีลักษณะแตกต่างกัน ดังนี้

(1) **อาชีพรับจ้างหรือรับราชการ** บุคคลในครอบครัวอาจมีอาชีพเป็นพนักงานของบริษัทหรือเป็นพนักงานในรัฐวิสาหกิจ ค่าตอบแทนที่ได้รับ โดยคำนวณตามชั่วโมงหรือจำนวนวันที่ทำงานถือว่าเป็นค่าแรง หากคำนวณโดยเหมาจ่ายเป็นรายเดือนจะถือว่าเป็นเงินเดือน โดยอาชีพของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกันด้วย โดยทั่วไปแล้วเงินเดือนขององค์กรภาครัฐบาลจะต่ำกว่าเงินเดือนขององค์กรภาคเอกชน แต่เมื่อเปรียบเทียบถึงความมั่นคงในอาชีพซึ่งเชื่อว่าภาครัฐบาลมีสูงกว่า ทำให้หลายครอบครัวเลือกที่จะให้บุคคลในครอบครัวประกอบอาชีพที่มีทั้งสองภาคประกอบกัน เพื่อให้มีทั้งรายได้และความมั่นคง โดยในส่วนของารรับราชการนั้นบุคคลที่เกษียณอายุจะมีรายได้เกิดขึ้นในลักษณะเงินบำนาญ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความมั่นคงของรายได้นั้นเอง

(2) **อาชีพทำธุรกิจ** การประกอบธุรกิจเป็นอาชีพที่หลายครอบครัวเลือกทำ โดยเหตุผลที่ต่าง ๆ กัน เช่น เห็นช่องทางหรือโอกาส เป็นมรดกตกทอด ต้องการความอิสระ เป็นต้น ครอบครัวที่ประกอบอาชีพทำธุรกิจจึงมีทั้งทำการค้าขายและการทำธุรกิจการเกษตร รายได้ประจำของผู้ประกอบอาชีพคือกำไรจากการประกอบอาชีพ หลายครอบครัวประกอบอาชีพรับจ้าง แต่ประสบการณ์ทำให้เห็นช่องทางการค้าที่มีโอกาสสร้างรายได้และความเป็นอิสระมากกว่า จึงเปลี่ยนอาชีพไปทำธุรกิจโดยลักษณะของธุรกิจอาจเป็นการผลิตสินค้าเพื่อขายเอง หรือซื้อมาขายไป หรืออาจทำการเกษตรและขายผลผลิตจากการเกษตรดังกล่าว กำไรที่เกิดจากการทำธุรกิจจึงถือเป็นรายได้หลักของครอบครัว

ปัจจัยที่กำหนดรายได้ของบุคคล รายได้ของครอบครัวเกิดจากรายได้ของบุคคลในครอบครัว แต่ละบุคคลจะมีรายได้ อย่างไรก็ตามนั้นเกิดจากองค์ประกอบปัจจัยที่สำคัญ 5 ชนิด คือ อายุ การศึกษา อาชีพ ประสบการณ์ และคุณสมบัติเฉพาะตัว รายละเอียดมีดังนี้

ก. **อายุ** ของบุคคลมีความสัมพันธ์โดยตรงกับรายได้ บุคคลที่มีอายุน้อยจะมีความสามารถในการหารายได้ที่ต่ำกว่าบุคคลที่มีอายุมากกว่า กล่าวกันว่าบุคคลที่มีอายุระหว่าง 35-55 ปี เป็นกลุ่มผู้อยู่ในวัยทำงานหาเงิน เหตุผลสนับสนุนความคิดดังกล่าว คือบุคคลในวัยดังกล่าว

ผ่านพ้นการทำงานมาแล้วช่วงเวลาหนึ่งจนเรียกได้ว่าผู้มีประสบการณ์ เช่นเดียวกับผู้ที่อยู่ในช่วงเวลาของการครอบครัวยุติที่ต้องรับผิดชอบ แรงขับของการสร้างครอบครัวทำให้ต้องทุ่มเทพลังกำลังและความสามารถทำงานอย่างเต็มที่เพื่อหารายได้

ข. การศึกษา ระดับการศึกษาสามารถใช้เป็นเกณฑ์เบื้องต้นของการกำหนดรายได้ได้ แม้จะไม่สามารถบ่งบอกได้อย่างถูกต้องแน่นอน ดังเช่นการกำหนดอัตราเงินเดือนของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการและพลเรือนที่แบ่งตามระดับการศึกษาเป็นผู้สำเร็จการศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก เป็นต้น ในเบื้องต้นนี้จึงกล่าวได้ว่า ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงย่อมมีความสามารถในการหารายได้ที่สูงกว่าผู้มีระดับการศึกษาค่ำ ความเชื่อในแนวคิดนี้จึงเห็นได้ว่า ในยุคปัจจุบันคนจำนวนมากพยายามพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนด้วยการศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี และคนอีกจำนวนหนึ่งก็เร่งศึกษาเพื่อให้สำเร็จระดับปริญญาโท ซึ่งเชื่อว่าจะใช้ระดับการศึกษาเป็นใบเบิกทางของการหารายได้ที่สูงขึ้น อย่างไรก็ตามแม้ว่าระดับการศึกษาจะเป็นปัจจัยสำคัญของการกำหนดรายได้ แต่ศาสตร์ของการศึกษาก็มีส่วนสำคัญต่อการกำหนดรายได้ที่ไม่น้อยไปกว่ากัน ในประเทศกำลังพัฒนาที่ต้องพึ่งพาการใช้เทคโนโลยีย่อมต้องการบุคลากรที่มีความรู้เกี่ยวกับเครื่องจักรกล คอมพิวเตอร์ วิทยาศาสตร์ และในภาวะที่ประเทศต้องปรับตัวเข้าสู่โลกของการติดต่ออย่างไร้พรมแดน หรือการเปิดเสรีทางการค้า ผู้ที่สำเร็จการศึกษาด้านเทคโนโลยีการสื่อสารย่อมเป็นผู้ที่มีโอกาสหารายได้ได้มากกว่าผู้ที่ศึกษาด้านสังคมศาสตร์

ค. อาชีพ อาชีพแม้จะมีความสัมพันธ์กับศาสตร์ของการศึกษาแต่บุคคลก็สามารถที่จะเลือกแนวทางการประกอบอาชีพได้แตกต่างกัน ผู้ที่ศึกษาวิชาชีพด้านแพทย์ กฎหมาย บัญชี สถาปัตยกรรม และวิศวกรรม มีโอกาสที่จะเลือกอาชีพได้ทั้งจากการเป็นพนักงานภาครัฐ พนักงานภาคเอกชน และประกอบอาชีพอิสระ ซึ่งทางเลือกแต่ละทางจะมีโอกาสสร้างรายได้ที่แตกต่างกัน ขณะที่ศาสตร์บางด้านผู้ศึกษาจะมีโอกาสเลือกประกอบอาชีพได้เพียงการเป็นพนักงานภาครัฐหรือภาคเอกชนเท่านั้น ศาสตร์ของการศึกษาเป็นเพียงปัจจัยหนึ่งของการสร้างรายได้จากอาชีพ รายได้ประจำของบุคคลอาจมีโอกาสดลดลงได้หากวิชาชีพนั้นไม่อยู่ในความต้องการของตลาดแรงงาน ในภาวะที่เศรษฐกิจรุ่งเรือง วิชาชีพต่างๆจะอยู่ในความต้องการของตลาดแรงงานทั้งหมดด้วยอัตราการจ้างงานที่อยู่ในมาตรฐาน แต่ในภาวะที่เศรษฐกิจตกต่ำ ศาสตร์ทางด้านสังคมจะไม่เป็นที่ต้องการของตลาดมากนัก รายได้ของบุคคลกลุ่มนี้จึงค่อนข้างต่ำ

ง. ประสบการณ์ รายได้ของบุคคลในหลายอาชีพขึ้นอยู่กับประสบการณ์ วิชาชีพอิสระเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัด ได้แก่ แพทย์ นักกฎหมาย นักบัญชี และวิศวกร ที่มีประสบการณ์มาก จะได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญ ย่อมมีประสบการณ์ที่สูงจะยิ่งช่วยให้หารายได้ได้มากขึ้น เพราะผู้ให้บริการจะมีความเชื่อถือในการที่จะให้ทำงานที่มีมูลค่าสูง งานใหญ่หรืองานที่มีความซับซ้อนมาก

ซึ่งหมายถึงค่าตอบแทนที่สูงขึ้นด้วย หลายคนยอมที่จะทำงานเหนื่อยในช่วงแรกหลังจากสำเร็จการศึกษาด้วยค่าตอบแทนที่ต่ำในลักษณะของการฝึกงานเพื่อหาประสบการณ์ให้กับตัวเอง บุคคลในสายวิชาชีพอิสระ เช่น นักบัญชี นักกฎหมาย เป็นต้น เป็นตัวอย่างที่พบได้ง่าย รายได้ของเขาจะขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่สั่งสมมา

จ. *คุณสมบัติเฉพาะตัว* คุณสมบัติเฉพาะตัวที่แตกต่างกันนับแต่ ความชอบ ความถนัด บุคลิกภาพ ทักษะคิด ค่านิยม แรงขับ แรงจูงใจ และอีกหลาย ๆ อย่าง ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้เป็นองค์ประกอบของการสร้างพฤติกรรมของบุคคลที่แตกต่างกันและมีอิทธิพลต่อรายได้ของบุคคล บุคคลที่ได้เรียนในวิชาที่ตนชอบเป็นศาสตร์ที่อยู่ในความต้องการของตลาด และเขาเป็นผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงย่อมมีโอกาสที่จะหารายได้ได้สูง บุคคลที่ขาดความกระตือรือร้น มีเจตคติที่เป็นลบเพราะมีพื้นฐานมาจากครอบครัวที่มีปัญหา แม้จะสำเร็จการศึกษาในสายวิชาที่ตนเองชอบ บุคลิกภาพที่ปรากฏก็อาจเป็นอุปสรรคต่อการหารายได้ที่สูงได้ (วรรณิ ชลนภาสถิตย์ 2545: 84-86)

2) *รายได้ที่ไม่ใช่รายได้ประจำ* หมายถึง รายได้ที่มีได้เกิดขึ้นเป็นประจำจากการดำเนินอาชีพตามปกติ รายได้ที่มีใช่รายได้ประจำนั้นแม้จะเกิดขึ้นบ่อยและสม่ำเสมอ แต่ก็ยังไม่สามารถเรียกได้ว่าเป็นรายได้ประจำ เพราะโดยทั่วไปแล้วรายได้ที่มีใช่รายได้ประจำนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับรายได้ประจำแล้วจะมีสัดส่วนที่น้อยกว่า หรือหากเปรียบเทียบกับเวลาที่ใช้ในการหารายได้แล้วรายได้ประจำจะเกิดจากการใช้เวลาที่มากกว่า รายได้เหล่านี้จึงเกิดจากงานรองมากกว่างานหลักแต่ทั้งนี้มิใช่ข้อสังเกตว่า บางครอบครัวอาจเห็นช่องทางหรือโอกาสที่ดีจากการสร้างรายได้โดยงานรองจึงเปลี่ยนอาชีพจากงานหลักเป็นงานรองลักษณะดังกล่าวทำให้รายได้ที่มีใช่รายได้ประจำกลายเป็นรายได้ประจำของครอบครัว หรือครอบครัวอาจมีการวางแผนเก็บออมและลงทุนไว้ในรูปของอสังหาริมทรัพย์โดยคาดหวังที่จะสร้างรายได้จากการเช่าที่ดินหรืออาคารในอนาคต ด้วยการใช้เวลาทั้งหมดบริหารงานให้เข้าสินทรัพย์ ลักษณะดังกล่าวที่ต้องลาออกจากงานประจำจึงเป็นการเปลี่ยนอาชีพที่ทำให้มีรายได้หลักเป็นค่าเช่านั่นเอง รายได้ที่มีใช่รายได้ประจำอาจจำแนกตามแหล่งที่มาอย่างกว้าง ๆ ให้เป็น 3 แหล่ง ได้แก่ รายได้จากงานอาชีพ รายได้จากการลงทุน รายได้อื่น ๆ ทั้งนี้รายละเอียดของรายได้ข้างต้นมีดังนี้

(1) *รายได้จากงานในอาชีพ* ส่วนหนึ่งที่พบได้เสมอ ๆ คือ เงินโบนัสและเงินคอมมิสชัน เป็นรายได้พิเศษที่เกิดจากความสำเร็จในองค์การและในหน้าที่ และนอกจากรายได้เหล่านี้แล้ว งานในอาชีพยังสามารถสร้างรายได้พิเศษได้อีกหลายลักษณะ เช่น การทำงานล่วงเวลาหลายองค์การมีงานมากเป็นช่วง ๆ ตามฤดูกาล ทำให้พนักงานต้องทำงานล่วงเวลาซึ่งแม้ว่ารายได้อาจจะไม่สูงนัก แต่การทำอย่างต่อเนื่องสำหรับระยะเวลาช่วงหนึ่งก็สามารถสร้างรายได้ให้เกิดแก่ครอบครัวได้มากพอสมควร นอกจากการใช้เวลาในการหารายได้อื่น ๆ จากองค์การแล้ว หลายอาชีพที่ครอบครัวสามารถหารายได้เพิ่มได้ในลักษณะพิเศษ เช่น พนักงานพิมพ์ดีด รับจ้างพิมพ์ในหลายๆ แบบ

ทั้งรายงาน วิทยานิพนธ์ และงานพิมพ์อื่น ๆ พนักงานเขียนโปรแกรม รับจ้างเขียนโปรแกรมคอมพิวเตอร์ รับทำโฮมเพจ รับจ้างสอนคอมพิวเตอร์ นักบัญชี รับจ้างทำบัญชี สอนพิเศษ หรือรับติวบัญชี นักการเงิน รับเป็นที่ปรึกษาด้านการเงินและการลงทุนแก่บุคคล วิศวกร รับจ้างติวแก่นิสิต นักศึกษา หรือรับงานโครงการต่าง ๆ ตามความเชี่ยวชาญ แพทย์ เปิดคลินิกส่วนตัว ทำงานพิเศษในโรงพยาบาลหรือองค์กรต่าง ๆ ที่มีโครงการที่สังกัดประจำ พยาบาล รับจ้างเฝ้าไข้ ทำงานพิเศษนอกเวลาในโรงพยาบาลต่าง ๆ ครูและอาจารย์ รับจ้างสอนพิเศษ ทำงานวิจัย เขียนหนังสือขาย ทยายความ หากทำงานกับองค์กรในลักษณะงานประจำ การรับจ้างงานเฉพาะเป็นครั้งคราว ก็เป็นการหารายได้พร้อม ๆ กับการเสริมประสบการณ์เพิ่มให้แก่ตนเอง และช่างอิเล็กทรอนิกส์ รับจ้างงานซ่อมหรือบริการด้านอิเล็กทรอนิกส์ตามอาชีพ

(2) รายได้จากการลงทุน การลงทุนสามารถทำได้หลายรูปแบบ ครอบคลุมอาจลงทุนทำธุรกิจนอกเวลางานประจำ ลงทุนในสินทรัพย์ ลงทุนในหลักทรัพย์ หรือลงทุนทางปัญญา ดังนี้

ก. การลงทุนทำธุรกิจนอกเวลางานประจำ ครอบคลุมอาจซื้อสินค้ามาขาย เช่น ในยุคปัจจุบันการขายตรง เป็นที่นิยมมาก หลายครอบครัวหารายได้พิเศษจากการขายสินค้า ซึ่งจะต้องมีเงินจำนวนหนึ่งลงทุนในเบื้องต้น งานขายตรงมีข้อดี คือมีความเป็นอิสระในการทำงาน ครอบครัวยังสามารถใช้เวลาว่างหลังงานประจำหรือวันหยุดสุดสัปดาห์ในการขายสินค้าได้ โดยทั่วไปผลตอบแทนที่เป็นรายได้คือค่าคอมมิชชั่น นอกจากการขายสินค้าแล้วบางครอบครัวจะใช้เวลาว่างในการซื้อทรัพย์สินเก่า ๆ หรือทรัพย์สินที่ยังสามารถซ่อมแล้วใช้งานต่อได้มาทำให้อยู่ในสภาพดีแล้วขายออกไปใหม่ทำให้มีกำไร หลายครอบครัวมีรายได้พิเศษจากวิธีนี้มาก ในยุคหนึ่งที่นิยมค้าขายโดยใช้รถยนต์เป็นพาหนะพร้อมกับเป็นร้านขายของที่เรียกกันว่า “เปิดท้ายขายของ” นอกจากการค้าขายแล้วบางครอบครัวอาจใช้ความสามารถพิเศษด้านการทำอาหารให้เป็นประโยชน์ได้ด้วย ในยุคของการศึกษาที่ต้องแข่งขันกันสูงนั้น นักเรียนจะใช้เวลาตอนเย็นหรือวันเสาร์-อาทิตย์ เรียนพิเศษตามสถาบันการศึกษาที่เปิดให้บริการกันมาก หลายครอบครัวฉวยโอกาสทำอาหารว่างแบบง่าย ๆ ขาย การค้าที่ไม่ต้องลงทุนมากและใช้เวลาสั้น จากความได้เปรียบทำเลอาศัยที่ใกล้สถานศึกษาทำให้ครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนไม่น้อย

ข. การลงทุนในสินทรัพย์ ครอบครัวยังอาจใช้เงินออมไปลงทุนซื้อสินทรัพย์เพื่อหารายได้จากการให้ผู้อื่นใช้ประโยชน์ เช่น ซื้อบ้าน ที่ดิน อาคาร หรือรถยนต์ แล้วให้ผู้อื่นเช่า หรืออาจซื้อแล้วนำมาใช้ในการหารายได้ เช่น ซื้อรถมอเตอร์ไซด์ เพื่อใช้ประโยชน์ในครอบครัว และใช้เวลาว่างในการขับหารายได้พิเศษ ซื้อรถยนต์เพื่อใช้เองและเวลาว่างใช้เป็นรถแท็กซี่ หรือลงทุนซื้อเครื่องซักผ้าเพื่อให้การบริการซัก-รีดแก่บุคคลทั่วไปเนื่องจากบริเวณใกล้เคียงเป็นแหล่งชุมชนที่อาศัยในคอนโดมิเนียมหรือหอพักของนิสิตนักศึกษา เป็นต้น การลงทุนในสินทรัพย์จึงมี

ทั้งการลงทุนในสังหาและอสังหาริมทรัพย์ หลายครอบครัวเรียนรู้จากประสบการณ์ในการทำงาน โดยเรียนรู้ถึง การทำงานหนักและความไม่แน่นอนในอาชีพ โดยเฉพาะผู้ที่ขายแรงงาน ในช่วงที่มีความสามารถหารายได้สูงจึงพยายามเก็บออมและลงทุนในรูปของอสังหาริมทรัพย์จำพวกที่ดินหรืออาคารพาณิชย์โดยเลือกทำเลที่อยู่ใกล้ชุมชนหรือใกล้สถาบันการศึกษาและวางแผนว่าในอนาคตจะสร้างอพาร์ทเมนต์หรือหอพักให้เช่า ซึ่งหลายครอบครัวประสบความสำเร็จแลมีรายได้จากแหล่งดังกล่าวเป็นรายได้ประจำแทนค่าจ้างแรงงานที่เคยเป็นรายได้หลัก

ค. การลงทุนในหลักทรัพย์ เป็นการลงทุนในตราสารทางการเงินต่าง ๆ เช่น ตั๋วสัญญาใช้เงินตราสารพาณิชย์ หุ้นกู้ หุ้นสามัญ เป็นต้น รายได้ที่เกิดจากการลงทุน ได้แก่ ดอกเบี้ยเงินปันผลและกำไรจากการขายหลักทรัพย์

ง. การลงทุนทางปัญญา เป็นการใช้ความสามารถเฉพาะด้านร่วมกับความพยายามในการศึกษาค้นคว้าเพื่อสร้างความชำนาญในวิชาชีพและคิดค้นสิ่งประดิษฐ์ที่มีค่าซึ่งสามารถนำไปขายต่อในลักษณะของการขายสิทธิให้ผู้อื่นใช้ประโยชน์ การลงทุนวิธีนี้บางครั้งต้องใช้ทั้งเวลา และความพยายามอย่างสูงเช่นเดียวกับการใช้จ่ายที่อาจมีจำนวนสูงที่ต้องลองผิดลองถูก แต่หากประสบความสำเร็จก็มีโอกาสที่ได้รับผลตอบแทนที่สูงอย่างคุ้มค่าเช่นกัน

(3) รายได้อื่น ๆ หมายถึง รายได้ในลักษณะอื่น ๆ ทั้งหมดที่เกิดขึ้นนอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เช่น เงินช่วยเหลือ เงินสงเคราะห์ เงินบำเหน็จ เงินบำนาญ เงินชดเชยการออกจากงานเงินรับจากการประกันภัย เงินรางวัลจากล็อตเตอรี่ เป็นต้น รายได้อื่น ๆ นี้จะมีมากหรือน้อยไม่มีเกณฑ์กำหนด ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง หลายครอบครัว โชคดีซื้อล็อตเตอรี่เพียงใบเดียวก็ถูกรางวัล ขณะที่อีกหลายครอบครัวฝากความหวังของความมั่งมีไว้กับล็อตเตอรี่แต่ฉบับโชคจึงไม่ถูกแม้รางวัลเลขท้าย รายได้อื่น ๆ จึงเป็นรายได้ที่มีความไม่แน่นอนสูงที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับรายได้อื่น (วรวิณี ชลนภาสติศย์ 2545: 87-89)

1.2 หนี้สิน

1.2.1 ความหมายของหนี้สิน

หนี้สิน (Liabilities) หมายถึง ภาระผูกพันในปัจจุบันของกิจการ ซึ่งเกิดจากเหตุการณ์ในอดีต และกิจการจะต้องชำระภาระผูกพันในอนาคต ซึ่งอาจจะจ่ายในรูปของเงินสดสินทรัพย์ หรือบริการ หนี้สินแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ หนี้สินระยะสั้น และหนี้สินไม่หมุนเวียน หนี้สินหมุนเวียนหรือหนี้สินระยะสั้น ประกอบด้วย เงินเบิกเกินบัญชีธนาคาร ตั๋วเงินจ่าย เจ้าหนี้ ค่าใช้จ่ายค้างจ่าย รายได้รับล่วงหน้า หนี้สินที่คาดว่าจะเกิดขึ้น หนี้สินโดยประมาณ และส่วนของหนี้สินหมุนเวียนที่ครบกำหนดชำระภายใน 1 ปี ส่วนหนี้สินไม่หมุนเวียน เช่นหุ้นกู้ เงินกู้ระยะยาว เป็นต้น (วิทยาลัยเทคนิคเพชรบูรณ์ จาก http://www.pbntc.ac.th/inventor_teacher/datas/A%201.doc)

1.2.2 ประเภทของหนี้สิน

หนี้สินแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

- 1) หนี้สินระยะสั้น (Current Liabilities) หมายถึง หนี้สินที่ครบกำหนดชำระหนี้ภายใน 1 ปี
- 2) หนี้สินไม่หมุนเวียน (Noncurrent Liabilities) หมายถึง หนี้สินที่ครบกำหนดชำระหนี้เกินกว่า 1 ปี

1.2.3 เจ้าหนี้ (Account Payable)

เจ้าหนี้ หมายถึง สิทธิเรียกร้องของบุคคลหนึ่งที่มีต่อกิจการ ให้จ่ายชำระหนี้ เจ้าหนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

- 1) เจ้าหนี้การค้า (Trade Accounts Payable) หมายถึง เจ้าหนี้ที่เกิดจากการซื้อสินค้าเป็นเงินเชื่อ หรือซื้อวัสดุที่ใช้ในการผลิตสินค้าเป็นเงินเชื่อ
- 2) เจ้าหนี้อื่น (Others Accounts Payable) หมายถึง เจ้าหนี้ที่เกิดจากการซื้อสินทรัพย์อื่นที่ไม่ใช่สินค้าเป็นเงินเชื่อ หรือการกู้ยืมเงิน ทุกรายละเอียดของหนี้สินประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

หนี้สินหมุนเวียน

- 1) หนี้สินหมุนเวียนที่กำหนดมูลค่าแน่นอน
 - เงินเบิกเกินบัญชีและเงินกู้ยืมระยะสั้นจากธนาคาร
 - ตัวเงินจ่ายระยะสั้น
 - เจ้าหนี้การค้า
 - หนี้สินระยะยาวที่ครบกำหนดชำระภายใน 1 ปี
 - รายได้รับล่วงหน้า
 - เงินมัดจำและเงินประกัน
 - ค่าใช้จ่ายค้างจ่าย
- 2) หนี้สินหมุนเวียนโดยประมาณ
 - หนี้ค่าสัมมนาคุณลูกค้าโดยประมาณ
 - หนี้ค่าประกันคุณภาพสินค้าโดยประมาณ
 - หนี้ค่าภาษีโดยประมาณ
- 3) หนี้สินหมุนเวียนที่อาจจะเกิดขึ้น
 - การสละหลังโอนตัว
 - การค้าประกันหนี้
 - การถูกฟ้องร้องและคดีอยู่ในระหว่างการพิจารณา

หนี้สินระยะยาว

- 1) หนี้กู้
- 2) ตัวเงินจ่ายระยะยาว
- 3) เจ้าหนี้จำนอง

การวัดมูลค่าหนี้สินและการรับรู้หนี้สิน

แม่บทการบัญชีได้กล่าวถึงหลักในการจัดมูลค่าของหนี้สินและการรับรู้หนี้สินไว้ดังนี้

- 1) การจัดมูลค่าของหนี้สิน หมายถึง การกำหนดจำนวนเงินของหนี้สินในงบการเงิน

(1) ราคาทุนเดิม (Historical Cost) หมายถึง การแสดงรายการหนี้สินที่เกิดจากการก่อภาระผูกพัน และเป็นการดำเนินงานตามปกติของกิจการด้วยจำนวนเงิน ณ วันที่เกิดรายการนั้น เช่น กิจการซื้อสินค้าเป็นเงินเชื่อจำนวน 4,000 บาท กิจการจะบันทึกรายการเจ้าหนี้การค้า ด้วยจำนวนเงิน 4,000 บาท ที่ซื้อสินค้านั้นเป็นต้น

(2) ราคาทุนปัจจุบัน (Current Cost) หมายถึง การแสดงรายการหนี้สินด้วยจำนวนเงินสด หรือรายการเทียบเท่าเงินสดที่ต้องจ่ายชำระตามข้อผูกพันในขณะนั้น

(3) มูลค่าที่คาดว่าจะจ่ายคืน (Settlement Value) หมายถึง การแสดงรายการหนี้สินด้วยมูลค่าที่ต้องจ่ายชำระคืน หรือด้วยจำนวนเงินที่คาดว่าจะต้องจ่ายชำระหนี้สินนั้น ซึ่งเกิดจากการดำเนินงานตามปกติของกิจการ

(4) มูลค่าปัจจุบัน (Present Value) หมายถึง การแสดงรายการหนี้สินด้วยมูลค่าปัจจุบันของกระแสเงินสดจ่ายสุทธิที่คิดลดด้วยอัตราส่วนลดที่เหมาะสมภายใต้การดำเนินงานตามปกติของกิจการ

หนี้สินหมุนเวียนมักใช้ราคาทุนเดิมเนื่องจากการจ่ายชำระหนี้สินนี้ในช่วงสั้น ๆ จึงไม่เกิดความแตกต่างระหว่างการใช้วิธีราคาทุนเดิมและวิธีมูลค่าปัจจุบัน สำหรับหนี้สินอื่น ๆ ที่จ่ายชำระด้วยเงินสดมักจัดมูลค่าด้วยวิธีมูลค่าปัจจุบัน

2) การรับรู้หนี้สิน หมายถึง การบันทึกรายการหนี้สินต่าง ๆ แล้วรวบรวมไปแสดงในงบดุลเมื่อหนี้สินนั้นเข้าเงื่อนไข 2 ประการ คือ

(1) มีความเป็นไปได้ค่อนข้างแน่นอนที่กิจการจะต้องเสียสินทรัพย์เพื่อจ่ายชำระหนี้สินนั้นในอนาคต

(2) มูลค่าของหนี้สินสามารถกำหนดเป็นตัวเงินหรือประมาณมูลค่าได้อย่างน่าเชื่อถือ (วิทยาลัยเทคนิคเพชรบูรณ์ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับหนี้สิน http://www.pbntc.ac.th/inventor_teacher/datas/A%201.doc)

1.3 การใช้จ่าย

การใช้จ่าย มีอยู่ 2 ประเภท คือ รายจ่ายประจำของครอบครัว และรายจ่ายที่ไม่ใช่รายจ่ายประจำของครอบครัว ซึ่งรายจ่ายประจำครอบครัวประกอบด้วย รายจ่ายค่าอาหาร ค่าเครื่องนุ่งห่ม ค่าสาธารณูปโภค ค่าเดินทาง และค่าใช้จ่ายส่วนตัว และค่าใช้จ่ายที่ไม่ใช่รายจ่ายประจำของครอบครัว มีรายละเอียดดังนี้

1.3.1 รายจ่ายประจำของครอบครัว ได้แก่

1) *รายจ่ายเกี่ยวกับอาหาร* อาหารเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อการดำรงชีวิตและเพื่อสุขภาพ บางครอบครัวใช้จ่ายเงินที่หามาได้เป็นค่าอาหารในสัดส่วนที่สูง หรือเมื่อเปรียบเทียบกับรายจ่ายอื่น อาจพบว่ามีสัดส่วนสูงที่สุด หรืออาจเทียบเคียงกับรายจ่ายเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ซึ่งโดยปกติมักจะเป็น รายจ่ายที่มีสัดส่วนสูงในอันดับต้นของรายจ่ายทุกชนิด จากข้อมูลเชิงสถิติจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจ และสังคมของครัวเรือน โดยกองสถิติเศรษฐกิจ สำนักงานสถิติแห่งชาติพบว่า อัตราส่วนค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับ ค่าอาหารของครัวเรือนคนไทยมีสัดส่วนที่สูง คือเฉลี่ยประมาณ 37.8 % ของรายได้เฉลี่ยในปี 2541 และคิดเป็น 35.4 % ของรายได้เฉลี่ยในปี 2543 โดยรายจ่ายดังกล่าวรวมถึงค่าอาหารเครื่องดื่ม และ ยาสูบ การใช้จ่ายที่สูงนั้นมีได้หมายความว่าจะทำให้ครอบครัวมีชีวิตและสุขภาพที่ดีเสมอไป เพราะ หากใช้จ่ายเป็นจำนวนมากแต่ใช้อย่างไม่มีแผนอาจทำให้ครอบครัวมีรายจ่ายรวมที่สูงจนทำให้ รายได้ที่เกิดขึ้น ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่าย หรือส่งผลให้ครอบครัวไม่สามารถบรรลุเป้าหมายทางการเงินและสร้างความมั่งคั่งมั่นคงให้แก่ครอบครัวได้ การใช้จ่ายค่าอาหารให้บรรลุเป้าหมายอย่างแท้จริง คือการใช้จ่ายให้เหมาะสมกับงบประมาณที่มีอยู่และก่อให้เกิดคุณค่าทางโภชนาการด้วย

2) *รายจ่ายเครื่องนุ่งห่ม* เครื่องนุ่งห่มเป็นสิ่งจำเป็น และเป็นองค์ประกอบสำคัญ ที่สร้างเสริมบุคลิกภาพของบุคคล จากข้อมูลสถิติการใช้จ่ายที่สำรวจโดยกองสถิติแห่งชาติ สำนักงานสถิติแห่งชาติ แม้จะมีค่าเฉลี่ยของการใช้จ่าย ค่าเครื่องนุ่งห่มและรองเท้าที่ไม่สูงคือคิดเป็นร้อยละ 3.8 ของรายได้ก็ตาม แต่เนื่องจากเป็นรายการที่มีโอกาสผันแปรได้มากเพราะเสื้อผ้าและรองเท้า เป็นสินค้าที่มีการเปลี่ยนแปลงตามแฟชั่น กระแสนิยมมีอิทธิพลต่อการใช้จ่าย การเลือกใช้ตามความ นิยมของสังคมย่อมต้องเปลี่ยนแปลงบ่อยทำให้สิ้นเปลืองมากขึ้นเช่นเดียวกับการเลือกใช้ของคิยอมต้อง จ่ายแพงขึ้น

3) *รายจ่ายเกี่ยวกับสาธารณูปโภค* รายจ่ายเกี่ยวกับสาธารณูปโภคที่เกิดขึ้น ส่วนใหญ่มาจากการใช้เครื่องใช้และอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการอำนวยความสะดวกและความสะดวกสบาย ให้แก่ครอบครัว เช่น เครื่องปรับอากาศ เครื่องทำน้ำอุ่น เตาอบ เตาไมโครเวฟ เป็นต้น ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้าและค่าโทรศัพท์เป็นค่าใช้จ่ายที่ผันแปรตามลักษณะการงาน แต่ทั้งนี้ก็มีได้หมายความว่า การประหยัดค่าสาธารณูปโภคจะเกิดจากการใช้สิ่งอำนวยความสะดวกให้น้อยลงเพียงวิธีเดียว

เท่านั้น การควบคุมค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับสาธารณูปโภค จะต้องดำเนินการทั้งการเลือกซื้อและการใช้งานของเครื่องใช้และอุปกรณ์

4) *รายจ่ายเกี่ยวกับการเดินทาง* คนจำนวนไม่มากนักที่โชคดีมีที่อยู่อาศัยใกล้สถานที่ทำงาน หลายคนต้องใช้เวลามากกับการเดินทางไปทำงาน ซึ่งอาจเป็นเพราะบ้านไกล อยู่ในบริเวณที่มีการจราจรคับคั่ง หรือบ้านอยู่ในทำเลที่การเดินทางซับซ้อน หลาย ๆ คนตัดสินใจเช่าอพาร์ตเมนต์อยู่ใกล้ที่ทำงานเพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในการเดินทางในแต่ละวันและกลับบ้านพักผ่อนเฉพาะวันสุดสัปดาห์ ขณะที่อีกหลายครอบครัวหาซื้อบ้านใหม่ให้อยู่ในบริเวณที่สะดวกกับการเดินทางของสมาชิกทุกคนในครอบครัว ครอบครัวในชนบทอาจมีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับพาหนะที่ไม่สูงมากนัก เพราะสามารถใช้ยานพาหนะเป็นรถจักรยานถีบ รถจักรยานยนต์ หรือแม้แต่รถยนต์ได้โดยไม่ต้องเผชิญสภาวะของการจราจรที่คับคั่งมากนัก ทำให้ลดภาระค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับพาหนะไปได้มาก ครอบครัวที่อยู่ในเมืองใหญ่ ๆ มักจะต้องเผชิญกับจราจรที่คับคั่ง การเดินทางต้องใช้เวลามาก แต่ก็มีสิ่งอำนวยความสะดวกให้เลือก เช่น รถจักรยานยนต์รับจ้าง รถแท็กซี่ รถตุ๊ก ๆ รถไฟฟ้า เป็นต้น ซึ่งการใช้บริการรถแต่ละชนิดจะมีค่าใช้จ่ายที่แตกต่างกัน

5) *รายจ่ายส่วนตัว* หรือรายจ่ายส่วนบุคคลประกอบด้วยรายการต่าง ๆ มากมาย เช่น ค่าตรวจสุขภาพ ค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง ค่าเสริมสวย ค่าสมาชิกศูนย์สุขภาพ ค่านิตยสารหรือวารสาร ค่าใช้จ่ายอุปกรณ์การเล่นกีฬา ค่าของขวัญ ค่าภาษีสังคัม เป็นต้น ค่าใช้จ่ายแต่ละรายการแม้จะมีจำนวนไม่มากนักแต่เมื่อรวมหลาย ๆ รายการเข้าด้วยกันแล้ว ค่าใช้จ่ายส่วนตัวอาจมีสัดส่วนที่สูงกว่าค่าเครื่องนุ่งห่ม ดังสถิติของกองสถิติเศรษฐกิจ สำนักงานสถิติแห่งชาติที่ระบุจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนว่า ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของครัวเรือนในส่วนที่เป็นค่าตรวจรักษาพยาบาล และรายจ่ายส่วนบุคคลมีสัดส่วนเป็นร้อยละ 5.4 ของรายจ่ายเฉลี่ยของครัวเรือน ขณะที่ค่าใช้จ่ายเครื่องนุ่งห่มและรองเท้าคิดเป็นร้อยละ 3.8 ของรายได้ ค่าใช้จ่ายหลายรายการดูเหมือนจะไม่มี ความจำเป็นที่จะต้องใช้จ่าย แต่หากวิเคราะห์ให้ละเอียดขึ้นจะพบว่ามีความจำเป็นและควรแก่การใช้จ่าย เช่น ค่าใช้จ่ายในการรักษาฟันซึ่งอาจต้องทำการตรวจทุก ๆ 6 เดือนหรืออย่างน้อยปีละครั้ง การเป็นสมาชิกศูนย์สุขภาพซึ่งจะช่วยให้บุคคลมีที่พักผ่อนและออกกำลังกายเพื่อให้สุขภาพแข็งแรง การใช้จ่ายเพื่อความบันเทิงจะช่วยให้ผ่อนคลายความเครียด เป็นต้น

1.3.2 *รายจ่ายที่ไม่ใช่รายจ่ายประจำของครอบครัว* ได้แก่ รายจ่ายเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ยานพาหนะ และเครื่องใช้จำเป็น บ้านเป็นทรัพย์สินที่ทุกคนต้องการจัดหาเพื่อเป็นที่พักอาศัย การซื้อก่อให้เกิดภาระผูกพันที่สูงตามมูลค่าของทรัพย์สิน รถยนต์และรถจักรยานยนต์เป็นพาหนะเพื่อการเดินทาง ในอดีตครอบครัวยังไม่มี ความจำเป็นต้องซื้อรถยนต์เป็นของตนเอง แต่ภาวะสังคมที่เติบโต และการขยายตัวของชุมชนที่ต้องมีบ้านไกลจากเมืองหรือไกลจากสถานที่ทำงาน รถยนต์ รถจักรยานยนต์ จึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญจนกล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยที่ 5 และต้องจัดหามาเป็นทรัพย์สินส่วนตัวเช่นเดียวกับ

เครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น ตู้เย็น เครื่องปรับอากาศ โทรทัศน์ เครื่องซักผ้า-อบผ้า และเตาไมโครเวฟ เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องใช้จำเป็นของครัวเรือนในยุคปัจจุบัน (วรรณิ ชลนภาสถิตย์ 2545: 92-97)

1.4 พฤติกรรมการบริโภค

การบริโภคเป็นกิจกรรมสุดท้ายของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีความสำคัญ กล่าวคือ เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการตอบสนองหรือบำบัดความต้องการให้กับหน่วยเศรษฐกิจต่าง ๆ ของระบบเศรษฐกิจ ทั้งครัวเรือน ธุรกิจ และรัฐบาล เนื่องจากทุก ๆ หน่วยจำเป็นต้องได้รับสินค้าและบริการมาอุปโภคบริโภคเพื่อตอบสนองความต้องการด้วยกันทั้งสิ้น (��ชรี นฤทุม จาก <http://www.hongsa.com/GB700/Chapter2.htm>)

ความหมายของการบริโภค การบริโภคในทางเศรษฐศาสตร์ หมายถึง การใช้ประโยชน์จากสินค้าและบริการเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ รวมถึงการนำสินค้าและบริการมาใช้ประโยชน์เพื่อการผลิตเป็นสินค้าและบริการอื่น ๆ การบริโภคไม่ได้หมายความถึงการรับประทานอาหารอย่างที่คนทั่วไปเข้าใจแต่เพียงอย่างเดียว การใช้สินค้าอื่น ๆ และการใช้บริการอย่างใดอย่างหนึ่งก็คือการบริโภคด้วยเช่นกัน เช่น การไปพบแพทย์เมื่อยามเจ็บป่วย การพักโรงแรม การท่องเที่ยว การขนส่ง การประกันภัย ฯลฯ จึงสรุปได้ว่าการกระทำทั้งหลายอันทำให้สินค้าหรือบริการอย่างใดอย่างหนึ่งสิ้นเปลืองไปเพื่อเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม ถือเป็นการบริโภคทั้งสิ้น

ประเภทของการบริโภค

การแบ่งประเภทของการบริโภคตามลักษณะของสินค้าสามารถแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ (��ชรี นฤทุม จาก <http://www.hongsa.com/GB700/Chapter2.htm>)

1. การบริโภคสินค้าไม่คงทน (nondurable goods consumption) คือการบริโภคสิ่งของชนิดใดชนิดหนึ่งแล้วสิ่งของชนิดนั้นจะสิ้นเปลืองหรือใช้หมดไป การบริโภคลักษณะนี้เรียกว่า destruction เช่น การบริโภคน้ำ อาหาร ยารักษาโรค น้ำมันเชื้อเพลิง ฯลฯ

2. การบริโภคสินค้าคงทน (durable goods consumption) คือการบริโภคสิ่งของอย่างใดอย่างหนึ่งโดยสิ่งของนั้นยังคงใช้ได้อีก การบริโภคลักษณะนี้เรียกว่า diminution เช่น การอาศัยบ้านเรือน การใช้รถยนต์ พัดลม โทรทัศน์ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าสินค้าคงทนเหล่านี้จะใช้แล้วไม่หมดไปในทีเดียว แต่ก็จะต้องค่อยๆ สึกหรอไป จนในที่สุดจะไม่สามารถนำมาใช้ได้อีก

ปัจจัยที่ใช้กำหนดการบริโภค (เศรษฐศาสตร์ทั่วไป จาก www.regis.dusit.ac.th) ถึงแม้ว่าความต้องการบริโภคสินค้าหรือบริการของผู้บริโภคแต่ละรายจะมีความแตกต่างกัน แต่ก็พอจะสรุปได้ว่าตัวกำหนดการบริโภคหรือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าและบริการ โดยรวมมีดังนี้

1. **รายได้ของผู้บริโภค** ระดับรายได้เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกบริโภคสินค้าหรือบริการของผู้บริโภค โดยมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกัน คือ ผู้บริโภคที่มีรายได้มากจะบริโภคมาก ถ้ามีรายได้น้อยก็จะบริโภคน้อย เช่น สมมติว่าเดิมนายขจรมีรายได้เดือนละ 5,000 บาท และนายขจรจะใช้รายได้ไปในการบริโภคร้อยละ 70 เก็บออมร้อยละ 30 เพราะฉะนั้นนายขจรจะใช้จ่ายเพื่อการบริโภคเป็นเงินเท่ากับ 3,500 บาท ต่อมาถ้านายขจรมีรายได้เพิ่มขึ้นเป็นเดือนละ 8,000 บาท และนายขจรยังคงรักษาระดับการบริโภคในอัตราเดิม คือบริโภคในอัตราร้อยละ 70 ของรายได้ที่ได้รับ นายขจรจะใช้จ่ายในการบริโภคเพิ่มขึ้นเป็น 5,600 บาท ในทางกลับกัน ถ้านายขจรมีรายได้น้อยลงเหลือเพียงเดือนละ 3,000 บาท นายขจรจะใช้จ่ายในการบริโภคเป็นเงิน 2,100 บาท (ร้อยละ 70 ของรายได้) จะเห็นได้ว่าระดับรายได้เป็นปัจจัยที่มีผลโดยตรงต่อระดับของการบริโภค

2. **ราคาของสินค้าและบริการ** เนื่องจากระดับราคาของสินค้าและบริการเป็นตัวกำหนดอำนาจซื้อของเงินที่มีอยู่ในมือของผู้บริโภค นั่นคือ ถ้าราคาของสินค้าหรือบริการสูงขึ้นจะทำให้อำนาจซื้อของเงินลดลง ส่งผลให้ผู้บริโภคบริโภคสินค้าหรือบริการได้น้อยลง เนื่องจากเงินจำนวนเท่าเดิมซื้อหาสินค้าหรือบริการได้น้อยลง ในทางกลับกัน ถ้าราคาของสินค้าหรือบริการลดลงอำนาจซื้อของเงินจะเพิ่มขึ้น ส่งผลให้ผู้บริโภคสามารถบริโภคสินค้าหรือบริการได้มากขึ้น ด้วยเหตุผลทำนองเดียวกันกับข้างต้น

3. **ปริมาณเงินหมุนเวียนที่อยู่ในมือ** กล่าวคือ ถ้าผู้บริโภคมีเงินหมุนเวียนอยู่ในมือมากจะจูงใจให้ผู้บริโภคบริโภคมากขึ้น และถ้ามีเงินหมุนเวียนอยู่ในมือน้อยก็จะบริโภคได้น้อยลง

4. **ปริมาณของสินค้าในตลาด** ถ้าสินค้าหรือบริการในท้องตลาดมีปริมาณมาก ผู้บริโภคจะมีโอกาสในการจับจ่ายใช้สอยหรือบริโภคได้มาก ในทางกลับกัน ถ้ามีน้อยก็จะบริโภคได้น้อยตาม

5. **การคาดคะเนราคาของสินค้าหรือบริการในอนาคต** จะมีผลต่อการตัดสินใจของผู้บริโภค กล่าวคือ ถ้าผู้บริโภคคาดว่าในอนาคตราคาของสินค้าหรือบริการจะสูงขึ้น ผู้บริโภคจะเพิ่มการบริโภคในปัจจุบัน (ลดการบริโภคในอนาคต) ตรงกันข้าม ถ้าคาดว่าราคาของสินค้าหรือบริการจะลดลง ผู้บริโภคจะลดการบริโภคในปัจจุบันลง (เพิ่มการบริโภคในอนาคต) จะเห็นได้ว่าการคาดคะเนราคาของสินค้าหรือบริการในอนาคตจะมีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้ามกับการตัดสินใจเลือกบริโภคหรือระดับการบริโภคในปัจจุบัน และจะมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับการตัดสินใจเลือกบริโภคหรือระดับการบริโภคในอนาคต

6. **ระบบการค้าและการชำระเงิน** เป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่กำหนดการตัดสินใจในการเลือกบริโภคของผู้บริโภค กล่าวคือ ถ้าเป็นระบบการซื้อขายด้วยเงินผ่อน คาวนต้า ผ่อนระยะยาว จะเป็นการเพิ่มโอกาสในการบริโภคให้กับผู้บริโภคมกขึ้น นั่นคือ ผู้บริโภคสามารถบริโภคโดยไม่ต้องชำระเงินในงวดเดียว มีเงินเพียงส่วนหนึ่งในการคาวนต้าก็สามารถซื้อหาสินค้าและบริการ

มาบริโภคได้ โดยเฉพาะสินค้าหรือบริการที่มีราคาสูง เช่น บ้าน รถยนต์ ฯลฯ ตรงกันข้าม ถ้าไม่มีระบบการซื้อขายแบบเงินผ่อน คือผู้บริโภคจะต้องชำระสินค้าตามราคาในงวดเดียว ผู้บริโภคอาจไม่สามารถซื้อหาหรือบริโภคสินค้าหรือบริการนั้น ๆ ได้

นอกจากที่กล่าวข้างต้น ยังมีปัจจัยอื่นๆอีกมากที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกบริโภคของผู้บริโภค ไม่ว่าจะเป็นเพศ อายุ ระดับการศึกษา ฤดูกาล เทศกาล รสนิยมหรือความชอบส่วนตัวของผู้บริโภค ตัวอย่างเช่น ในเทศกาลกินเจถ้าผู้บริโภครับประทานอาหารเจ ผู้บริโภคจะไม่บริโภคเนื้อสัตว์ โดยจะหันมาบริโภคพืชผักผลไม้แทน หรือในวัยเด็ก ส่วนใหญ่เด็กๆมักจะชอบบริโภคลูกอม ลูกกวาด ขนม มากกว่าเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ (อายุ) เป็นต้น การศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคเป็นการศึกษาพฤติกรรมในการตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าและบริการต่างๆ เพื่อให้ได้รับความพอใจสูงสุดจากงบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัด

ทฤษฎีการบริโภค

ณรงค์ศักดิ์ ธนวิบูลย์ (2545: 75-76) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการบริโภคของเซอร์จอห์น เมนาร์ด เคนส์ (Sir John Maynard Keynes) นักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษ ที่ได้กล่าวไว้ว่า การบริโภคขึ้นกับรายได้ โดยที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งมักจะบริโภคสินค้ามากขึ้นเมื่อมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่เนื่องจากว่ามนุษย์เรามีขีดความสามารถในการบริโภคที่จำกัด ดังนั้นเมื่อมีรายได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ การบริโภคก็จะเพิ่มขึ้น แต่เพิ่มขึ้นช้ากว่ารายได้จึงทำให้มีเงินออมเกิดขึ้น ในช่วงที่มนุษย์เรายังมีรายได้ต่ำ ค่าใช้จ่ายในการบริโภคจะสูงกว่ารายได้ ทำให้ต้องกู้ยืมมาบริโภคและในช่วงนี้เงินออมก็จะเป็นลบ (disserving) กล่าวคือ นอกจากจะไม่มีเงินออมแล้วยังต้องนำเงินที่เคยออมไว้ออกมาใช้หรือไปกู้ยืมจากบุคคลอื่นมาใช้ การบริโภคนอกจากขึ้นกับรายได้แล้วยังมีบางส่วนที่ไม่ขึ้นกับรายได้หรือที่เรียกว่าบริโภคอัตโนมัติ (autonomous) กล่าวคือ เป็นส่วนที่มนุษย์จำเป็นต้องบริโภคแม้จะไม่มีรายได้ เพราะถ้าไม่บริโภคมนุษย์ก็ไม่สามารถอยู่ได้

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริโภค ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริโภคนอกจากรายได้แล้วยังประกอบด้วยปัจจัยอื่น ๆ ซึ่งอาจเป็นปัจจัยที่เป็นรูปธรรม (objective factors) ซึ่งได้แก่ (1) ระดับราคาสินค้า ถ้าราคาสินค้าลดลงการบริโภคสินค้าดังกล่าวก็จะเพิ่มขึ้น แต่ถ้าระดับราคาสินค้าสูงขึ้นผู้บริโภคก็จะลดการบริโภคลงแม้ว่ารายได้จะไม่เปลี่ยนแปลง (2) การให้สินเชื่อในการบริโภคหรือการมีระบบในการผ่อนส่งซึ่งจะช่วยให้บุคคลที่ยังมีรายได้ไม่เพียงพอที่จะซื้อสิ่งของสามารถบริโภคได้โดยผ่อนส่งให้ทีหลัง (3) ขนาดของสินทรัพย์ ก็มีส่วนในการกำหนดปริมาณการบริโภคในทำนองว่าผู้ที่มีสินทรัพย์มาก (ร่ำรวย) ย่อมสามารถบริโภคได้มากกว่าผู้ที่มีสินทรัพย์น้อย (ยากจน) (4) นอกจากนี้การกระจายรายได้ของสังคม ก็มีส่วนในการกำหนดปริมาณการบริโภค กล่าวคือ บุคคลที่มีรายได้สูงมักใช้จ่ายรายได้ไปในการบริโภคเป็นสัดส่วนที่น้อยมาก (แม้ว่ามูลค่าจะมากแต่เมื่อเทียบกับรายได้ทั้งหมดที่มีอยู่อาจมีอัตราส่วนที่ต่ำมาก) ในขณะที่บุคคลที่มีรายได้ต่ำ

(คนจนมาก) มักใช้จ่ายรายได้ในการบริโภคเป็นสัดส่วนที่สูงมาก(อาจมากกว่ารายได้ที่มีอยู่ โดยต้องไปกู้ยืมจากบุคคลอื่นมาใช้จ่ายในการบริโภค) ดังนั้นถ้ามีการกระจายรายได้ของสังคมใหม่ โดยการกระจายรายได้จากคนรวยมาให้คนจน ก็อาจทำให้ค่าใช้จ่ายในการบริโภคของสังคมโดยรวมเพิ่มสูงขึ้น แม้ว่ารายได้จะไม่เปลี่ยนแปลง

ปัจจัยที่เป็นนามธรรม (subjective factors) ที่มีอิทธิพลต่อการบริโภคได้แก่

(1) อุปนิสัยของตัวบุคคล ในทำนองว่าบางคนอาจมีนิสัยฟุ่มเฟือย มีรสนิยมในการบริโภคสูง มีการใช้จ่ายอย่างสุรุยสุราย มีรายได้เท่าไรใช้หมดโดยไม่คำนึงถึงอนาคต บุคคลเหล่านี้จะมีค่าใช้จ่ายในการบริโภคค่อนข้างสูง อาจเป็นหนี้สินและไม่มีเงินเก็บสำรองไว้ในอนาคต ในขณะที่คนอีกจำนวนมากซึ่งอาจมีพฤติกรรมตรงกันข้าม กล่าวคือ มีอุปนิสัยเป็นคนมัธยัสถ์รู้จักเก็บออมใช้จ่ายเฉพาะกรณีที่จำเป็นเท่านั้น เมื่อมีรายได้เพิ่มขึ้นจะใช้จ่ายเพียงบางส่วนและเก็บส่วนหนึ่งไว้สำหรับเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดในอนาคต เช่น การเจ็บป่วยหรือเกิดอุบัติเหตุ เป็นต้น ดังนั้น การใช้จ่ายของบุคคลกลุ่มนี้จึงมีน้อยกว่าแม้ว่ารายได้จะไม่ลดลงก็ตาม (2) แรงกดดันทางสังคม (social pressure) เช่น ลัทธิเลียนแบบ (demonstration effects) ที่เห็นเพื่อนบ้านมีสิ่งของอะไรก็ต้องการมีไม่ให้น้อยหน้าเพื่อนบ้าน เช่น รถยนต์ราคาแพง หรือโทรศัพท์มือถือ แม้ว่าตนเองอาจไม่มีความจำเป็นต้องมีสิ่งของดังกล่าวหรือไม่มีรายได้พอที่จะหาซื้อก็ต้องไปกู้หนี้ยืมสินบุคคลอื่นมา หรือการเลือกบริโภคในสถานที่คิดว่าจะทำให้ฐานะของตนเองสูงขึ้น เช่น ภัตตาคาร หรือห้องอาหารของโรงแรมหรู ซึ่งทำให้ต้องมีค่าใช้จ่ายมากขึ้น เป็นต้น นอกจากนี้การคาดคะเนในเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตก็จะใช้จ่ายในการบริโภคด้วย เช่น ถ้าคิดว่าตนเองจะมีรายได้เพิ่มขึ้นในอนาคต ก็จะใช้จ่ายในการบริโภคในปัจจุบันสูงกว่าปกติหรือคิดว่าราคาสินค้าจะแพงขึ้นก็จะรีบซื้อหาทำให้ค่าใช้จ่ายในการบริโภคในปัจจุบันเพิ่มสูงขึ้น

1.5 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 ที่พระราชทานให้กับพสกนิกรชาวไทยทั่วประเทศให้ใช้ชีวิตอย่างพอมี พอกินพอใช้ ไม่ฟุ้งเฟ้อ เพื่อให้ชาวไทยทั้งชาติสามารถฟันฝ่าวิกฤตเศรษฐกิจไปได้ ปัจจุบัน แม้ว่าเศรษฐกิจของไทยจะดีขึ้นบ้างตามลำดับก็ไม่ได้หมายความว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจะถูกมองข้าม หรือยุติลงแต่นั้น ทว่ากลับได้รับการยอมรับในการนำมาเป็นกรอบแนวคิดเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของประเทศ ให้ก้าวไปสู่ความยั่งยืนต่อไปในอนาคต ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฯ (สศช.) (2549) ได้ให้ความหมายและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1.5.1 ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัส เพื่อเป็นแนวทาง การดำรงชีวิต และแนวทางในการพัฒนาประเทศแก่พสกนิกรชาวไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 และได้พระราชทานอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ดังในปี พ.ศ. 2537

ซึ่งอยู่ในภาวะที่เศรษฐกิจไทยยังคงขยายตัวในอัตราสูง แต่มีอัตราความเสี่ยง อันเนื่องจากความโลภ ในจิตใจของบุคคลในสังคมที่มีมากขึ้นจนเกินความพอดี ได้พระราชทานเรือมานับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538-2540 และได้อธิบายความหมายอย่างชัดเจนไว้ในปี พ.ศ. 2541 ดังนี้

“เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชน ในทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ **ความพอเพียง** หมายถึง **ความพอประมาณ ความมีเหตุผล** รวมถึงความจำเป็นที่จะต้อง**มีระบบ ภูมิคุ้มกัน**ในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและ ภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัย**ความรู้ ความรอบคอบ และระมัดระวัง**อย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน การดำเนินงานทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมพื้นฐานจิตใจของคน ในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีจิตสำนึกใน**คุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต** และ**ให้มีความรอบรู้**ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กว้างขวาง ทั้งทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”

การพัฒนาในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเน้น**พื้นฐานการพึ่งตนเอง**เป็นสำคัญ โดยพยายามนำทรัพยากร ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ขณะเดียวกันก็ต้องไม่เป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อม และถ้าหากเป็นไปได้ต้องฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นด้วย หรือเป็นการพัฒนาที่เพิ่มพูนทุนในทุกประเภท ไม่ว่าจะทุนมนุษย์ ซึ่งประกอบด้วย ความเพียร ความสามารถ สติปัญญา และการพัฒนาจิต ทุนสังคม คือ การช่วยเหลือ เผื่อแผ่ ความซื่อสัตย์สุจริต ที่ก่อให้เกิด การร่วมมือกัน ทำสิ่งที่ประโยชน์แก่ตนเอง และส่วนรวม ทุนทางด้านกายภาพ ไม่ว่าจะ เป็น เงินทุน เครื่องมือ เครื่องจักร และเทคโนโลยีต่าง ๆ ซึ่งจะเกิดสถานการณ์ดังกล่าวได้ จะต้อง ปราศจากซึ่งความโลภ หรือความเห็นแก่ตัวมากเกินไป ซึ่งจะทำให้เราสามารถมีชีวิตอยู่ได้ โดยรู้จักพอ คือ พอมีพอกิน หรือพอมีพอใช้ และตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ซึ่งก็เป็นการสร้างภูมิคุ้มกัน ที่ดี สำหรับการพัฒนาประเทศโดยรวมจะต้องมีการพัฒนาเป็นขั้นเป็นตอน โดยใช้หลักวิชาการ หรือเทคโนโลยีที่เหมาะสมแก่แต่ละขั้นตอนของการพัฒนา

1.5.2 แนวคิดและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1) **กรอบแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง** เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมา ประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้น การรอดพ้นจากภัยและวิกฤติ เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา กล่าวคือ เป็นการพัฒนา

ที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้ และเทคโนโลยี

แนวคิดของการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

2) **เงื่อนไข** การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับความพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

ความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

คุณธรรม ประกอบด้วย ความตระหนักในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน และความพากเพียร การใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ไม่โลภและไม่ตระหนี่

2. นโยบายภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับปัญหาหนี้สิน

นโยบายที่เกี่ยวข้องกับปัญหาหนี้สิน เช่น นโยบายของรัฐ ได้แก่ นโยบายกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมือง นโยบายของธนาคาร เช่น ของธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.)

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง (สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี 2545)

เป็นกองทุนที่เกิดขึ้นตามนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาล มี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี ได้แถลงต่อรัฐสภา วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2544 ซึ่งรัฐบาลได้เห็นความสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจระดับรากหญ้า รวมทั้งสร้างเสริมภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในอนาคต

จึงได้จัดสรรเงินกู้จากธนาคารออมสินเป็นวงเงินประมาณ 80,000 ล้านบาท มีระยะเวลาการชำระคืนเงินต้นและดอกเบี้ย 8 ปี และการชำระหนี้เงินกู้จะตั้งไว้ในงบประมาณรายจ่ายประจำปี มาให้จัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ๆ ละ 1 ล้านบาท โดยมีเป้าหมายการดำเนินงาน 74,881 กองทุน (หมู่บ้าน 71,504 หมู่บ้าน และชุมชนเมือง 3,237 ชุมชน) เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในหมู่บ้านและชุมชนเมือง เป็นแหล่งเงินทุนในการลงทุนสร้างอาชีพและสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนและวิสาหกิจขนาดเล็กในครัวเรือน และเพื่อเป็นการสร้างศักยภาพและเสริมความเข้มแข็งด้านสังคมและเศรษฐกิจของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนเมืองสู่การพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน โดยกองทุนแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ

1) กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ เป็นกองทุนรวมในระดับชาติเพื่อจัดสรรให้แก่หมู่บ้านและชุมชนเมือง

2) กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง คือ กองทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง เมื่อเริ่มก่อตั้งจะได้รับเงินอุดหนุนจากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง (หมู่บ้านและชุมชนเมืองละ 1 ล้านบาท) เพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนเมืองบริหารจัดการเอง

โครงการกองทุนหมู่บ้านนี้มีลักษณะใกล้เคียงกับโครงการเงินผันที่มุ่งเน้นรายจ่ายเพื่อชนบทและการผันเงินจากสถาบันการเงินสู่เกษตรกร และมีลักษณะเหมือนกับโครงการกองทุนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน แต่ครอบคลุมเป้าหมายมากกว่า จำนวนเงินมากกว่าและดำเนินการได้รวดเร็วกว่า

โครงการนี้จัดตั้งขึ้นมาเพื่อให้ประชาชนทั่วทั้งประเทศมีรายได้และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เงินที่รัฐบาลจัดสรรให้แก่กองทุนหมู่บ้านนั้นไม่ได้เป็นเงินที่ให้เปล่า แต่เป็นเงินที่ให้แก่หมู่บ้านและชุมชนในลักษณะของเงินทุนหมุนเวียนที่ใช้ภายในหมู่บ้าน และกำหนดให้คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านบริหารจัดการให้ชาวบ้านกู้ยืมดอกเบี้ยต่ำ หรือ ไม่มีดอกเบี้ย แล้วแต่การจัดการของคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาชุมชนให้พึ่งตนเอง ได้สร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยมุ่งเน้นพัฒนาอาชีพ ยกกระดับอุตสาหกรรมครัวเรือนและรัฐวิสาหกิจชุมชน เพื่อเปลี่ยนชุมชนให้แหล่งสร้างงาน สร้างรายได้ อันจะก่อให้เกิดความเชื่อมโยงอย่างสูงกับภาคเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีในการก้าวไปข้างหน้าพร้อมกัน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศ

ปรัชญาและหลักการสำคัญของกองทุนหมู่บ้านคือ เพื่อสร้างสำนึกความเป็นชุมชนและท้องถิ่น โดยชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคตและจัดการหมู่บ้านและชุมชนด้วยตนเอง ทั้งนี้กองทุนต้องเกื้อกูลประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาสในหมู่บ้านและชุมชน รวมทั้งสามารถเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน ราชการและเอกชน ซึ่งถือเป็นการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่น และพัฒนาประชาธิปไตยพื้นฐาน

กองทุนหมู่บ้านมีการบริหารงาน โดยคณะกรรมการหมู่บ้านจำนวนไม่น้อยกว่า 9 คน แต่ไม่เกิน 15 คน ประกอบด้วย กรรมการซึ่งมาจากการคัดเลือกระหว่างสมาชิกด้วยกันตามระเบียบ คณะกรรมการกำหนด โดยคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

1) บริหารจัดการกองทุน รวมทั้งตรวจสอบ กำกับ ดูแล จัดสรรผลประโยชน์ของเงินกองทุน เพื่อสอดคล้องและเกื้อกูลกับกองทุนอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้วในหมู่บ้านออกระเบียบ ข้อบังคับ หลักเกณฑ์ หรือวิธีการเกี่ยวกับการบริหารกองทุนที่ไม่ขัดแย้งกับระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด และต้องได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมสมาชิก

2) สมาชิกและจัดทำทะเบียนสมาชิก ทั้งที่เป็นกลุ่มองค์กรชุมชน หรือปัจเจกบุคคลในหมู่บ้าน และชุมชนเมือง

3) สำรวจและจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ อุตสาหกรรมครัวเรือนและวิสาหกิจ ชุมชนในเขตพื้นที่หมู่บ้านหรือชุมชนเมืองนั้น ตลอดจนสำรวจและจัดทำข้อมูลดังกล่าวของกองทุนอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้วในหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง

4) พิจารณาการให้กู้เงินตามระเบียบหลักเกณฑ์และวิธีการที่กองทุนกำหนด โดยการขอกู้ยืมเงินกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ต้องเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์ดังนี้

- (1) พัฒนาอาชีพ
- (2) สร้างงาน
- (3) สร้างและเพิ่มรายได้
- (4) ลดรายจ่าย
- (5) อุตสาหกรรมและ/หรือธุรกิจขนาดเล็กในครัวเรือน
- (6) เพื่อการฉุกเฉินและจำเป็นเร่งด่วน

นโยบายการให้สินเชื่อของธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.)

ธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรหรือ ธกส.เป็นแหล่งเงินกู้ที่สำคัญของเกษตรกร เป็นรัฐวิสาหกิจ สังกัดกระทรวงการคลัง มีหน้าที่ในการจัดหาเงินทุนเพื่อให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่เกษตรกร กลุ่มเกษตรกร และสหกรณ์การเกษตรในรูปเงินกู้ เพื่อนำไปลงทุนการประกอบอาชีพทางการเกษตรกร โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (คู่มือบริการสำหรับเกษตรกรลูกค้า ธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ไม่ระบุปีพ.ศ.ที่พิมพ์)

ธ.ก.ส. จัดตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร พ.ศ. 2509 ซึ่ง พ.ร.บ. ดังกล่าวมีผลบังคับตั้งแต่วันที่ 21 กรกฎาคม 2509 เป็นต้นไป แต่ในด้านการดำเนินงานจริง ๆ นั้น ธ.ก.ส. ได้เริ่มดำเนินงานตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน 2509 โดยได้รับโอนบรรดาทรัพย์สิน หนี้สิน ความรับผิดชอบ ธุรกิจ พนักงานและลูกจ้าง มาจากธนาคารเพื่อการสหกรณ์ ธ.ก.ส.

มีฐานะเป็นรัฐวิสาหกิจ สังกัดกระทรวงการคลัง มีคณะกรรมการซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้นไม่เกิน 11 คน เป็นผู้กำกับนโยบาย และควบคุมดูแลกิจการทั่วไปของธนาคาร

ธ.ก.ส. มีวัตถุประสงค์ให้ความช่วยเหลือทางการเงิน เพื่อส่งเสริมอาชีพหรือการดำเนินงานของเกษตรกร กลุ่มเกษตรกร และสหกรณ์การเกษตร ต่อมาเมื่อมีการแก้ไขเพิ่มเติม พ.ร.บ. ธ.ก.ส. ฉบับที่ 4 เมื่อปี พ.ศ. 2535 ให้ ธ.ก.ส. มีวัตถุประสงค์ให้ความช่วยเหลือด้านการเงิน เพื่อส่งเสริมอาชีพการเกษตรหรือการดำเนินงานของเกษตรกร กลุ่มเกษตรกร และสหกรณ์การเกษตร ตลอดจนส่งเสริมให้เกษตรกร กลุ่มเกษตรกร และสหกรณ์การเกษตร สามารถประกอบอาชีพอย่างอื่นที่เกี่ยวข้องในการเกษตรเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว โดยให้กู้เงินแก่เกษตรกร 3 ทางด้วยกันคือ

- 1) เกษตรกรซึ่งเป็นลูกค้าของธนาคารโดยตรง
- 2) สหกรณ์การเกษตร
- 3) กลุ่มเกษตรกร

นอกจากนั้น ธ.ก.ส. ยังให้กู้ยืมเงินแก่ผู้ฝากเงินหรือบุคคลหนึ่งบุคคลใดที่ผู้ฝากเงินยินยอมภายในวงเงินที่ฝากไว้กับธนาคาร โดยใช้เงินฝากนั้นประกันอีกด้วย

นโยบายการดำเนินงานโดยทั่วไปของ ธ.ก.ส. นั้น จะเน้นการพัฒนา 3 ด้านด้วยกันคือ

1) การพัฒนางานสินเชื่อ โดยธนาคารเพิ่มบทบาทในการอำนวยความสะดวก ควบคู่ไปกับการกำหนดกลุ่มเป้าหมายของเกษตรกรที่ได้รับบริการสินเชื่อ การพัฒนารูปแบบและขั้นตอนการดำเนินงานสินเชื่อทั้งในระบบที่เหมาะสม สะดวก รวดเร็ว และประหยัด การให้บริการสินเชื่อสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรเพื่อยกระดับรายได้ของเกษตรกรระดับกลางและระดับเล็ก นอกจากนี้ ธนาคารยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการรวมตัวของเกษตรกรเพื่อจัดตั้งเป็นองค์กรของเกษตรกรเอง เช่น ชมรม สหกรณ์ เป็นต้น การให้บริการสินเชื่อเพื่อสนับสนุนโครงการพัฒนาการเกษตร โดยคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพและไม่ทำลายระบบนิเวศวิทยา ตลอดจนการสนับสนุนโครงการพัฒนาการใช้ที่ดินแบบผสมผสานร่วมกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) และกรมป่าไม้ เป็นต้น

2) การพัฒนาองค์กรและบุคลากร โดยจัดให้มีการรณรงค์และอบรมเผยแพร่ความรู้แก่พนักงานทุกระดับเพื่อสร้างสรรค์แนวความคิดใหม่ ๆ ทั้งด้านธุรกิจและเกษตรการจัดการ ตลอดจนแนวความคิดในการพัฒนาชนบท และอบรมจิตใจให้มีคุณธรรมมากยิ่งขึ้น

3) การพัฒนาการเงินและการลงทุน โดยส่งเสริมการออมทรัพย์ในหมู่เกษตรกรลูกค้าและชาวชนบท รณรงค์การฝากเงินกับ ธ.ก.ส. ให้มากขึ้นเพื่อสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว รวมถึงรักษาระดับกำไรจากการดำเนินงานในแต่ละปีไว้ในระดับตามสมควร ทั้งนี้ เพื่อเป็นหลักประกันในเสถียรภาพและประสิทธิภาพในการดำเนินงานในฐานะธนาคารของรัฐ

หลักเกณฑ์และเงื่อนไขการให้สินเชื่อในและนอกภาคการเกษตร

วัตถุประสงค์ในการกู้เงิน

เกษตรกรที่ผ่านขั้นตอนการขึ้นทะเบียนเป็นลูกค้าของ ธ.ก.ส. แล้ว สามารถขอกู้เพื่อประกอบอาชีพการเกษตรและอาชีพอย่างอื่น ๆ ได้ ดังนี้

เกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา การทำไร่ การทำสวน การเลี้ยงสัตว์ การประมง การเลี้ยงไหมและสาวไหม การทำนาเกลือ การปลูกกล้วยไม้หรือ ไม้ดอก การปลูกสน การปลูกสวนป่า การเลี้ยงผึ้ง การเลี้ยงกุ้ง การเพาะเห็ด เป็นต้น

อาชีพที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม ได้แก่ การประกอบอาชีพของเกษตรกรที่นำเอาผลผลิตของตนเองหรือผลิตผลที่จัดหาจากแหล่งอื่นมาแปรรูป การเตรียมการผลิตเป็นสินค้าสำเร็จรูปเพื่อจำหน่ายหรือใช้ผลิตผลดังกล่าวเป็นส่วนประกอบสินค้าที่เกษตรกรผลิตขึ้นเพื่อจำหน่าย ตลอดจนการประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับการผลิตหรือการบริการที่เกี่ยวกับเกษตรกรรมด้วย

อาชีพอย่างอื่น ได้แก่ การประกอบอาชีพด้านอุตสาหกรรม อาชีพด้านพาณิชยกรรม และอาชีพด้านบริการของเกษตรกรหรือครอบครัว เพื่อเพิ่มรายได้

พัฒนาความรู้ ได้แก่ การศึกษา อบรม สัมมนา ดูงานหรือฝึกงานของเกษตรกรหรือครอบครัวในด้านเกษตรกรรม หรืออาชีพอย่างอื่นเพื่อเพิ่มรายได้

พัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่ การยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตเกี่ยวกับการศึกษา อบรม สัมมนา ดูงาน ฝึกงาน การรักษาพยาบาลของเกษตรกรหรือครอบครัว รวมทั้งการจัดหา ปรับปรุงหรือซ่อมแซมที่อยู่อาศัยของเกษตรกร

ชำระหนี้สินเดิม ได้แก่ หนี้ที่เกษตรกรมีอยู่ก่อนขึ้นทะเบียนเป็นลูกค้า ธ.ก.ส. และรวมถึงการไถ่คืน รับโอนคืน หรือซื้อที่ดินซึ่งเดิมเป็นของตนเองและครอบครัว

ฟื้นฟูการประกอบอาชีพ ได้แก่ การส่งเสริม พัฒนา ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาชีพที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม หรืออาชีพอย่างอื่นเพื่อเพิ่มรายได้ของเกษตรกรที่ประสบปัญหาในการประกอบอาชีพ จนเป็นเหตุให้ไม่สามารถชำระหนี้แก่ธนาคาร

คุณสมบัติของผู้ขอกู้เงิน

- 1) ต้องเป็นเกษตรกร
- 2) ต้องบรรลุนิติภาวะ
- 3) มีสัญชาติไทย
- 4) มีความชำนาญ หรือได้รับการอบรมในด้านเกษตรกรรมมาแล้วพอสมควร
- 5) มีถิ่นที่อยู่และการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของคนในท้องที่ดำเนินงานของสาขา

ซึ่งตนขอขึ้นทะเบียนเป็นลูกค้าประจำสาขามาแล้วเป็นเวลาติดต่อกัน ไม่น้อยกว่าหนึ่งปี

- 6) โดยปกติเป็นผู้ก่อให้เกิดผลผลิตผลการเกษตรเพื่อขายหรือมีรายได้อื่นในปีหนึ่ง ๆ เป็นมูลค่าพอสมควร
- 7) เป็นผู้มีชีวิตซื่อสัตย์สุจริต มีชื่อเสียงดี ขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพและรู้จักประหยัด
- 8) ไม่เป็นคนวิกลจริต หรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ
- 9) ไม่เป็นบุคคลล้มละลายหรือมีหนี้สินล้นพ้นตัว
- 10) ไม่เคยถูกให้ออกจากการเป็นลูกค้าประจำสาขาของธนาคารมาก่อน และปัจจุบันไม่ได้เป็นผู้กู้เงินจากสหกรณ์การเกษตร กลุ่มเกษตรกร หรือสถาบันการเงินใด ๆ ที่ดำเนินธุรกิจทางด้านสินเชื่อเพื่อการเกษตร

การให้สินเชื่อแก่เกษตรกร มีอยู่ 2 ลักษณะ ได้แก่

1) การให้สินเชื่อแก่เกษตรกรรายคน

การให้สินเชื่อเกษตรกรรายคน หมายถึง การให้เงินกู้แก่เกษตรกรรายคน โดยตรง ซึ่งเกษตรกรผู้จะกู้เงินจาก ธ.ก.ส. ได้ จะต้องเป็นลูกค้า ธ.ก.ส. โดยการขอขึ้นทะเบียนเพียงแต่ไปแจ้งความประสงค์ต่อพนักงานสินเชื่อของ ธ.ก.ส. ที่สาขา หรือหน่วยอำเภอ ซึ่งตั้งอยู่ในท้องที่ที่เกษตรกรผู้นั้นมีถิ่นที่อยู่ พนักงานสินเชื่อของ ธ.ก.ส. จะเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือและแนะนำวิธีการต่าง ๆ ในการเข้าเป็นลูกค้าทุกประการ

2) การให้สินเชื่อแก่กลุ่มลูกค้า ธ.ก.ส.

กลุ่มลูกค้า ธ.ก.ส. หมายถึง กลุ่มของเกษตรกรผู้ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นลูกค้าของ ธ.ก.ส. ซึ่งตั้งบ้านเรือนใกล้เคียงกัน รู้จักคุ้นเคยกัน และรู้งานการเกษตรของกันและกันเป็นอย่างดี โดยกลุ่มลูกค้า กลุ่มหนึ่ง ๆ จะต้องมีเกษตรกรจำนวนตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป สมัครใจเข้าร่วมกลุ่มกันซึ่งมีความประสงค์จะกู้เงินจาก ธ.ก.ส. เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายและค่าลงทุนในการประกอบอาชีพการเกษตรกร โดยใช้หลักประกันรับรองรับผิดชอบนี้ร่วมกัน และหรือค้ำประกันซึ่งกันและกัน ในแต่ละกลุ่มลูกค้าจะคัดเลือกลูกค้าคนใดคนหนึ่งเป็นหัวหน้ากลุ่มลูกค้า ธ.ก.ส. ซึ่งจะต้องเป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจในกิจการ ธ.ก.ส. ยินยอมเสียสละเวลาและอุทิศตนเพื่อเป็นผู้ประสานงานระหว่าง ธ.ก.ส. และเกษตรกรลูกค้า

ขั้นตอนการขอเงินจาก ธ.ก.ส.

- 1) ต้องสมัครเข้าเป็นลูกค้า ณ สำนักงานหน่วยอำเภอของ ธ.ก.ส. ที่เกษตรกรมีภูมิลำเนา โดยนำเอกสารไปติดต่อ ดังนี้

- (1) สำเนาทะเบียนบ้าน
 - (2) บัตรประจำตัวประชาชน
 - (3) ใบทะเบียนสมรส
 - (4) หนังสือแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินของตนเอง และคู่สมรส (ถ้ามี)
- 2) เกษตรกรสามารถเลือกสมัครเข้าเป็นลูกค้าตามที่ ธ.ก.ส. ได้กำหนดไว้ ดังนี้
- (1) จัดตั้งเป็นกลุ่มลูกค้าโดยรวบรวมผู้สมัครตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป
 - (2) เข้าร่วมสมทบกับกลุ่มลูกค้าเดิม โดยติดต่อหัวหน้ากลุ่มลูกค้าเดิม
 - (3) เข้าเป็นลูกค้าโดยไม่สังกัดกลุ่ม ซึ่งการกู้เงินต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกันเท่านั้น
- 3) ธ.ก.ส. จะส่งพนักงานไปสอบถามข้อมูลถึงบ้านเรือนและไร่นา
- 4) การขอกู้เงินดำเนินการ ดังนี้
- (1) ติดต่อพนักงานที่หน่วยอำเภอในเวลาทำการเพื่อทำสัญญากู้เงิน
 - (2) การทำสัญญากู้เงิน ผู้กู้ต้องแจ้งวัตถุประสงค์ในการกู้เงินถึง ประเภทกิจการต่าง ๆ
- เกี่ยวกับการเกษตรกรหรือนอกภาคเกษตร โดยเตรียมเอกสาร ได้แก่ เอกสารประกอบการขอกู้เงิน บัตรประจำตัวประชาชน สมุดบัญชีเงินกู้ (สมุดเหลือง) สมุดบัญชีเงินฝาก และหนังสือแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดิน ไว้เป็นหลักประกันการกู้เงิน (ถ้ามี)

ประเภทของเงินกู้ ธกส.

เงินกู้แต่ละประเภท ธ.ก.ส. จะกำหนดวัตถุประสงค์ในการกู้ไว้ ซึ่งจำแนกตามประเภทเงินกู้ต่าง ๆ ดังนี้

- 1) **เงินกู้ระยะสั้น** เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายดำเนินการเกษตร เช่น ค่าพันธุ์พืช ปุ๋ย ยากำจัดศัตรูพืช และโรคพืช ค่าใช้จ่ายของครัวเรือนตามที่จำเป็น เป็นต้น กำหนดระยะเวลาชำระหนี้ไม่เกิน 12 เดือน และกรณีพิเศษไม่เกิน 18 เดือน
- 2) **เงินกู้ระยะปานกลาง** เพื่อการลงทุนในสินทรัพย์การเกษตร เช่น ซื้อที่ดินการเกษตรลงทุนทำสวน ซื้อหรือสร้าง หรือปรับปรุงบ้าน เป็นต้น กำหนดระยะเวลาชำระหนี้เป็นรายงวด ปกติภายใน 3 ปี กรณีพิเศษไม่เกิน 5 ปี
- 3) **เงินกู้ระยะยาวเพื่อชำระหนี้สินเดิม** เพื่อชำระหนี้ที่เกษตรกรมีอยู่ก่อนการขึ้นทะเบียนเป็นลูกค้าประจำสาขา เช่น เพื่อไถ่ หรือรับ โอนคืน หรือซื้อที่ดินซึ่งเดิมเป็นของตนเองหรือของคู่สมรส หรือบุตรหรือเป็นของบิดามารดาของตน เป็นต้น กำหนดชำระเป็นรายงวดปกติภายใน 10 ปี กรณีพิเศษไม่เกิน 12 ปี
- 4) **เงินกู้ระหว่างรอการขายผลผลิต (จำนำ)** เพื่อให้เกษตรกรสามารถเก็บผลผลิตไว้รอขายในช่วงที่ผลผลิตออกสู่ตลาดมากทำให้มีราคาต่ำ กำหนดระยะเวลาชำระหนี้ภายใน 6 เดือน นับแต่วันกู้

5) เงินกู้ระยะยาวเพื่อการเกษตร เป็นการลงทุนระยะยาว หรือการผลิตการเกษตรซึ่งระยะเวลา
กว่า 3 ปี จึงจะได้ผลคุ้มค่าการลงทุน เช่น ทำสวนผลไม้ ไม้ยืนต้น การลงทุนเพาะเลี้ยงกุ้งและสัตว์น้ำ
การเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น กำหนดชำระเป็นงวด ปกติไม่เกิน 15 ปี กรณีพิเศษไม่เกิน 20 ปี

6) เงินกู้สำหรับการประกอบอาชีพอย่างอื่นที่เกี่ยวข้องในการเกษตร เพื่อเป็นค่าใช้จ่าย
ในการประกอบอาชีพอย่างอื่นที่เกี่ยวข้องในการเกษตร ได้แก่

(1) เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน เช่น ซื้อวัตถุดิบ ค่าจ้างแรงงาน เป็นต้น กำหนด
ระยะเวลาชำระหนี้ไม่เกิน 12 เดือน

(2) เพื่อเป็นค่าลงทุนในสินทรัพย์ เช่น เครื่องจักร เป็นต้น กำหนดชำระเป็นรายงวด
ภายใน 15 ปี และกรณีพิเศษไม่เกิน 20 ปี

3. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กชกร ชิมะวงศ์ และเกศสุดา สิทธิสันติกุล (2546 : 8) ได้ทำการศึกษาและถอดบทเรียน
จากโครงการวิจัยการแก้ไขปัญหานี้สิน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านสามขา อำเภอแม่ทะ
จังหวัดลำปาง ได้หยิบยกสถานการณ์ “หนี้สิน” ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นครอบคลุมเกือบทุกพื้นที่
ในสังคมไทยมาเป็นประเด็นหลักในการนำเสนอประสบการณ์วิจัยจากพื้นที่ จากโครงการวิจัย
เรื่องรูปแบบการแก้ไขปัญหานี้สินของชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
ซึ่งเป็นความพยายามในการจัดการหนี้สินของชาวบ้านทั้งในระดับครอบครัว และระดับองค์กร
จนถึงระดับชุมชน การดำเนินโครงการวิจัยเป็นการค้นหาความจริงบนพื้นฐานแห่งความปรารถนา
ที่จะแก้ปัญหาโดยการสำรวจบัญชีครัวเรือนทำให้รู้ว่าทั้งหมดหมู่บ้านมีหนี้สิน 18-20 ล้านบาท ซึ่งชุมชน
ได้ร่วมกันวางแนวทางการแก้ไขปัญหานี้สินหรือหาทางออกจากการเป็นหนี้ไว้คือ การเพิ่มรายได้ การพัฒนา
ทักษะการบริหารจัดการ การสร้างจิตสำนึก และการหาทางออกที่ไม่ใช่การผลิตเพื่อการตลาด “การรู้ตัว
ของชาวบ้าน การเกิดจิตสำนึก ตระหนัก ตลอดจนรู้เหตุ-ปัจจัยของสถานะการเป็นหนี้ของตนเอง
อาจเป็นลู่วางหนึ่งของการรู้แจ้งเห็นจริงและเห็นโทษของการพัฒนาที่มีทิศทางฝากไว้กับทุนที่มา
จากภายนอก หันมาสู่การเข้าใจตนเองและชุมชน โดยที่ชุมชนน่าจะกำหนดทิศทางและวิธีการที่เป็น
ทางรอดของชุมชนได้”

เทอดศักดิ์ กองพรหม (2545 : 52) ได้ศึกษากระบวนการสร้างการปลดปล่อยตัวเอง
จากการเป็นหนี้สินแบบยั่งยืนชุมชนบ้านห้วยทราย กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ จากการ
ดำเนินงานของกลุ่มเยาวชนและกลุ่มที่ปรึกษาโครงการวิจัย พบว่าปัจจุบันบ้านห้วยทราย กิ่งอำเภอ
แม่อน จังหวัดเชียงใหม่ มีหนี้สินรวมทั้งหมดประมาณ 24 ล้านบาท และจากการวิเคราะห์ข้อมูล
พบว่า แหล่งที่มาของการเป็นหนี้ที่สำคัญ คือ แหล่งทุนต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ธ.ก.ส. สหกรณ์

การเกษตร และกลุ่มกองทุนต่าง ๆ เป็นต้น ผลจากการรับรู้ข้อมูลหนี้สินดังกล่าวร่วมกันทำให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งเริ่มหันมาสนใจ และตระหนักถึงปัญหาการเป็นหนี้สินมากขึ้น นอกจากนี้องค์กรในชุมชน เช่น อบต. โรงเรียน และสาธารณสุข ที่ได้ร่วมมารับรู้ข้อมูลจากการทำวิจัย ก็หันมาให้ความสนใจ และพร้อมที่จะให้ความร่วมมือและให้การสนับสนุนชุมชนต่อไป

นิภา เข็มมี (2546 : 87) ได้ศึกษาแนวเรื่องแนวทางการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกรบ้านโป่งรุ ตำบลนครเจดีย์ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน พบว่าจุดเริ่มต้นของการก่อหนี้เริ่มมาจากความยากจนโดยมีปัจจัยหลายอย่างเป็นตัวแปร ได้แก่ ที่ดินที่ถือครองเพื่อการเกษตรน้อย รายได้ต่ำ ผลผลิตที่ได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภค ประกอบกับสภาวะทางธรรมชาติไม่เอื้ออำนวยต่อระบบการผลิตการเกษตร และการขาดทุนรอนในการผลิต

มณเฑียร ลูคำมี(2547 : 67) ได้ศึกษาปัจจัยที่ทำให้ครอบครัวกู้เงินนอกระบบเพื่อใช้เงินคืนเงินกู้จากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง พบว่าปัจจัยที่ทำให้ครอบครัวกู้เงินนอกระบบเพื่อใช้คืนเงินกู้จากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ได้แก่ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ คือครอบครัวไม่มีสินทรัพย์เดิม มีจำนวนเงินออมน้อย และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง คือระยะเวลาการคืนเงินกู้ระยะสั้นเกินไป และครอบครัวนำเงินไปใช้ผิดวัตถุประสงค์ของกองทุนฯ นอกจากนี้ยังมีเหตุผลอื่นที่ครอบครัวต้องกู้เงินนอกระบบ คือ รายได้ไม่พอใช้คืนเงินกู้จากกองทุนฯ ผลผลิตจากอาชีพที่ลงทุนยังไม่ออกหรือยังไม่ได้เก็บเกี่ยว มีหนี้สินจำนวนมากและมีหนี้สินหลายแห่ง

พรณี ไทวกุลพานิชย์ (2539: 54)ได้ศึกษานโยบายการผลิตการเกษตรเชิงพาณิชย์ ภูมิปัญญาเกษตรกรกรรม พบว่า จากนโยบายของรัฐบาลที่ส่งเสริมการทำเกษตรสมัยใหม่ที่ต้องใช้ปุ๋ยเคมี และสารเคมีกำจัดศัตรูพืช แต่เน้นการใช้อย่างถูกวิธีตามนโยบายของรัฐ โดยเชื่อว่าจะสามารถเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้านมากกว่าระบบเกษตรกรรมดั้งเดิมที่ชาวบ้านทำอยู่ ในขณะที่เดียวกันก็พยายามเน้นการรวมกลุ่มเกษตรกร เพื่อเพิ่มพลังในการต่อรองราคาปัจจัยการผลิต และราคาผลผลิต ในช่วงหลังองค์กรเหล่านี้เริ่มมีบทบาทสรุปว่า การพัฒนาแบบนี้ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เพราะทำให้ชาวบ้านมีหนี้สินเพิ่ม แม้รายได้จะมากขึ้นก็ตาม การส่งเสริมการทำเกษตรเชิงพาณิชย์ การผลิตพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า ที่ต้องผลิตให้เพียงพอับความต้องการของตลาด และรวดเร็ว ทำให้ชุมชนชาวบ้านปรับการผลิตแบบเดิมพึ่งธรรมชาติพึ่งภูมิปัญญาในท้องถิ่น มาพึ่งเทคโนโลยีจากภายนอกท้องถิ่นที่ทันสมัย และรวดเร็ว ต้องลงทุนในการผลิตมากขึ้น แม้ผลผลิตที่ได้จะมากกว่าแบบเดิม แต่ต้นทุนที่เสียไปก็มากตามไปด้วย ก่อเกิดการกู้หนี้ยืมสินเพื่อนำไปลงทุนตามมาเป็นเท่าตัว จากเดิมเราผลิตเพื่อพอมีพอกิน แต่จากหันมาผลิตเพื่อการค้าทำให้ต้องกู้เงินมาลงทุนมากขึ้น

พฤษ์ เถาวิล (2543 : 84-86) ได้ศึกษาเรื่อง ค้นไถกับ โช้ตรวน:วิเคราะห์สาเหตุการเป็นหนี้ของเกษตรกรภาคเหนือ สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ พบว่าการเป็นหนี้ของเกษตรกรมีสาเหตุมาจากนโยบายการพัฒนาของรัฐ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การเป็นหนี้สิน โดยจำแนกการเปลี่ยนแปลงเป็น 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่หนึ่ง การพึ่งหลายเศรษฐกิจแบบยังชีพ การดำรงชีวิตของชุมชนหมู่บ้านในอดีตเป็นระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ โดยพึ่งพาธรรมชาติเป็นแหล่งอาหารและปัจจัยสี่ พร้อมมีการแลกเปลี่ยนสินค้าจำเป็นที่ผลิตไม่ได้กับชุมชนอื่น ๆ แต่วิถีชีวิตในระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพได้ถูกทำลายจากการขยายอำนาจของรัฐ ภายใต้มาตรการที่สำคัญ 3 ประการคือ 1) การเก็บภาษี 2) การควบคุมทรัพยากรของรัฐ 3) การส่งเสริมการเกษตรเชิงพาณิชย์

ขั้นตอนที่สอง การพึ่งพาทุนและตลาด เมื่อเข้าสู่การผลิตในระบบตลาดชาวบ้านต้องอยู่ในภาวะเสียเปรียบ เพราะในระบบนี้มี “ทุนการผลิต” เป็นปัจจัยชี้ขาดของอำนาจต่อรอง หมายความว่าผู้ใดที่สามารถควบคุมการผลิตและการกำหนดราคาผลผลิตในตลาดได้ ในทางตรงกันข้ามฝ่ายที่ไม่สามารถควบคุมปัจจัยทุนก็ต้องไปซื้อ หยา เซ่า หรือกู้ยืม จึงตกอยู่ในภาวะพึ่งพา

ขั้นตอนที่สาม การพึ่งพาแหล่งทุน เมื่อเกษตรกรไม่มีความสามารถในการสะสมทุน ในขณะที่ต้องใช้เงินทุนในการผลิตมากขึ้น จึงมีความจำเป็นต้องพึ่งพาแหล่งเงินเชื่อเพื่อการผลิต

ขั้นตอนที่สี่ การตกอยู่ในภาวะล้มละลาย ในภาวะที่ไม่สามารถสร้างรายได้จากการผลิตพร้อมกับเป็นหนี้สถาบันการเงินที่มีดอกเบี้ยเพิ่มในอัตราวิฤต ทำให้เกษตรกรตกอยู่ในภาวะล้มละลายหมดหนทางจะชดใช้หนี้ เกษตรกรที่พอมีที่ดินก็ต้องขายที่ดินเพื่อใช้หนี้ หรือไม่ก็ถูกเจ้าหนี้ยึดไป บางส่วนหันหน้าเข้าสู่การเป็นแรงงานรับจ้าง บ้างก็เข้าสู่อาชีพผิดกฎหมายเป็นปัญหาของชุมชนและสังคมต่อไปนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

ยศ สันตสมบัติ (2539 : 60) ได้ศึกษาเรื่องท่าเกวียน:บทวิเคราะห์เบื้องต้นว่าด้วยการปรับตัวของชุมชนชาวนาไทยท่ามกลางการปิดล้อมของวัฒนธรรมอุตสาหกรรม พบว่า ชุมชนท่าเกวียนมีลักษณะคล้ายคลึงกับชุมชนชนบทอื่น ๆ ที่ถูก “ปิดล้อม” ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ถูกกำหนดโดยนโยบายรัฐให้ตกอยู่ในสภาพที่ทำการผลิตเพื่อรับใช้กระแสการพัฒนาอุตสาหกรรมตลอดช่วง 30 ปีที่ผ่านมา ทำให้ชุมชนประสบกับปัญหาวิกฤตทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาหนี้สิน และการสูญเสียที่ดินทำกินจนเป็นที่ระส่ำระสายกันไปทั่ว ชุมชนมีความตระหนักและต้องการที่จะทำความเข้าใจกับปัญหาของตนเอง และแสวงหาทางออกมีพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยเริ่มจากการรวมกลุ่มของครู ผู้นำชุมชน และเยาวชน และได้ทำหน้าที่เป็นแกนกำลังทางความคิด การตั้งคำถาม การวิเคราะห์ประเมิน และการริเริ่มแสวงหาทางเลือกใหม่ ๆ ให้กับชุมชนในการต่อสู้ทวนกระแสวัฒนธรรมอุตสาหกรรม พยายามพลิกฟื้นระบบการผลิตในภาคเกษตรในรูปแบบใหม่

วิทยากร เชียงกุล (2544 : 87) ได้ศึกษาหนี้สินของครัวเรือนโดยทั่วไปแล้วพบว่า หนี้สินของครัวเรือนส่วนใหญ่ทุกภาค เป็นหนี้สินที่กู้มาเพื่อใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน ส่วนวัตถุประสงค์รองลงมา ก็คือเพื่อใช้ในการเกษตร และจากการสำรวจหนี้สินครัวเรือนทั่วประเทศ ในปี 2541 พบว่ามีหนี้สินเฉลี่ยประมาณ 69,674 บาทต่อครัวเรือน ในจำนวนหนี้สินดังกล่าวนี้เป็นหนี้สินที่กู้มาเพื่อใช้จ่ายในครัวเรือนประมาณ 42,315 บาท หรือร้อยละ 60.7 เพื่อนำมาใช้ธุรกิจที่ไม่ใช่การเกษตร 16,280 บาท หรือร้อยละ 23.4 เพื่อใช้ในการทำเกษตร 9,999 บาท หรือร้อยละ 14.4 และกู้เพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ ประมาณ 1,080 บาท หรือร้อยละ 1.5

วิญญู บุญมาร์ตัน (หน้า 45-46 : 2548) ได้ทำการศึกษาเรื่องวิพากษ์เศรษฐกิจการเมืองยุคทักษิณ ชินวัตร โดยบอกว่านโยบายตามแนวทางทักษิณโถมมิกส์จึงมิใช่่นโยบายที่ควรแก่การชื่นชมหรือ่นโยบายที่พึงปรารถนา ในทางตรงกันข้ามกลับนำประเทศเข้าสู่วิกฤติทางเศรษฐกิจมากขึ้นนโยบายภายใต้ทักษิณโถมมิกส์ อาทิ การอัดฉีดเงินให้กับประชาชนระดับรากหญ้า การส่งเสริมการใช้จ่ายการบริโภคทั้งการใช้บัตรเครดิต การซื้อราคาเงินผ่อน และการใช้จ่ายด้านอบายมุข เช่น หวยบนดิน เป็นต้น การทุ่มเทการใช้จ่ายของรัฐภายใต้ชุดนโยบายเอื้ออาทร ซึ่งผลของการพัฒนาตามนโยบายของรัฐบาลชุดปัจจุบันทำให้หนี้ภาคครัวเรือนมีหนี้เพิ่มมากขึ้น การอ้างว่าช่วยเหลือรากหญ้า เช่น การแปลงสินทรัพย์ให้เป็นทุนเป็นการทำลายทรัพย์สินของชาวบ้าน ทำให้หนี้สินของประชาชนสูงขึ้น ที่ดินหลุดมือ และยังทำให้ชุมชนอ่อนแอและหมดทางเลือกมากยิ่งขึ้น และจากตัวเลขการลงทะเบียนคนจนทั่วประเทศเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2547 พบว่ามีประชาชนเป็นหนี้ในระบบสถาบันการเงิน 4.5 ล้านคน คิดเป็นมูลหนี้ 5.6 แสนล้านบาท และมีประชาชนเป็นหนี้นอกระบบจำนวน 1.7 ล้านคน คิดเป็นมูลหนี้ 1.3 แสนล้านบาท การตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง (กทบ.) กว่า 74,000 แห่ง เพื่อสร้างโอกาสให้กับประชาชนผู้มีรายได้น้อยสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อเพิ่มศักยภาพในการสร้างรายได้ โดยรัฐจัดสรรเงินให้เปล่าแก่หมู่บ้านหรือชุมชนที่มีความพร้อมแล้วกรรมการกองทุนก็จะคัดเลือกกันเองในชุมชนจะเป็นผู้บริหารจัดการในเรื่องการจัดสรรเงินกู้และติดตามการชำระหนี้ แต่ปรากฏว่ามีการใช้เงินจากกองทุนฯเป็นจำนวนมากไปใช้ในการซื้อสินค้าคงทน เช่น โทรศัพท์มือถือ รถจักรยานยนต์ แทนที่จะนำเงินไปลงทุนประกอบอาชีพ กองทุนหมู่บ้านฯจึงมีส่วนทำให้วินัยการออมทรัพย์ของชาวบ้านเสียไป นอกจากนี้การขยายบริการของธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ให้ครอบคลุมพื้นที่มากขึ้นเป็นลำดับเพื่อลดการผูกขาดของนายทุนในชนบท แต่ก็มาปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าอัตราดอกเบี้ยเงินกู้นอกระบบจะลดลง ขณะที่ยังมีการเชื่อมโยงระหว่างตลาดเงินนอกระบบ โดยลูกหนี้ใช้เงินกู้นอกระบบมาหมุนใช้คืนหนี้สถาบันการเงินเพื่อรักษาเครดิตก่อนที่จะมีการกู้ยืมรอบใหม่ ขณะที่นายทุนเงินกู้ที่มีฐานะดีในสังคมก็ใช้เงินกู้ยืมมาจากสถาบันการเงินมาปล่อยกู้ยืมต่อหนึ่งด้วย จากจุดอ่อนและปัญหาที่เกิดขึ้นจากโครงการอัดฉีดเงินสู่รากหญ้าต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการพักชำระหนี้เกษตรกร กองทุน

หมู่บ้านฯ ธนาคารประชาชน มีส่วนทำให้คนเป็นหนี้มากขึ้นสะท้อนได้จากตัวเลขหนี้ของครัวเรือนที่เพิ่มจาก 82,485 บาท/ครัวเรือนในปี 2545 เป็น 104,571 บาท/ครัวเรือนในปี 2547 การเข้าถึงแหล่งทุนตามนโยบายของรัฐจึงเป็นการเข้าถึง “แหล่งหนี้มากกว่า”

สำนักงานสถิติแห่งชาติกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศ และสื่อสาร (2545) ได้ทำการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนใน พ.ศ.2539 2541 2543 2545 2547 และ2549 พบว่าจำนวนหนี้สินโดยเฉลี่ยต่อครัวเรือน จำแนกตามวัตถุประสงค์ของการกู้ยืม หนี้สินของการใช้จ่ายในครัวเรือนมีมากที่สุด รองลงมาคือหนี้สินของการทำเกษตร

อุทัยวรรณ กาญจนนิรินทร์ (2543 : 78) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการลดหนี้สินที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ของธนาคารอาคารสงเคราะห์สาขาลำพูน พบว่า สาเหตุที่ก่อให้เกิดหนี้ค้างชำระมี 2 ปัจจัยใหญ่ ๆ คือ 1) ปัจจัยภายนอก คือ ปัจจัยที่ลูกหนี้ไม่สามารถควบคุมได้ เช่น ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ การเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐ นโยบายของธนาคาร อัตราดอกเบี้ย การเกิดภัยธรรมชาติ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อรายได้ของผู้กู้และการชำระหนี้ในที่สุด 2) ปัจจัยภายใน คือ ปัจจัยที่เกิดจากตัวผู้กู้เอง เช่น การใช้จ่ายเงินผิดวัตถุประสงค์ ใช้จ่ายเกินตัว การเจ็บป่วย การได้รับอุบัติเหตุ การถูกเลิกจ้าง การลดเงินเดือน เป็นต้น

จากการศึกษาทฤษฎี เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของหมู่บ้านอุดมพัฒนาตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ปัญหาหนี้สินที่เกิดขึ้นเกิดจากรายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น รวมทั้งเกิดแหล่งทุนขึ้นมากมายในชุมชน ทำให้เกษตรกรมีแหล่งทุนให้กู้ยืมและหมุนเวียนเปลี่ยนกันไป อย่างไรก็ตามไม่รู้จกขบสิ้น เกิดเป็นหนี้สินซ้ำซากววน ในการศึกษาถึงปัจจัยอะไรบ้างที่ก่อให้เกิดปัญหาหนี้สินของเกษตรกรทั้งปัจจัย ภายในและภายนอก ที่ทำให้เกษตรกรบ้านอุดมพัฒนาได้ประสบกับปัญหาหนี้สินดังกล่าวจะเป็นแนวทางในการวางแผนการแก้ไขปัญหา ร่วมกันของเกษตรกรบ้านอุดมพัฒนาเพื่อที่จะได้นำไปสู่การแก้ไขปัญหาของชุมชนต่อไป

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องสามารถพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา ปัญหาหนี้สินและแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของครอบครัวเกษตรกรบ้านอุดมพัฒนา ตำบลศรีวิชัย อำเภอสี จังหวัดลำพูน ซึ่งมีกรอบคิดในการดำเนินการวิจัย คือ ปัญหาหนี้สินเกิดจากปัจจัย ภายในและภายนอก ซึ่งปัจจัยภายในครอบครัว ได้แก่ รายได้ การใช้จ่ายของครอบครัว เช่น การลงทุน ด้านการศึกษาของสมาชิกครอบครัว การดำเนินการผลิต (การลงทุนเพิ่ม การใช้เทคโนโลยี) การใช้เงินที่กู้มา (วัตถุประสงค์การใช้เงินกู้) ปัจจัยภายนอกครอบครัว ได้แก่ วัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของท้องถิ่น/ความเชื่อและค่านิยม ภาวะการณ์ตลาด (ระดับราคาผลผลิต) สภาพของพื้นที่ ภัยธรรมชาติ นโยบายภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับหนี้สิน คือ นโยบายของรัฐ และนโยบายของธนาคาร และภาวะเศรษฐกิจ

ของประเทศ (อัตราดอกเบี้ย อัตราเงินเฟ้อ) การเป็นหนี้สินของครอบครัวเกษตรกรมีแหล่งที่มาของหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบ โดยมีหนี้สินของครอบครัวเป็นหนี้สินเพื่อการเกษตร หนี้สินเพื่อการบริโภค หนี้สินเพื่อการอุปโภค และหนี้สินเพื่อการศึกษาบุตร ซึ่งเมื่อทราบสาเหตุของการเป็นหนี้สินแล้วก็จะสามารถกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรได้ว่ามีแนวทางอย่างไรในการแก้ไขปัญหาหนี้สินดังกล่าว

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัญหาหนี้สินและแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของครอบครัวเกษตรกรหมู่บ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอठी จังหวัดลำพูน” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาหนี้สินและแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของครอบครัวเกษตรกร บ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอठी จังหวัดลำพูน ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร หมายถึง ครอบครัวในหมู่บ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอठी จังหวัดลำพูน ในปี 2549 ที่เป็นหนี้เท่านั้น จำนวน 121 ครอบครัว

กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีหนี้สินที่กู้ยืมมา และสมัครใจเป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 42 คน แบ่งเป็นเพศชายจำนวน 12 คน และเป็นเพศหญิงจำนวน 30 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้ การจัดเวทีเสวนาวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน การสนทนากลุ่มย่อย และการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดดังนี้

ลักษณะของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

2.1 แบบบันทึกการจัดเวทีเสวนา เพื่อการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน

เครื่องมือในการจัดเวทีเสวนา คือ ประเด็นคำถามในการเสวนา และแบบบันทึกการเสวนา ซึ่งประเด็นการเสวนา ได้แก่ สภาพความเป็นอยู่ในอดีต/ปัจจุบัน การทำมาหากินเป็นอย่างไร รายได้ที่ได้รับส่วนใหญ่มาจากไหน เส้นทางการเข้าสู่ภาวะการเป็นหนี้ แหล่งเงินกู้ กู้เงินมาจากไหน ดอกเบี้ยเท่าไร สาเหตุการเป็นหนี้ กู้เอาไปทำอะไร ทำแล้วได้ผลอย่างไร แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินจะมีแนวทางเป็นอย่างไร เป็นต้น การบันทึกการเสวนาจะมีการใช้เทปบันทึกเสียงควบคู่ไปด้วยเพื่อจะได้เก็บรายละเอียดของการเสวนา โดยมีการขออนุญาตผู้เข้าร่วมเสวนาก่อนที่จะทำการ

บันทึกเสียง โดยมีผู้ดำเนินการเสวนาคือตัวของผู้วิจัย และยังสามารถบันทึกข้อมูลลงในกระดาษปรีฟ เพื่อให้ผู้สนทนาได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลร่วมกันซึ่งบันทึกโดยคณะวิทยากรกระบวนการ

2.2 แบบบันทึกการสนทนากลุ่มย่อย (Focus group)

เครื่องมือในการสนทนากลุ่มย่อย คือ ประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม และแบบบันทึกการสนทนากลุ่มย่อย โดยได้กำหนดแนวคำถามในการสนทนากลุ่ม ได้แก่ สภาพความเป็นอยู่ในอดีต/ปัจจุบัน การทำมาหากินหรือการประกอบอาชีพ รายได้ที่ได้รับส่วนใหญ่มาจากไหน มีความคิดเห็นอย่างไรต่อภาวะหนี้สินที่เกิดขึ้น สาเหตุการเป็นหนี้ กู้เอาไปทำอะไร ทำแล้วได้ผลอย่างไร แหล่งเงินกู้ กู้เงินมาจากไหน โครงการที่ทางรัฐบาลนำมาให้ส่งผลกระทบต่ออย่างไร แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้ จะมีวิธีการแก้ไขปัญหาหนี้สินอย่างไร เป็นต้น การบันทึกการสนทนากลุ่มย่อย จะมีการใช้เทปบันทึกเสียงควบคู่ไปด้วยเพื่อเก็บรายละเอียดของการเสวนาโดยมีการขออนุญาตผู้เข้าร่วมสนทนาก่อนที่จะทำการบันทึกเสียง และยังสามารถบันทึกข้อมูลลงในกระดาษปรีฟเพื่อให้ผู้สนทนาได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลร่วมกัน

2.3 เครื่องบันทึกเสียง

ใช้ในการบันทึกข้อมูลจากการจัดเวทีเสวนาวิเคราะห์ชุมชน และการสนทนากลุ่มย่อย โดยมีการขออนุญาตจากผู้ให้ข้อมูลก่อน

2.4 สมุดบันทึก

ใช้ในการจดบันทึกเพื่อเตือนความจำและการนัดหมาย การวางแผนในการเก็บข้อมูลในครั้งต่อไป รวมทั้งการบันทึกรายละเอียดในขณะที่ได้ทำการสังเกต การจัดเวทีเสวนา การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์

2.5 การค้นคว้าเอกสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การค้นคว้าจากเอกสารข้อมูลที่มีการเก็บรวบรวมไว้แล้ว จากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มีอยู่เป็นลายลักษณ์อักษร หรืออาจเป็นแผนผัง รูปภาพ เช่นจากองค์การบริหารส่วนตำบลศรีวิชัย สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอถ้ำ สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ และ ธนาคารเพื่อการเกษตร ข้อมูลที่ได้จะเป็นข้อมูลพื้นฐานของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาหนี้สิน เช่น ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนทุกด้าน ภาวะหนี้สินของเกษตรกรจากแหล่งทุน การกู้ยืมเงิน การฝากเงิน เป็นต้น

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ การสร้างเครื่องมือดำเนินการตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้
 ขั้นตอนการออกแบบเวทีเสวนาการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน และการสร้างประเด็น

คำถามในการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group)

- 1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน
- 2) การประชุมคณะทำงานที่ประกอบด้วยผู้วิจัยและผู้ช่วย เพื่อวางแผนการจัดเวทีเสวนา
- 3) การแบ่งบทบาทหน้าที่เวทีเสวนา เช่น บทบาทการจดบันทึกการประชุม บทบาทของผู้ดำเนินการประชุม
- 4) การกำหนดแนวคำถามที่ตั้งไว้ เช่น สภาพความเป็นอยู่ในอดีต/ปัจจุบัน การทำมาหากิน หรือการประกอบอาชีพ รายได้ที่ได้รับมาจากไหน มีความคิดเห็นอย่างไรกับปัญหาหนี้สิน ปัญหาหนี้สินเกิดจากปัจจัยสาเหตุอะไร เป็นหนี้อะไร มากน้อยอย่างไร ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ใช้จ่ายในเรื่องอะไร กู้เงินมาจากไหน กู้ไปใช้จ่ายอะไร แล้วจะจัดการเรื่องหนี้สินอย่างไร หรือแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินจะมีวิธีการแก้ไขปัญหาอย่างไร ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ เป็นต้น
- 5) นำแนวคำถามเสนอคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะ
- 6) นำแนวคำถามไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ตรวจสอบ ประเด็นคำถาม และผู้วิจัยได้นำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ เพื่อให้มีประเด็นคำถามชัดเจนขึ้น

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเครื่องมือวิจัย ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

วัน/เดือน/ปี	ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	วัตถุประสงค์	เครื่องมือ	ข้อมูลที่ต้องการ
มกราคม 2549	3.1 ออกสำรวจพื้นที่ในการวิจัย	เพื่อศึกษาหาพื้นที่ในการดำเนินโครงการวิจัย	แบบบันทึกการสำรวจ	สภาพพื้นที่ของชุมชน
มกราคม 2549	3.2หารือกับผู้นำชุมชน	ดำเนินโครงการวิจัย เพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้นำในการดำเนินการวิจัย ในชุมชน	แบบบันทึกการสำรวจ/แบบบันทึกเสียง	ข้อมูลของชุมชนและ ความพร้อมของชุมชน ในการดำเนินโครงการวิจัย
มกราคม 2549	3.3 การค้นคว้าจากเอกสารข้อมูลที่มีการเก็บรวบรวมไว้แล้ว ซึ่งเป็นภารกิจที่เกี่ยวข้อง เช่น ขอความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลศรีวิชัย สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสิเกา สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ และธนาคารเพื่อการเกษตร และจากแหล่งทุน การกู้ยืมเงิน การฝากเงิน เป็นต้น	เพื่อรวบรวมข้อมูลของชุมชนที่มีอยู่ในเอกสาร หนังสือ หรือหลักฐาน ที่มีอยู่	แบบบันทึกข้อมูล	ข้อมูลที่มีอยู่เป็นลายลักษณ์อักษร หรืออาจเป็นแผนผัง แผนที่ชุมชน เป็นข้อมูลพื้นฐานของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาหนี้สิน เช่น ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนทุกด้าน สถานะหนี้สินของเกษตรกร

วัน/เดือน/ปี	ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย	วัตถุประสงค์	เครื่องมือ	ข้อมูลที่ต้องการ
กุมภาพันธ์ 2549	3.4 ประชุมร่วมกับชาวบ้านในเวทีประชาคมหมู่บ้าน	เพื่อแจ้งให้ทราบถึงวัตถุประสงค์เป้าหมายของการดำเนินงานวิจัย	แบบบันทึกการพูดคุย	
พฤษภาคม 2549	3.5 ประสานความร่วมมือกับผู้นำหมู่บ้าน	เพื่อประกาศรับสมัครกลุ่มตัวอย่างเข้าร่วมโครงการ	เสียงตามสาย/สมุดจดชื่อผู้เข้าร่วมโครงการ	กลุ่มตัวอย่างที่มีหนี้สิน จำนวน 40ครัวเรือน
ตุลาคม 2549	3.6 การจัดเวทีเสวนา เพื่อการวิเคราะห์ปัญหา ร่วมกับชุมชน(เวทีชาวบ้าน)จำนวนทั้งหมด 42 คน โดยใช้วิทยากรกระบวนการ (Facilitator) โดยมีขั้นตอน คือ แบ่งกลุ่มการเสวนาหรือการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) ออกเป็น 5 กลุ่ม เป็นกลุ่มละ 8 คน จำนวน 3 กลุ่ม และกลุ่มละ 9 คน จำนวน 2 กลุ่ม เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึง โดยมีการจัดบันทึกข้อมูลในกระดาษปฐพี เพื่อให้ทุกคนได้มองเห็นข้อมูลพร้อมกัน เป็นการจดประเด็นสำคัญ โดยเขียนเป็นข้อ ๆ หรือทำเป็นแผนที่ความคิด(mind mapping) เพื่อแยกเป็นหมวดหมู่และทบทวนข้อมูลร่วมกันอีกที	- เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกัน - เพื่อรวบรวมข้อมูลและทบทวนข้อมูลร่วมกันในเรื่องปัญหาหนี้สินของชุมชน	- การจัดเวทีเสวนา - การสนทนากลุ่ม (Focus Group) - แบบบันทึกประเด็นสำคัญ	ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง เช่น ปัญหาหนี้สินเกิดจากปัจจัยสาเหตุอะไร เป็นหนี้อะไร มากน้อยอย่างไร ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ใช้จ่ายในเรื่องอะไร กู้เงินมาจากไหน ในอัตราดอกเบี้ยเท่าไร แล้วจะจัดการเรื่องหนี้สินอย่างไร เป็นต้น

วัน/เดือน/ปี	ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	วัตถุประสงค์	เครื่องมือ	ข้อมูลที่ต้องการ
	เมื่อระดมสมองจากกลุ่มเล็กแล้วให้ตัวแทนจากกลุ่มเล็กนำเสนอต่อที่ประชุมกลุ่มใหญ่ และสรุปเป็นภาพรวมอีกที ซึ่งประเด็นการเสวนาวิทยากรกระบวนการหรือผู้ดำเนินรายการจะตั้งคำถามแก่กลุ่มเป้าหมายเพื่อให้เกิดการกระตุ้นให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็น โดยจะต้องมีกิจกรรมเพื่อสร้างความคุ้นเคยและความไว้วางใจต่อกันก่อน ในประเด็นคำถามที่ตั้งไว้ เช่น วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนชุมชน ปัญหาหนี้สินเกิดจากปัจจัยสาเหตุอะไร เป็นหนี้อะไร มากน้อยอย่างไร ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ใช้จ่ายในเรื่องอะไร ภูมิจนมาจากไหน แล้วจะจัดการเรื่องหนี้สินอย่างไร เป็นต้น	เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความครบถ้วนของข้อมูลที่ได้มา	-	ข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วน
พฤศจิกายน 2549	3.7 การตรวจสอบความครบถ้วนและความถูกต้องของข้อมูล	เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความครบถ้วนของข้อมูลที่ได้มา	-	ข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วน

4. แหล่งข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดประเภทของแหล่งข้อมูลออกเป็น 2 ประเภท คือ ข้อมูลทุติยภูมิ และข้อมูลปฐมภูมิ ดังรายละเอียดในตาราง 3.1

ตารางที่ 3.1 แหล่งข้อมูลและข้อมูลที่ต้องการจากแหล่งต่าง ๆ

แหล่งข้อมูล	ข้อมูลที่ต้องการ
ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data)	
1. ข้อมูลหมู่บ้าน(จปฐ.	ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน
2. ข้อมูล กชช.2 ค.	ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน
3. อบต.ศรีวิชัย	ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน
4. ธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) สาขาอำเภอถ้ำ	ข้อมูลสถานะหนี้สินของเกษตรกร/นโยบาย ของธนาคาร
5. สหกรณ์การเกษตรศรีวิชัย จำกัด	ข้อมูลสถานะหนี้สินของเกษตรกร
6. ธนาคารอาคารสงเคราะห์ สาขาลำพูน	ข้อมูลสถานะหนี้สินของเกษตรกร
7. สำนักงานสถิติแห่งชาติ	ข้อมูลสถิติรายได้และค่าใช้จ่าย
8. สำนักงานจังหวัดลำพูน	ข้อมูลสถิติจังหวัดลำพูน
9. สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและ ชุมชนเมืองแห่งชาติ	ข้อมูลนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง
ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)	
ข้อมูลถอดเทปจากเวทีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กลุ่มเป้าหมาย 42 คน	ข้อมูลทั่วไปของชุมชนและของเกษตรกร ข้อมูลปัญหาหนี้สิน ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหา หนี้สิน และแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สิน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยมีขั้นตอนดังนี้

5.1 การจัดแฟ้มข้อมูล เป็นการจัดระบบข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากการสัมภาษณ์ เพื่อจำแนกและจัดหมวดหมู่ของข้อมูลตามประเด็นคำถามที่กำหนด

5.2 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยความระมัดระวัง ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยสรุปและตีความข้อเท็จจริงที่ได้มาตามสภาพการณ์และข้อมูลที่ได้รับ เพื่อบรรยายลักษณะปัญหาหนี้สินและแนวทางการแก้ไขปัญหาของเกษตรกร

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัญหาหนี้สินและแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของครอบครัวเกษตรกรหมู่บ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอठी จังหวัดลำพูน” เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และจากการจัดเวทีชาวบ้านและการสนทนากลุ่มย่อยของเกษตรกรที่เป็นหนี้ จำนวน 42 คน สามารถสรุปขั้นตอน ได้แก่

1. การค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เป็นข้อมูลจากเอกสารที่มีการเก็บรวบรวมไว้แล้ว ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลโดยการขอความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลศรีวิชัย สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอठी สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ และ ธนาคารเพื่อการเกษตรและจากแหล่งทุน การกู้ยืมเงิน การฝากเงิน เป็นต้น

2. ผู้เข้าร่วมการเสวนาวิเคราะห์ปัญหาชุมชนและการเสวนากลุ่มย่อย (Focus group) ของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2549 สถานที่ ณ ศาลากลางบ้านบ้านอุดมพัฒนา ผู้เข้าร่วมเสวนาทั้งหมด 42 คน เป็นเพศหญิง 30 คน เป็นเพศชาย 12 คน เนื่องจากผู้ชายส่วนใหญ่ติดภารกิจในงานเกษตร (รดน้ำสวนหอมและสวนกระเทียม) ซึ่งส่วนใหญ่มีหัวหน้าครอบครัวเป็นเพศชายเหมือนกัน

3. การจัดเวทีเสวนาวิเคราะห์ปัญหาชุมชนบ้านอุดมพัฒนาและการเสวนากลุ่มย่อย (Focus group) เริ่มตั้งแต่การติดต่อประสาน งานกับชุมชนซึ่งได้ประสานงานไปยังผู้ใหญ่บ้าน คือ คุณวิเชียร ชัยพูน ในการประกาศเสียงตามสายของหมู่บ้านเพื่อขอความร่วมมือเกษตรกรได้เข้าร่วมเวทีเสวนาในการระดมความคิดเห็นร่วมกัน จากนั้นก็ประสานกลุ่มแม่บ้านในการจัดทำอาหารกลางวัน อาหารว่างสำหรับการจัดเวทีเสวนา การจัดเตรียมสถานที่ และการลงทะเบียนสำหรับผู้เข้าร่วมเวทีเสวนา

4. กระบวนการเสวนาวิเคราะห์ปัญหาชุมชนและการสนทนากลุ่มย่อย มีการลงทะเบียนสำหรับเกษตรกรผู้เข้าร่วมเสวนา การเปิดการเสวนาโดยให้ผู้ใหญ่บ้านคุณวิเชียร ชัยพูน ได้เปิดเวทีเสวนาอย่างเป็นทางการและขอบคุณชาวบ้านเกษตรกรที่ได้ให้ความร่วมมือทุกท่าน หลังจากนั้นผู้วิจัยก็ชี้แจงความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมเสวนาครั้งนี้ ซึ่งมีใจความว่าเพื่อที่จะขอความร่วมมือ และขอรับฟังความคิดเห็นจากชาวบ้านเกษตรกรทุกท่านกับสภาพปัญหาหนี้สินของชาวบ้านเกษตรกร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนิน โครงการวิจัยเรื่องปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาหนี้สินของเกษตรกรบ้านอุดมพัฒนา จากนั้นมีกิจกรรมการแบ่งกลุ่มย่อยออกเป็น 5 กลุ่ม เพื่อที่จะสามารถ

ร่วมกันแสดงความคิดเห็นได้อย่างทั่วถึง ในการแบ่งกลุ่มกิจกรรมได้มีการใช้นันทนาการเพื่อสร้างความสนุกสนานให้กับเกษตรกรผู้เข้าร่วมเวทีเสวนาคด้วย เนื่องจากผู้วิจัยมีคณะทำงานในการจัดเวทีเสวนาครั้งนี้ด้วย ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่จากสถาบันวิจัยหรืออุษณัชย์ สำนักงานประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน และนักศึกษาฝึกงานจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จำนวน 11 คนรวมทั้งผู้วิจัย การสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) ซึ่งผู้เข้าร่วมเวทีเสวนา และการสนทนากลุ่มย่อยส่วนใหญ่เป็นแกนนำชุมชน และเป็นเกษตรกรที่เป็นหนึ่งของหมู่บ้านอุดมพัฒนา จำนวนทั้งหมด 42 คน โดยแบ่งเป็นเพศชายจำนวน 12 คน และเป็นเพศหญิง จำนวน 30 คน การสนทนากลุ่มย่อยมีการแบ่งการสนทนาออกเป็น 5 กลุ่ม กลุ่มละ 8 คน จำนวน 3 กลุ่ม และกลุ่มละ 9 คน จำนวน 2 กลุ่ม ในกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มจะมีผู้ทำหน้าที่เป็นวิทยากรกลุ่มย่อยหรือวิทยากรกระบวนการ (facilitator) ดำเนินการตั้งคำถามชักชวนให้ผู้เข้าร่วมกลุ่มย่อยได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นต่าง ๆ เช่น สภาพความเป็นอยู่ในอดีต/ปัจจุบัน การทำมาหากินหรือการประกอบอาชีพ รายได้ที่ได้รับส่วนใหญ่มาจากไหนสาเหตุการเป็นหนี้ กู้เอาไปทำอะไร ทำแล้วได้ผลอย่างไร แหล่งเงินกู้ กู้เงินมาไหน มีความคิดเห็นอย่างไรต่อภาวะหนี้สินที่เกิดขึ้น โครงการที่ทางรัฐบาลนำมาให้ส่งผลกระทบต่ออย่างไร จะมีวิธีการแก้ไขปัญหาหนี้สินอย่างไร หรือแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินเป็นอย่างไร เป็นต้น ในการสนทนากลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มจะมีการจดบันทึกการสนทนาลงในกระดาษปรีฟ และการบันทึกเทป โดยมีคณะวิทยากรเป็นผู้จดบันทึก เมื่อได้คำตอบแล้วก็เลือกตัวแทนกลุ่มย่อยมานำเสนอข้อมูลของกลุ่มตนเองในกลุ่มใหญ่

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และจากการจัดเวทีเสวนาวิเคราะห์ปัญหาชุมชนและการสนทนากลุ่มย่อยของเกษตรกรที่เป็นหนี้ จำนวน 42 คน โดยได้แบ่งการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 5 ส่วน ดังนี้

- ส่วนที่ 1 สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา
- ส่วนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรผู้ให้ข้อมูล
- ส่วนที่ 3 หนี้สินของเกษตรกร
- ส่วนที่ 4 แหล่งที่มาของหนี้สินเกษตรกร
- ส่วนที่ 5 แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกร

ส่วนที่ 1 สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา

ชุมชนที่ทำการศึกษามีชื่อว่าบ้านแม่ป้อก ซึ่งเพิ่งแยกตัวออกมาตั้งหมู่บ้านใหม่จากหมู่บ้านแม่ป้อกหมู่ 5 เมื่อปี พ.ศ. 2547 และมีการตั้งชื่อหมู่บ้านตามชื่อเจ้าอาวาสวัดแม่ป้อก “พระครูอุดม” เป็นหมู่บ้านอุดมพัฒนาในปัจจุบัน ในสมัยอดีตชาวบ้านส่วนใหญ่มีการประกอบอาชีพทำไร่ทำนา ที่ตั้งหมู่บ้านในปัจจุบัน เมื่อในอดีตเป็นที่นาที่สวนเป็นส่วนใหญ่ หลังจากที่มี

ประชากรเพิ่มจำนวนมากขึ้นก็มีการแผ้วถางที่ทำกินขยายไปเรื่อย ๆ จนเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของผู้คนมีการแบ่งหมู่บ้านขึ้นมาหลาย ๆ หมู่บ้าน จากอาชีพทำไร่ทำนาของบรรพบุรุษที่ทำเพื่ออยู่เพื่อกินก็เปลี่ยนมาเป็นการประกอบอาชีพการทำไม้เฟอร์นิเจอร์ ที่ได้สร้างรายได้ให้กับชุมชนบ้านแม่ป๋อกอย่างมากมาย หลังจากที่ไม้หมคทางรัฐบาลมีการประกาศห้ามตัดไม้ทำลายป่าอย่างเด็ดขาดชาวบ้านก็หันกลับมาประกอบอาชีพทำนาทำสวนอีกครั้งเมื่อปี พ.ศ. 2535 ซึ่งการกลับมาทำในครั้งนี้อาจต้องประสบกับปัญหาอย่างมากมายในการประกอบอาชีพทำการเกษตรเพราะเกษตรกรบางรายไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองแล้วต้องเช่าคนอื่น รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ก็เริ่มหมดไป เช่น น้ำที่เคยไหลตลอดปีตามลำเหมืองลำห้วยกลับไม่มีน้ำสำหรับการเพาะปลูก ต้องมีการหาแหล่งน้ำจากน้ำบาดาลและแหล่งน้ำจากแม่น้ำขนาดใหญ่ (แม่น้ำลี้) ซึ่งต้องใช้เทคโนโลยีและค่าใช้จ่ายสำหรับการใช้น้ำกับการเพาะปลูกมากขึ้นทุก ๆ ปี สำหรับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมในสมัยอดีตมีการปลูกพืชที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น การทำนาก็ทำไว้เพื่อกินในครอบครัวเหลือค่อยนำมาขาย มีการปลูกพืชผักหลายอย่างเพื่อไว้บริโภค ต่างกับในปัจจุบันมีการปลูกพืชเพื่อการขายเท่านั้นและก็ปลูกพืชชนิดใดชนิดหนึ่ง หรือพืชเชิงเดี่ยว ที่รัฐบาลหรือฝ่ายข้าราชการได้เข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการปลูกพืชเศรษฐกิจ เกิดการแข่งขันกันในตลาดมากมาย การนำที่นาทำสวนเพื่อที่จะสร้างรายได้มากขึ้น เช่น ทำสวนลำไย สวนหอม สวนกระเทียม ซึ่งหลังจากที่เกษตรกรได้หันมาปลูกพืชชนิดเดียวหรือพืชเชิงเดี่ยวมากขึ้นทำให้เกิดปัญหาผลผลิตล้นตลาดเป็นปัญหาเรื่องราคาของผลผลิตที่ไม่คุ้มค่ากับเงินที่ลงทุน และส่งผลกระทบต่อภาวะหนี้สินและปัญหาต่าง ๆ ตามมาทั้งในระดับชุมชนและระดับประเทศ เช่น ปัญหาของลำไย

ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของบ้านอุดมพัฒนา

บ้านอุดมพัฒนาเดิมชื่อบ้านแม่ป๋อกหมู่ที่ 5 ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน แต่ได้แยกตัวออกมาจากหมู่ที่ 5 เป็นหมู่ที่ 12 บ้านอุดมพัฒนา มีคนถามว่าทำไมถึงชื่อบ้านแม่ป๋อกนั้น มีตำนานอยู่ว่า ในยุคประเทศไทยยังเป็นหัวเมืองมีเจ้านายปกครองเป็นอดีตที่มาของหมู่บ้านแม่ป๋อก ความมีอยู่ว่าสมัยหนึ่งเมืองลี้ถูกข้าศึกกรุงธนเจ้าเมืองลี้ได้ขอความร่วมมือขอกำลังจากหัวเมืองใกล้เคียง มาช่วยจึงได้ขอความช่วยเหลือจากเจ้าเมืองหวาย ซึ่งมีพญาจันทร์เป็นเจ้าเมือง พญาจันทร์มีนางแก้วสามสีเป็นมเหสี (ตามตำนานนางจตุตจากคอกบัวมีฤๅษีนำมาเลี้ยง)

พญาจันทร์มีสหายอยู่เมืองหนองหล่องหรือ (หนองล่อง) ในปัจจุบันมีชื่อว่าพญาธิ ในคราวที่พระฤๅษีหาคู่ในกับนางแก้วสามสี โดยจัดแข่งความสามารถ พญาธิแพ้พญาจันทร์ จึงได้นางแก้วสามสีไปครอง พญาธิมีความริษยา จึงเก็บไว้ในใจ เมื่อเจ้าเมืองลี้ขอความช่วยเหลือ พญาจันทร์ได้ชวนให้พญาธิมาร่วมรบด้วย พญาธิได้ร่วมขบวนไปรบช่วยเจ้าเมืองลี้ พอยกขบวนมาถึงฝั่งน้ำแห่งหนึ่งในเขตใกล้เมืองลี้ ในระหว่างเดินทางพญาธิคิดไม่ซื่อเพราะมีความแค้นหาในตัวนางแก้วสามสี ซึ่งเป็นมเหสีของพญาจันทร์กล่าวถึงนางแก้วสามสีเป็นนารีที่มีความงดงาม

เสมือนเทวดานางฟ้าจุติพญายีมีความพอใจในตัวนางเป็นทุนอยู่แล้ว พอยกทัพมาถึงฝั่งน้ำ สายเล็ก ๆ ดังกล่าว จึงได้ออกอุบายเกิดอาการเจ็บป่วยกะทันหัน จึงได้ยกขบวนทัพของตนกลับ จึงให้พญาจันนำทัพของตนไปแต่เพียงลำพัง ส่วนพญายีได้ยกทัพกลับพอลงถึงเมืองหวาย จึงนำเรื่องเท็จไปแจ้งให้แก่นางแก้วสามสีว่าพญาจันทรูกข้าศึกฆ่าตาย นางแก้วสามสีตกใจมาก พญายีจึงหลอกให้ไปเมืองหนองล่องได้สมใจ ส่วนพญาจันทรูเมื่อช่วยรบข้าศึกชนะ ก็จึงยกทัพของตนกลับพอลงถึงเมืองหวายก็ได้ทราบข่าวว่าพญายีได้นำนางแก้วสามสีไปเมืองหนองล่องจึงติดตามไป (เรื่องยังมีอีกมาก ค้นหาตามหนังสือวรรณกรรมพระเจ้า 8 เหลี่ยม) ย้อนมาถึงลำน้ำที่พญาชยกทัพกลับมาต่อมาชาวบ้านเรียกว่า “ห้วยแม่ปোক” คำว่าปোক ความหมายตามภาษาไทยว่ากลับ แม่ หมายถึง แม่ทัพ ห้วย หมายถึง ลำน้ำสายเล็ก ๆ สายหนึ่งนั่นเองจึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านในอดีตเมืองหวาย หรือ เวียงหวาย คือ อำเภอบ้านโฮ้งในปัจจุบัน ส่วนเมืองหนองล่อง คือ กิ่งเวียงหนองล่องในปัจจุบัน

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านแม่ปোক สันนิษฐานว่าสืบเนื่องมาในสมัยพระเจ้ากาวิละ ได้กวาดต้อนผู้คน เพื่อฟื้นฟูเมืองลำพูนประมาณปี พ.ศ. 2448 ในสมัยนั้นประเทศไทยยังเป็นหัวเมืองเล็กหัวเมืองน้อยอยู่มีเจ้าเมืองปกครองแต่ละหัวเมือง ก็มีชนกกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยอยู่มาก เผ่าพันธุ์ เช่น พวกญวน โยนก ไทยใหญ่ (เงี้ยว) ยางแดง (กระเหรี่ยง) หรือพวกฮ้อมาน (พม่า) เป็นต้น ความหลากหลายของเผ่าพันธุ์นี้เองจึงทำให้มีการอพยพไปอยู่ที่ต่าง ๆ ที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ วรรณกรรมหรือมีคนจารึกไว้ตามที่ต่าง ๆ ซึ่งพอจะนำมาอ้างอิงได้พอสังเขป เมื่อประมาณ 89 ปี ผ่านมาได้มีพวกพม่า (ม่าน) พวกไทใหญ่ (เงี้ยว) กลุ่มหนึ่งได้อพยพมาตั้งถิ่นฐาน อยู่ตามฝั่งแม่น้ำลี้ทางทิศอีสานของหมู่บ้านแม่ปोकในปัจจุบัน ต่อมาได้อพยพขึ้นเหนือน้ำคือทิศใต้เป็นระยะทางประมาณกิโลเศษ ๆ มาสร้างถิ่นฐานเป็นที่อยู่อาศัยแห่งใหม่ที่แห่งเดิมที่อยู่มาก่อนปล่อยให้รกร้างว่างเปล่า เมื่อตั้งถิ่นฐานในที่แห่งใหม่เรียบร้อยเป็นเวลานานพอสมควร จึงมาคำนึงถึงการดำเนินชีวิตของพวกตนให้มั่นคง จึงปรึกษาหารือถึงแหล่งทำมาหากิน จึงพร้อมใจกันบุกเบิกที่อยู่เดิมเป็นไร่นาปลูกข้าว เพราะเป็นที่ราบลุ่มใกล้แม่น้ำจึงได้บุกเบิกเป็นไร่นา เป็นที่ทำมาหากินเลี้ยงชีพเป็นการถาวร ต่อมาจึงเรียกที่นาแห่งนี้ว่านาเหล่าบ้านห่าง (บ้านร้าง) นา หมายถึงที่เพาะปลูก เหล่าคง หมายถึงป่าที่หมดสภาพป่า บ้านหมายถึง ที่อยู่อาศัย ห่าง หมายถึง การทิ้งให้ว่างหรือร้าง เมื่อชุมชนที่แห่งใหม่ได้มีการอพยพมาเพิ่มมากขึ้นจึงได้ย้ายถิ่นฐานอีกครั้งหนึ่ง จากด้านฝั่งน้ำลี้ทิศตะวันตกมาตั้งในด้านทิศตะวันตกฝั่งน้ำ ในราวปี พ.ศ. 2460 มีประชากรประมาณ 10 ครอบครัว ต่อมาได้มีผู้อพยพมามากขึ้นเรื่อย ๆ ที่ทำกินแห่งเดิมจึงไม่พอ ได้ปรึกษากันบุกเบิกที่ทำกินเพิ่มขึ้น จึงได้พร้อมใจกันบุกเบิกที่ตั้งถิ่นฐานเดิมเป็นที่นาอีกแห่งหนึ่ง ต่อมาจึงเรียกที่นาแห่งนี้ว่า นาปางม่าน สันนิษฐานว่าน่าจะมาจากชื่อของผู้ที่อพยพมาอาศัย คือ คำว่า ปาง คงหมายถึงที่อาศัยไม่นาน (ชั่วคราว) ม่าน คงหมายถึง กลุ่มคนที่อพยพมาตั้งถิ่นฐาน คือพวกพม่า นั่นเอง รวมเรียกว่า นาปางม่าน เมื่อมาตั้งถิ่นฐานด้านฝั่งน้ำด้านตะวันตกแล้ว จึงตั้งชื่อตามลำน้ำห้วยผ่านลงมาจากภูเขาด้านตะวันตก คือลำน้ำที่พญาช

ได้ยกทัพกลับนั่นเองนั่นเอง ปัจจุบันได้ตั้งในเขตหมู่ 5 ตำบลศรีวิชัย หลังจากย้ายมาตั้งถิ่นฐานเรียบร้อย ในขณะนั้นมีประชากรเพิ่มมากขึ้นประมาณ 15 หลังคาเรือน จึงได้ตั้งหัวหน้าหมู่บ้านขึ้น นายหมก ยอดแก้ว ได้เป็นหัวหน้าคนแรก ต่อมาจึงจัดหาแหล่งที่พึงพอใจ คือสร้างวัดตามนิสัยคนไทย พอมียี่อุ้อาศัยมีความสะดวกสบายตามอัธยาศัยแล้วจึงร่วมใจกันสร้างที่พักสงฆ์ เป็นที่ประกอบ ศาสนกิจทางศาสนาตามประเพณี

ในปี พ.ศ. 2465 ได้เปลี่ยนผู้นำคนใหม่ คือนายดี ยอดแก้ว ได้รับเลือกสืบต่อมา ในขณะนั้นในหมู่บ้านมีประชากรเพิ่มขึ้นประมาณ 2 งาน ห่างออกไปที่เดิมไปทางทิศเหนือประมาณ 500 เมตร พร้อมกันนั้นได้ร่วมกันหาที่กั้นน้ำนำไปเพาะปลูกจึงสำรวจหาที่กั้นน้ำเพื่อทำฝายในลำน้ำก็ได้พบทำเลที่เหมาะสมสำหรับกั้นฝายที่สบจ้อง หรือที่เรียกว่า ฝายแม่จ้อง ในปัจจุบัน และได้ร่วมกันขุดร่องน้ำ (ลำเหมือง) ตั้งแต่นั้นเป็นเวลาหลายสิบปี จึงเป็นลำเหมืองที่สามารถนำน้ำไปเพาะปลูกได้อย่างที่คนรุ่นหลังได้เห็นทุกวันนี้ ในปี พ.ศ. 2470 ชาวบ้านได้ร่วมกันย้ายที่ทำบุญอีกครั้งโดยย้ายมาตั้งที่ปัจจุบันในปี พ.ศ. 2471 นายดี ยอดแก้ว ได้ออกจากการเป็นผู้นำหมู่บ้านชาวบ้านได้คัดเลือก นายเจิง เรือนอินทร์ เป็นหัวหน้าหมู่บ้าน ในขณะนั้นมีประชากรประมาณ 80 หลังคาเรือน ได้ร่วมกันประสานงานพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญมาเป็นลำดับในปี พ.ศ. 2480 ได้จัดตั้งโรงเรียนประชาบาลขึ้นในพื้นที่เดิม และได้เปลี่ยนผู้นำมาเรื่อย ๆ ตามลำดับ ดังนี้

ปี พ.ศ. 2460-2465	นายหมก	ยอดแก้ว
ปี พ.ศ. 2465-2471	นายดี	ยอดแก้ว
ปี พ.ศ. 2471-2492	นายเจิง	เรือนอินทร์
ปี พ.ศ. 2492-2498	นายตีบ	ขัฒสาร
ปี พ.ศ. 2498-2500	นายทา	ยอดแก้ว
ปี พ.ศ. 2500-2522	นายเมือง	สอนบาลี
ปี พ.ศ. 2522-2532	นายจันทร์ดา	ชัยพูน

ในปี พ.ศ. 2532 ทางกรมได้แบ่งเขตการปกครองหมู่บ้านแม่ป้อกเป็น 2 หมู่คือ หมู่ 5 และหมู่ 6 ทั้งสองหมู่บ้านได้ขึ้นกับตำบลที่ตั้งขึ้นใหม่ ซึ่งแยกมาจากตำบลแม่ดินเป็นตำบลศรีวิชัย โดยมีการเลือกตั้งกำนันขึ้น โดยการเลือกตั้งจากประชาชนเป็นครั้งแรกและกำนันคนแรกของตำบลศรีวิชัยคือ นานจันทร์ดา ชัยพูน เมื่อแยกหมู่บ้านก็มีผู้นำเพิ่มขึ้น หมู่ 5 จึงได้เลือก นายแดง การพันธ์ เป็นผู้ใหญ่บ้านจึงเป็น 2 หมู่บ้านคือ แม่ป้อกเหนือ และแม่ป้อกใต้ มีนายแดง การพันธ์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน นายจันทร์ดา ชัยพูน เป็นกำนันในปี พ.ศ. 2535 นายจันทร์ดา ชัยพูน ได้เกษียณอายุ นายสุวรรณ ขัฒสาร ได้รับเลือกเป็นกำนันคนต่อมาจนปัจจุบันและในปีเดียวกัน นายแดง การพันธ์ ได้ลาออกจากการเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 คนต่อมา และในปี 2539 นายสมศักดิ์ ได้ถูกคนร้ายลอบยิงได้เสียชีวิตได้มีการเลือกตั้งขึ้นใหม่ นายคำแดง ยานิวังศ์ ในปี พ.ศ. 2543 ได้มีการแยกหมู่บ้านอีกครั้งทั้ง 2 หมู่บ้าน

ทั้งหมู่ 5 และหมู่ 6 คือ หมู่ 5 แยกเป็นหมู่ 11 นายธรรนินทร์ ไชยทา ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 6 แยกเป็นหมู่ 10 นายมานพ แก้วสร้อย ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้าน บ้านแม่ป้อก หมู่ 10 ในปี พ.ศ. 2547 นายมานพ แก้วสร้อย ได้หมดวาระลง ได้เลือกผู้ใหญ่นบ้านขึ้นใหม่ นายสมฤทธิ์ ชัยสิทธิ์ ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านบ้านแม่ป้อกหมู่ 10 ต่อมาแยกหมู่บ้านขึ้นใหม่ หมู่ 11 นายธรรนินทร์ ไชยทา ได้ลาออก จึงมีการเลือกตั้งใหม่ นายเมืองคำ กาวิดา ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านในปี พ.ศ. 2544 นายคำแดง ยานิวศ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 ได้หมดวาระครบ 4 ปี ตามรัฐธรรมนูญใหม่ จึงมีการเลือกตั้งใหม่ นายสีคำ พ่อแจ้ ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านบ้านแม่ป้อก หมู่ 5 ต่อมานายสีคำ พ่อแจ้ หมดวาระลงจึงเลือกตั้งใหม่ นายกมล ปันธิ ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 คนปัจจุบัน และได้แยกจากหมู่ 5 มาเป็นหมู่ 12 ตั้งชื่อหมู่บ้านว่าบ้านอุดมพัฒนา

รายชื่อผู้นำหมู่บ้านบ้านแม่ป้อกทั้ง 5 หมู่บ้าน ปัจจุบัน

1. นายสุวรรณ	ขัดสาร	กำนันตำบลศรีวิชัย	แม่ป้อกหมู่ 6
2. นายกมล	ปันธิ	ผู้ใหญ่บ้านแม่ป้อก	แม่ป้อกหมู่ 5
3. นายสมฤทธิ์	ชัยสิทธิ์	ผู้ใหญ่บ้านแม่ป้อก	แม่ป้อกหมู่ 10
4. นายทอน	บุญสูง	ผู้ใหญ่บ้านแม่ป้อก	แม่ป้อกหมู่ 11
5. นายวิเชียร	ชัยพูน	ผู้ใหญ่บ้านอุดมพัฒนา	อุดมพัฒนาหมู่ 12

ชุมชนบ้านอุดมพัฒนา เป็นหมู่บ้านที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหมู่ที่ 12 ของตำบลศรีวิชัย อำเภอเถลี จังหวัดลำพูน มีประชากร 450 คน แยกเป็น ชาย 234 คน หญิง 216 คน จำนวนครัวเรือน 121 ครัวเรือน จำนวนครัวเรือนเกือบทั้งหมดของหมู่บ้านประกอบอาชีพ และมีรายได้จากการทำการเกษตร (ในพื้นที่ที่ไม่มากนัก) ซึ่งมีพืชหลักได้แก่ ลำไย กระเทียม หอมแดง รายได้อันดับรองลงมาจะเป็นรายได้ค่าจ้างแรงงานภาคการเกษตร

สภาพภูมิศาสตร์

บ้านอุดมพัฒนาเป็นหมู่บ้านหมู่ที่ 12 ในจำนวน 13 หมู่บ้านของตำบลศรีวิชัย อำเภอเถลี จังหวัดลำพูน มีเส้นทางคมนาคมจากหมู่บ้านระยะทาง 1 กิโลเมตร เชื่อมต่อกับทางหลวงแผ่นดิน ซึ่งเชื่อมต่อระหว่างอำเภอเถลี อำเภอบ้านโฮ่ง อำเภอป่าซาง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน และอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง มีแม่น้ำลำชีซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่าน และมีระบบชลประทานฝ่ายทดน้ำแม่แตงไหลผ่าน

อาณาเขตพื้นที่ที่ติดต่อกันของหมู่บ้าน

ทิศเหนือ	ติดกับหมู่ที่ 5 บ้านแม่ป๋อก ตำบลศรีวิชัย อำเภอเถลี จังหวัดลำพูน
ทิศใต้	ติดกับหมู่ที่ 6 บ้านศรีวิชัย ตำบลศรีวิชัย อำเภอเถลี จังหวัดลำพูน
ทิศตะวันออก	ติดกับหมู่ที่ 10 บ้านแม่จ้อง ตำบลศรีวิชัย อำเภอเถลี จังหวัดลำพูน
ทิศตะวันตก	ติดกับหมู่ที่ 11 บ้านเด่นสวรรค์ ตำบลศรีวิชัย อำเภอเถลี จังหวัดลำพูน

ประชากร

หมู่บ้านมีประชากร จำนวน 450 คน 121 ครัวเรือน แยกตามกลุ่มอายุ และเพศได้ดังนี้

เพศ	อายุ	อายุ	อายุ	อายุ	อายุ	รวม
	0 – 14 ปี	15 – 24 ปี	25 – 59 ปี	60 – 69 ปี	70 ปีขึ้นไป	
ชาย	34	28	129	16	27	234
หญิง	40	20	120	19	17	216

ด้านสังคม และวัฒนธรรมประเพณี

การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านอุดมพัฒนาเหมือนกับชุมชนอื่น ๆ ทั่วไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญก็คือวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชนจากเดิมที่มีการดำเนินชีวิตการประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเองพออยู่พอกินมีแค่ไหนใช้แค่นั้น ในชุมชนมีการหนุนเสริมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แต่หลังจากที่วัฒนธรรมต่างถิ่นหรือวัฒนธรรมความทันสมัยได้แผ่กระจายไปทั่วทุกหนแห่ง อย่างไรก็ตามคนในหมู่บ้านอุดมพัฒนายังมีการดำรงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามถึงแม้ว่ารูปแบบจะเปลี่ยนไปตามสมัยนิยมแต่เนื้อหาสาระและความหมายก็ยังคงอยู่ ซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมของหมู่บ้านอุดมพัฒนาในระยะ 12 เดือน หรือทางเหนือเรียกว่าฮีด 12 เดือน มีดังนี้

ประเพณีเดือน 7 (เมษายน) มีประเพณีปีใหม่เมือง หรือวันสงกรานต์ มีพิธีกรรมสำคัญ ดังนี้ วันสังขารล่อง เป็นวันสำหรับอาบน้ำสระผม ทำความสะอาดบ้านเรือน เพื่อขจัดเสนียดจัญไรออกไป วันที่สองเป็นวันเนา หรือวันเนาวันนี้เป็นวันขนทรายเข้าวัดเพื่อก่อเป็นเจดีย์ทรายสำหรับปักตุง มีการเตรียมอาหารหวานคาวผลไม้สำหรับทำบุญตักบาตร วันที่สามเป็นวันพญาวัน หรือวันปีใหม่เมือง เป็นวันที่ยิ่งใหญ่ชาวบ้านจะไปทำบุญตักบาตรที่วัด มีการนำตุงไปปักที่เจดีย์ทราย วันนี้เป็นวันมงคลห้ามผิดศีลเด็ดขาด ห้ามเด็ดใบไม้ ห้ามพูดไม่ดี ส่วนวันที่สี่เป็นวันปากปี ให้กินแกงขนุน วันที่ห้าเป็นวันปากเดือน วันที่หกวันสุดท้ายเป็นวันปากวัน

ประเพณีรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ พระสงฆ์ เพื่อขอพรผู้ใหญ่ นิยมปฏิบัติตั้งแต่วันพญาวันเป็นต้นไป วัดแม่ป๋อกมีกิจกรรมที่ปฏิบัติกันมา และเป็นงานใหญ่มากคือ ประเพณีดำหัวเจ้าอาวาสที่ปฏิบัติกันทุกวันที่ 16 เดือนเมษายนของทุกปี ประเพณีสี่บชะดา ประเพณีบวชนครภาคฤดูร้อน

ประเพณีเดือน 8 (พฤษภาคม) ประเพณีขึ้นพระธาตุ (สร้างน้ำธาตุ) หริภุญชัย สมัยก่อนชาวบ้านจะเดินเท้าลัดทุ่งหลวงเข้าไปในเมืองแต่เข้ามีด ปัจจุบันการคมนาคมสะดวก ไปตอนไหนก็ได้

ประเพณีเดือน 9 (มิถุนายน) ประเพณีเลี้ยงผีปู่ตาชาย ปัจจุบันไม่ค่อยนิยม ประเพณีฟ้อนผี ปัจจุบันไม่นิยม

ประเพณีเดือน 10 (กรกฎาคม) ประเพณีแสกนา ประเพณีวัน ประเพณีตานขันข้าว ประเพณีฟังธรรมวันศีล ประเพณีนอนวัดจำศีลในวันศีลหรือวันพระ

ประเพณีเดือน 11 (สิงหาคม) ได้แก่ ประเพณีการฟังเทศน์ ฟังธรรม (ในพรรษา) ประเพณีบูชาปุมต้าง แม่โพสพและจตุโลกบาล ปัจจุบันไม่นิยมเพราะคนรุ่นใหม่ไม่มีการทำกันแล้ว ประเพณีสู้วัวควาย ปัจจุบันไม่นิยมเพราะไม่มีการเลี้ยงควายสำหรับไถนากันแล้ว

ประเพณีเดือน 12 (กันยายน) ได้แก่ ประเพณีตานอุทิศส่วนบุญหาผู้ตาย ผีเปรต ประเพณีตานสลากย้อม ตานก๋วยสลาก

ประเพณีเดือนเกียง (เดือน 1 เหนือ ตุลาคม) ได้แก่ ประเพณีตานผ้าวัสสา เป็นประเพณีเริ่มมีใหม่โดยรับมาจากภาคกลาง ในวันออกพรรษาศรัทธาจะนำผ้าไตรจีวรมาถวาย ประเพณีการถวายกฐิน นิยมทำหลังออกพรรษา ภายใน 1 เดือน ไม่จัดทุกปี จนกว่าจะมีเจ้าศรัทธารับของส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าศรัทธาจากต่างจังหวัด ประเพณีทอดผ้าป่า ทำได้ทุกฤดูกาลตามความเหมาะสมเพื่อหาทุนทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การก่อสร้าง การศึกษา เป็นต้น

ประเพณีเดือนยี่ (เดือน 2 พฤศจิกายน) ได้แก่ ประเพณียี่เป็ง จัดในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ มีการจัดทำซุ้มประตูป่าที่วัด มีการฟังเทศน์มหาชาติ หรือธรรมกับเป็นเรื่องราวของเวสสันดรชาดก มีทั้งสิ้น 13 กัณฑ์ ในตอนกลางวันจะมีพิธีปล่อยโคมลอยเพื่อเป็นพุทธบูชา ในตอนกลางคืนจะมีพิธีลอยกระทงเพื่อบูชาแม่น้ำและลอยเคราะห์ มีการปล่อยโคมไฟ จุดดอกไม้ไฟเพื่อเป็นพุทธบูชา ในตอนหลังมีมหรสพเพิ่มเข้ามาเช่น การประกวดหนูน้อยนพมาศ ประกวดกระทง การแข่งขันโคมลอย โคมไฟ การแข่งบอกลูกไฟดอก บอกลูกไฟลูกหมู เป็นต้น

ประเพณีเดือน 3 (เดือน ธันวาคม) ได้แก่ ประเพณีสู้วัว

ประเพณีเดือน 4 (เดือนมกราคม) ได้แก่ ประเพณีตานข้าวจีข้าวหลาม ประเพณีตานข้าวใหม่ ประเพณีถวายข้าวมธุปายาส

ประเพณีเดือน 5 (เดือนกุมภาพันธ์) ได้แก่ ประเพณีมาฆบูชา ประเพณีปอยหลวง

ประเพณีเดือน 6 (เดือนมีนาคม) ได้แก่ งานประเพณีปอยหลวง ซึ่งงานประเพณีปอยหลวงเป็นงานที่ฉลองที่ยิ่งใหญ่มากของคนล้านนา บ้านอุดมพัฒนามีงานปอยหลวงอยู่เป็นระยะ ๆ ซึ่งงาน

ปอยหลวงจะมีขึ้นก็ต่อเมื่อในวัดมีการสร้างสิ่งใหม่ ๆ และทำการเฉลิมฉลอง ซึ่งประเพณีนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบเดิมมากและมีการใช้จ่ายกับงานปอยหลวงจำนวนมากเช่นกัน

วัฒนธรรมวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน มีการเปลี่ยนแปลงขึ้นอย่างมากมายตามกระแสการพัฒนาของประเทศที่มุ่งเน้นในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ การส่งเสริมให้มีการเกษตรเพื่อการอุตสาหกรรม และการไหลบ่าเข้ามากับกระแสค่านิยมความทันสมัยในยุคโลกาภิวัตน์ที่ทำให้วัฒนธรรมของชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไป ชาวบ้านในหมู่บ้านอุดมพัฒนา มีโทรทัศน์ เครื่องเสียง ตู้เย็น โทรศัพท์มือถือ เครื่องซักผ้า มอเตอร์ไซค์ กันเกือบทุกหลังคาเรือน (ยกเว้นบ้านคนแก่ ๆ ที่มีไม่กี่หลังคาเรือน) วิถีการบริโภคค่านิยมด้านอาหารก็เปลี่ยนไป วัฒนธรรมการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันของผู้คนในชุมชนก็เปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นการแข่งขันกันมากขึ้น งานบุญงานประเพณีของชุมชนมีการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเพื่อรักษาหน้าตาของตนเองจนหลงลืมคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม ที่เปลี่ยนรูปแบบไปอยู่เรื่อย ๆ จนเกือบไม่เหลือของเดิมไว้

ด้านทรัพยากรธรรมชาติ

ในพื้นที่ลักษณะภูมิประเทศอยู่บนที่ราบเชิงเขา ลักษณะดินเป็นดินร่วนปนทรายข้าง ๆ หมู่บ้านเป็นเขตป่าสงวน (ป่าเสื่อมโทรม) เกิดจากปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าทำให้ดินไม้ลดลงไปมาก ปริมาณน้ำลดลง แหล่งน้ำธรรมชาติหลายแห่ง แต่ปริมาณน้ำที่นำมาใช้นั้นค่อนข้างน้อย คือ แม่น้ำลี้ไหลผ่าน ลำห้วยสาขา 1 สาย อ่างเก็บน้ำ 1 แห่ง แต่สามารถเก็บน้ำไว้ใช้ได้เฉพาะฤดูฝน นอกจากนี้มีบ่อน้ำตื้น 100 แห่ง ส่วนใหญ่บริโภคไม่ได้ เนื่องจากมีตะกอนสีแดง และมีบ่อน้ำโยก 1 แห่ง บริเวณกลางหมู่บ้าน

ในด้านสาธารณูปโภคการ

โทรคมนาคมหมู่บ้านอุดมพัฒนาไม่มีระบบโทรศัพท์ ทศท. และไม่มีตู้โทรศัพท์สาธารณะ ส่วนใหญ่คนในชุมชนหันมาใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่มากขึ้น ทั้งผู้ใหญ่ เด็ก และเยาวชน เป็นปัจจัยหนึ่ง que เพิ่มค่าใช้จ่ายให้กับครอบครัวหมู่บ้านอุดมพัฒนา ส่วนการไฟฟ้าในหมู่บ้านมีไฟฟ้าใช้ครบทุกหลังคาเรือน เว้นแต่ครัวเรือนที่ได้ขยายออกไป และมีที่ทำกินในเขตป่าสงวน

สภาพทางเศรษฐกิจ (แผนการพัฒนารองการะบบการบริหารส่วนตำบลศรีวิชัย 2547-2549)

บ้านอุดมพัฒนา ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านการเกษตร มีพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 1,000 ไร่ มีการปลูกพืช เช่น ปลูกหอมแดง กระเทียม ทำสวนลำไย และพืชผักต่าง ๆ เช่น มะเขือ พริก ผักกาด เป็นต้น โดยอาศัยแม่น้ำลี้ที่ไหลผ่านหลังหมู่บ้านในการทำการเกษตร ที่ทำกินส่วนใหญ่อยู่ในเขตป่าสงวนและเป็นที่ดินจับจองโดยประชาชน ทำให้ไม่มีเอกสารสิทธิ์ ประชากรบางส่วนได้นำเอาที่ดินไปขายให้กับนายทุน (ทำสัญญาตกลงกันเอง) ทำให้ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง จึงต้องเช่าที่ดินนายทุนทำการเกษตร นอกจากอาชีพทำการเกษตรแล้ว ประชากรส่วนใหญ่ยังมีอาชีพรับจ้างทั่วไป ทั้งการรับจ้าง เป็นแรงงานก่อสร้าง รับจ้างแรงงานภาคเกษตร เช่น รับจ้าง

ปลูกหอมกระเทียม คายหญ้า ถางหญ้า เป็นต้น เนื่องจากเป็นหมู่บ้านซึ่งพึ่งแยกตัวจากหมู่บ้านเดิม และเป็นหมู่บ้านซึ่งตั้งขึ้นใหม่ มีการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ 1 กลุ่ม ซึ่งเป็นกองทุนแรง กองทุนเดียวของชุมชนนี้ การเป็นหนี้ของคนในชุมชนนอกเหนือที่ได้กู้ยืมจากกลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้านอุดมพัฒนาแล้ว คนในชุมชนก็ได้กู้ยืมจากแหล่งเงินทุนต่าง ๆ สืบเนื่องจากหมู่บ้านเดิม ก่อนที่จะแยกมาเป็นหมู่บ้านใหม่ ซึ่งได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์การเกษตรศรีวิชัย จำกัด ธนาคารอาคารสงเคราะห์ กลุ่มออมทรัพย์ หมู่ที่ 5 (เป็นหมู่บ้านเดิมก่อนที่จะแยกมาเป็นหมู่ที่ 12 ของตำบลศรีวิชัย) กองทุนหมู่บ้าน หมู่ที่ 5 ตำบลศรีวิชัย (ซึ่งในปีงบประมาณ ปี 2548 หมู่ที่ 12 จะมีการจัดตั้ง และมีกองทุนหมู่บ้านเป็นของตนเอง) หนีญาติ หนีร้านค้า และการกู้หนี้ยืมสินนอกระบบ เป็นต้น ซึ่งรายได้เฉลี่ยของครอบครัวประมาณ 30,000 บาทต่อปีต่อครอบครัว ในขณะที่มีหนี้สินมากถึง 60,000 ต่อปีต่อครอบครัว ในด้านสาธารณสุขปีโรคการโทรคมนาคมหมู่บ้านอุดมพัฒนา ไม่มีระบบโทรศัพท์ ทศท. และไม่มีตู้โทรศัพท์สาธารณะ ส่วนใหญ่คนในชุมชนหันมาใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่มากขึ้น ทั้งผู้ใหญ่ เด็ก และเยาวชน เป็นปัจจัยหนึ่งที่เพิ่มค่าใช้จ่ายให้กับครอบครัวหมู่บ้าน อุดมพัฒนา ส่วนการไฟฟ้าในหมู่บ้านมีไฟฟ้าใช้ครบทุกหลังคาเรือน เว้นแต่ครัวเรือนที่ได้ขยายออกไป และมีที่ทำกินในเขตป่าสงวน

ทรัพยากรธรรมชาติ

ในพื้นที่ ลักษณะภูมิประเทศอยู่บนที่ราบเชิงเขา ลักษณะดินเป็นดินร่วนปนทรายข้าง ๆ หมู่บ้านเป็นเขตป่าสงวน (ป่าเสื่อมโทรม) เกิดจากปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าทำให้ดิน ไม้ลดลงไปมาก ปริมาณน้ำลดลง แหล่งน้ำธรรมชาติหลายแห่ง แต่ปริมาณน้ำที่นำมาใช้นั้นค่อนข้างน้อย คือ แม่น้ำลี้ไหลผ่าน ลำห้วยสาขา 1 สาย อ่างเก็บน้ำ 1 แห่ง แต่สามารถเก็บน้ำไว้ใช้ได้เฉพาะฤดูฝน นอกจากนี้มีบ่อน้ำตื้น 100 แห่ง ส่วนใหญ่บริโภคไม่ได้ เนื่องจากมีตะกอนสีแดง และมีบ่อน้ำโยก 1 แห่ง บริเวณกลางหมู่บ้าน สำหรับแหล่งเงินทุนของคนในชุมชน ชุมชนมีกองทุนกลุ่มเป็นของตนเอง เพียง 1 กองทุน คือ กลุ่มออมทรัพย์บ้านอุดมพัฒนา ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อรับการออมเงินและให้กู้เงินแก่สมาชิก และที่น่าจะมีในอนาคตต่อไปในปีงบประมาณ พ.ศ. 2548 คือ กองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมือง (หมู่บ้านละ 1 ล้านบาท) แหล่งเงินทุนอื่นที่คนในชุมชนได้ใช้บริการทั้งการออมเงิน และรับเงินกู้ ทั้งในระบบ และนอกระบบ ซึ่งได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) สาขาดี สหกรณ์การเกษตรศรีวิชัย จำกัด ธนาคารอาคารสงเคราะห์ กู้เงินจากร้านค้า และจากญาติพี่น้องคนรู้จัก

ส่วนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรผู้ให้ข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยผู้ให้ข้อมูลที่เป็นเกษตรกรในหมู่บ้านอุดมพัฒนาและเป็นหนี้ จำนวนทั้งสิ้น 42 คน โดยการนำเสนอข้อมูลทั่วไป และข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับหนี้สินและแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สิน โดยแบ่งเป็นผู้ชาย จำนวน 12 คน และผู้หญิง จำนวน 30 คน ดังนี้

ตารางที่ 4.1 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรผู้ให้ข้อมูล

ครอบครัว ที่	สถานะ	เพศ	อายุ	สถานภาพ	การศึกษา	จำนวนสมาชิก ในครอบครัว
1.	สมาชิกครอบครัว	หญิง	42	สมรส	ม.6	4
2.	หัวหน้าครอบครัว	หญิง	38	สมรส	ป.6	3
3.	สมาชิกครอบครัว	หญิง	59	สมรส	ป.6 กศน.	3
4.	หัวหน้าครอบครัว	ชาย	44	สมรส	ป.4	4
5.	สมาชิกครอบครัว	หญิง	56	สมรส	ไม่ได้เรียน	4
6.	สมาชิกครอบครัว	หญิง	53	สมรส	ป.4	4
7.	หัวหน้าครอบครัว	หญิง	51	หม้าย	ไม่ได้เรียน	3
8.	สมาชิกครอบครัว	หญิง	41	สมรส	ป.6	8
9.	สมาชิกครอบครัว	หญิง	43	สมรส	ป.4	4
10.	สมาชิกครอบครัว	หญิง	53	สมรส	ป.4	4
11.	สมาชิกครอบครัว	หญิง	49	สมรส	ป.4	3
12.	สมาชิกครอบครัว	หญิง	51	สมรส	ป.4	4
13.	หัวหน้าครอบครัว	ชาย	43	โสด	ม.3	3
14.	หัวหน้าครอบครัว	ชาย	51	สมรส	ป.4	4
15.	หัวหน้าครอบครัว	ชาย	47	สมรส	ป.4	4
16.	หัวหน้าครอบครัว	ชาย	43	สมรส	ป.4	3
17.	สมาชิกครอบครัว	หญิง	37	สมรส	ป.6	6
18.	สมาชิกครอบครัว	หญิง	67	สมรส	ไม่ได้เรียน	4
19.	หัวหน้าครอบครัว	ชาย	43	สมรส	ป.4	4
20.	หัวหน้าครอบครัว	ชาย	40	สมรส	ป.6	3
21.	หัวหน้าครอบครัว	ชาย	50	สมรส	ป.4	3

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ครอบครัว ที่	สถานะ	เพศ	อายุ	สถานภาพ	การศึกษา	จำนวนสมาชิก ในครอบครัว
22.	หัวหน้าครอบครัว	ชาย	45	สมรส	ป.4	4
23.	สมาชิกครอบครัว	หญิง	49	สมรส	ป.4	4
24.	หัวหน้าครอบครัว	ชาย	62	หม้าย	ป.4	4
25.	สมาชิกครอบครัว	หญิง	43	สมรส	ป.4	3
26.	หัวหน้าครอบครัว	ชาย	52	สมรส	ป.4	4
27.	หัวหน้าครอบครัว	ชาย	49	สมรส	ป.4	6
28.	สมาชิกครอบครัว	หญิง	41	สมรส	ป.6	4
29.	สมาชิกครอบครัว	หญิง	48	สมรส	ป.4	4
30.	สมาชิกครอบครัว	หญิง	30	โสด	ม.6	4
31.	สมาชิกครอบครัว	หญิง	33	สมรส	ม.6	4
32.	สมาชิกครอบครัว	หญิง	40	สมรส	ป.6	5
33.	สมาชิกครอบครัว	หญิง	39	สมรส	ป.6	4
34.	หัวหน้าครอบครัว	ชาย	54	สมรส	ป.4	4
35.	สมาชิกครอบครัว	หญิง	50	สมรส	ป.4	6
36.	หัวหน้าครอบครัว	ชาย	35	สมรส	ป.6	4
37.	หัวหน้าครอบครัว	ชาย	56	สมรส	ป.4	4
38.	หัวหน้าครอบครัว	หญิง	42	สมรส	ป.4	2
39.	สมาชิกครอบครัว	หญิง	55	สมรส	ป.4	5
40.	สมาชิกครอบครัว	หญิง	45	สมรส	ป.4	3
41.	สมาชิกครอบครัว	หญิง	58	สมรส	ไม่ได้เรียน	4
42.	สมาชิกครอบครัว	หญิง	51	สมรส	ป.4	4

ส่วนที่ 3 หนี้สินของเกษตรกร

การเสวนาได้มีการนำเสนอแลกเปลี่ยนกันอย่างกว้างขวางถึงเรื่องปัญหาหนี้สินที่เกิดขึ้น บางคนบอกว่าเป็นปัญหาโลกแตกใคร ๆ ก็มีหนี้ทั้งนั้น แต่หนี้สินในสมัยนี้แตกต่างกับหนี้สินในสมัยก่อนที่คนเรากลัวการเป็นหนี้ และมีการใช้จ่ายเงินเมื่อมีความจำเป็นเท่านั้น กอปรกับการค่าใช้จ่ายก็มีอยู่จำกัด ไม่จำเป็นต้องซื้อทุกอย่างมีการดำเนินชีวิตที่อาศัยพึ่งพากับธรรมชาติ ทั้งอาหารการกิน ที่อยู่อาศัย ป่าหลังบ้านอุดมสมบูรณ์ไปด้วยอาหารการกิน ค่าใช้จ่ายไม่ได้มากมายเหมือนในปัจจุบันที่ต้องซื้อทุกอย่างตั้งแต่ต้นขึ้นมา แต่ในสภาพปัจจุบันป่าเสื่อมโทรมจากการตัดไม้ทำลายป่า ของกินที่เคยหาได้จากป่าก็หาได้ยากขึ้นและมีปริมาณน้อยลงทุกวัน สังคมที่คนส่วนใหญ่หากินกันป่าก็กลายเป็นสังคมการเกษตรในพื้นที่ไม่มากนัก ยามว่างก็รับจ้างขายแรงงานทางการเกษตร แต่ก็ไม่ใช่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในการลงทุนซื้อวัสดุการเกษตร ค่าใช้จ่ายในเครื่องอุปโภคบริโภค ทั้งของตนเองและของบุตรที่ไปศึกษาอยู่ในเมือง อีกทั้งปัญหาวัฒนธรรมการแต่งกายสมัยใหม่ ที่แตกต่างจากของเดิมหมู่บ้าน ก็ทำให้ค่าใช้จ่ายยิ่งสูงขึ้นอีก เมื่อไม่มีรายได้ต้องกู้หนี้ยืมสิน ซึ่งรายจ่ายไม่มีแนวโน้มจะลดลงเลย เพราะทุกคนอยากมี อยากสะดวก อยากสบายมากขึ้นทำให้ต้องมีค่าใช้จ่ายประจำ และต้องจ่ายเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยไม่ทราบจะหาทางลดลงได้หรือไม่ ซึ่งค่าใช้จ่ายประจำที่จำเป็นได้แก่ ค่าครองชีพในการกินการอยู่ เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าอาหาร ค่าน้ำมันรถ การลงทุนการเกษตรที่จำเป็นต้องซื้อปุ๋ย ซื้อยา ซื้อเมล็ดพันธุ์ ค่าจ้างแรงงาน ค่าสูบน้ำ การส่งเสียลูกหลานเรียนหนังสือ ก็เป็นค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นทุกวัน ค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นก็เป็นค่าใช้จ่ายประจำที่เกิดขึ้น เช่น ค่าโทรศัพท์มือถือ บางครอบครัวสมาชิกในครอบครัวมีโทรศัพท์มือถือเกือบทุกคน ค่าห่วย ค่าเครื่องดื่มบำรุงกำลัง เป็นต้น

ทั้งนี้ยังได้มีการพูดถึงการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นการพัฒนาฐานเศรษฐกิจรวมถึง กระแสการพัฒนาความทันสมัยส่งเสริมการใช้จ่ายเงินให้เกิดขึ้นทุกกลุ่มคนทุกชนชั้น มีโครงการต่าง ๆ ที่ส่งเสริมชาวบ้านได้มีเงินใช้จ่ายมากมาย การส่งเสริมการลงทุนทั้งของภาครัฐและเอกชน ทำให้ชาวบ้านได้มีการใช้จ่ายเงินในชุมชนอย่างมากมาย เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องกู้ยืมเงินมาใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตและการลงทุน จากแหล่งเงินกู้หลาย ๆ แห่ง เช่น ธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) กลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์แม่บ้าน กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง กองทุนปุ๋ย สหกรณ์การเกษตรศรีวิชัย จำกัด จากญาติพี่น้องคนรู้จัก และร้านค้าต่าง ๆ ทำให้เกษตรกรสามารถกู้ยืมเงินจากแห่งหนึ่งไปใช้แห่งหนึ่งหมุนเวียนกันไปไม่รู้จักจบสิ้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหา “วังวน” ชาวบ้านเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่รู้จะหาทางออกให้กับตนเองอย่างไร เพราะถ้าไม่กู้ยืมก็ไม่มีเงินลงทุน ปัญหารายได้ไม่พอกับค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ที่ชักหน้าไม่ถึงหลังค่าครองชีพสูงขึ้นทุกวัน ซื้อทุกอย่าง การเลี้ยงดูบุตรหลานในปัจจุบันต้องใช้จ่ายสูงมาก ประกอบ

กับภาวะปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของประเทศที่ทำให้เครื่องอุปโภคบริโภคราคาสูงเพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี ปัญหาหนี้สินจึงก่อเกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่องจากความเชื่อผิด ๆ ของคนเราที่ว่า “ไม่มีหนี้ก็ไม่มืหน้า”

ข้อมูลจากการศึกษาหนี้สินของครอบครัวเกษตรกรเกิดจากปัจจัยภายในครอบครัว และภายนอกครอบครัว มีรายละเอียด ดังนี้

1. หนี้สินที่เกิดจากปัจจัยภายในครอบครัว ได้แก่ รายได้ของเกษตรกร ค่าใช้จ่ายประจำวันของครอบครัว การลงทุนด้านการศึกษา และการลงทุนด้านการเกษตร

1.1 รายได้ของเกษตรกร ที่มีรายได้ต่ำกว่าค่าใช้จ่าย เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ต้องกู้ยืมเงินมาใช้จ่ายในการลงทุนด้านการเกษตร บางปีผลผลิตการเกษตรขายไม่ได้ราคาทำให้เป็นหนี้สิน ในขณะที่ค่าใช้จ่ายเกิดขึ้นทุก ๆ วัน ซึ่งรายได้จากอาชีพทำการเกษตรเป็นรายได้ที่ไม่แน่นอน ไม่สามารถกำหนดราคาล่วงหน้าได้ บางครอบครัวทำการเกษตรมาหลายชั่วอายุคนแต่ก็ไม่เคยหลุดพ้นจากการเป็นหนี้ นอกจากจะมีหนี้เพิ่มขึ้น ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่บอกว่าไม่รู้จะไปทำมาหากินอะไรเนื่องจากอาชีพการเกษตรเป็นอาชีพที่ทำกันมานาน ดังคำพูดของเกษตรกรที่บอกว่า ...

“รายได้ต่ำกว่ารายจ่ายค่าครองชีพไม่สมดุลกับรายได้ บางวันจ่ายมาก บางวันไม่มีรายได้เลย ทำให้กู้ยืมเงินเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ รายได้ลดลง ทำให้เป็นหนี้เพิ่ม”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 4 แกนนำหมู่บ้านในเวทิวเสวนา)

“ค่าใช้จ่ายมีมากเหลือเกินออกจากบ้านก็ต้องจ่ายแล้ว ในขณะที่รายได้แทบหาไม่ได้ในแต่ละวัน ไม่เหมือนสมัยก่อนออกจากบ้านเข้าไปในป่าแป็บเดียวก็ได้กินแล้ว”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 28 เกษตรกรในการสนทนากลุ่มย่อย)

“ปลูกหอมมา 20 ปี ไม่เคยรวยมีแต่จน รายได้ไม่คุ้มกับค่าใช้จ่าย ไม่รู้จะทำมาหากินอะไร หนี้สินก็เพิ่มสูงขึ้นทุกวัน”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 13 แกนนำหมู่บ้านในเวทิวเสวนา)

“เกิดมาก็ทำการเกษตรทำกันมาตั้งแต่ปู่ย่าตายาย การเกษตรยังทำก็ยังจน เป็นหนี้สินไม่รู้จะไปอะไร เพราะไม่มีความถนัด ทำมานานจนไม่รู้จะไปทำอย่างอื่นทั้งที่รู้ว่ารายได้ที่ได้มาไม่คุ้มกับที่เสียไปแต่ก็ยังไม่ทำอยู่ มันอาจเป็นเวรเป็นกรรมของคนอาชีพการเกษตรก็ได้”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 27 แกนนำหมู่บ้านในเวทิวเสวนา)

1.2 ค่าใช้จ่ายประจำวันในครัวเรือน การใช้จ่ายในชีวิตประจำวันก็เป็นสิ่งที่จำเป็น เพื่อใช้จ่ายเพื่อดำรงชีวิต เช่น ค่าอาหารเสื้อผ้า รวมไปถึงค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น เช่น ค่าห่วย ค่าเครื่องคัมพูกำลัง ค่ายารักษาโรคซึ่งบางทีก็ไม่จำเป็นแต่ก็ทานกันอยู่ทุกวันจนเกษตรกรบ้านอุดมพัฒนามีฉายาประจำว่าก่อนทำงานในไร่ในสวนต้องรับประทาน “ลิโพ 2 ขวด ยาแก้ปวด 2 เม็ด” การใช้จ่ายเงินของเกษตรกรได้มีการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันอย่างมากมายมีการเล่าถึงในช่วงสมัยก่อนเมื่อ 30-40 ปีที่แทบไม่ต้องซื้อหาอะไรเลย อาหารก็เก็บเอามาจากป่าหลังบ้าน ข้าวก็ไม่ต้องซื้อ มีน้ำทำอุดมสมบูรณ์ไม่ต้องคั้นรนไปไหนมาไหนเหมือนสมัยนี้ ที่ต้องเสียเงินเกือบทุกครั้งเมื่อออกจากบ้าน หรือแม้กระทั่งอยู่ในบ้านก็ต้องเสียเงิน เช่น ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำประปา การเล่นหอยเล่นการพนันถึงแม้จะหายไปบ้างเมื่อไม่มีหอยได้คั้นให้เล่นเหมือนรัฐบาลสมัยที่แล้ว แต่ก็ยังมีหอยบนดินให้เล่น และการซื้อสลากกินแบ่งของรัฐก็เป็นเสมือนยาเสพติดที่ต้องซื้อทุกงวดเพื่อลุ้นได้รับรางวัล ดังคำพูดของเกษตรกรที่ว่า...

“ป่าซื้อหอยทุกเดือน ทุกงวด เมื่อก่อนมีหอยเถื่อนขายกันเยอะมากจะซื้อทุกงวด”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 1 แกนนำนุ้บ้านในเวทีเสวนา)

“ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนมีมากในขณะนี้เพราะเกิดจากคนในครอบครัวไม่สบาย ต้องพาไปหาหมอทุกเดือนค่าน้ำมันรถก็แพง โรงพยาบาลก็อยู่ไกล ไปที่ก็เสียเงินหลายร้อยบาท”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 4 แกนนำนุ้บ้านในเวทีเสวนา)

“สมัยก่อนเราไม่ต้องไปซื้อทุกอย่าง ของกินหาได้ตามทุ่งนาตามป่า ตอนนี้อยู่หมดมีแม่ค้ามาขายถึงที่ ในป่าในทุ่งนาของกินก็หายาก หน่อไม้เคยมีให้หากินได้ง่ายก็ไม่ค่อยมีแล้วแย่งกันนำไปขายบ้าง คนที่อื่นมาเอาบ้าง กลางทุ่งกลางนา กบเขียดก็หายาก เพราะใช้สาร ใชยากก็ทำให้มันตาย”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 29 แกนนำนุ้บ้าน จากการสนทนากลุ่มย่อย)

“เด็ก ๆ ไม่ค่อยกินผักกินอาหารพื้นบ้านชอบซื้อแต่มาม่า พิซซ่า ค่าโทรศัพท์มือถือก็เป็นค่าใช้จ่ายประจำที่ต้องจ่ายทุกเดือน เด็ก ๆ ตอนนีรับเราให้พ่อแม่ซื้อให้มึนเกือบทุกคน ของพ่อแม่ก็มีคนละครึ่ง ลูกก็มี”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 1 แกนนำนุ้บ้านในเวทีเสวนา)

“โทรศัพท์มือถือมีกันหมด ต้องเสียค่าบริการเติมเงิน เคี้ยวก็ของพ่อ ของแม่ ของลูกบ้าง เดือน ๆ หนึ่งก็เกือบพันบาท”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 23 แกนนำนุ้บ้านในเวทีเสวนา)

“เด็กกินอาหารที่บ้านไม่เป็น รู้จักแต่ไข่ดาว มาม่า พิซซ่า”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 1 แกนนำหมู่บ้านในเวทิวเสวนา)

“สมัยก่อนจะไม่ได้ซื้ออะไรกินเพราะหาได้จากในทุ่งนา และในป่าในดอย แต่เดี๋ยวนี้แม้กระทั่งในนา ยังไม่มีอะไรให้กินเพราะปุ๋ยยาเต็มไปหมดปลูกปลา ก็หายไป”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 3 เกษตรกร จากการสนทนากลุ่มย่อย)

1.3 ค่าใช้จ่ายในการลงทุนด้านการศึกษา การลงทุนด้านการศึกษาของบุตรหลาน เป็นประเด็นการพูดคุยหรือถกกันอย่างเข้มข้นเช่นกัน ที่เกษตรกรส่วนใหญ่มีทัศนคติต่ออาชีพเกษตรกรของตนเองที่ทำอยู่เป็นอาชีพที่ต่ำต้อย มีกรรม ยากลำบาก รายได้ไม่แน่นอน ตนเองไม่ได้มีโอกาสเรียนหนังสือต้องมาทำนาทำสวนเมื่อมีลูกก็ไม่อยากให้ลูกหลานต้องมารับวิบากกรรมเหมือนพ่อแม่ จึงตั้งหน้าตั้งตาทำมาหากินและทุ่มเทส่งเสียลูกหลานตนเองให้มีการศึกษาสูง ๆ เท่าที่จะสามารถส่งเสียได้ โดยตั้งความหวังไว้ว่าลูกหลานจะได้เข้าทำงานในหน้าที่การงานที่มั่นคงมีเงินใช้และจะสามารถเลี้ยงดูพ่อแม่ได้ในอนาคต การส่งเสียลูกหลานของเกษตรกรหมู่บ้านอุดมพัฒนา ส่วนใหญ่จะแล้วแต่ลูกหลานของตนเองว่าจะเลือกเรียนอะไรคนที่เรียนเก่งหน่อยก็จะเข้าเรียนพยาบาล เรียนครู ส่วนคนที่เรียนไม่ค่อยเก่งก็เรียนสายอาชีพวะ เมื่อจบออกมาก็สามารถเข้าทำงานที่โรงงานอุตสาหกรรมของนิคมอุตสาหกรรมลำพูน ที่มีโรงงานหลายโรงงานรับพนักงานจบทางช่างมาโดยตรง เช่น เรียนช่างอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งก็สามารถเรียนได้ในสถานศึกษาภายในตัวจังหวัดลำพูน การใช้จ่ายในการลงทุนด้านการศึกษาของลูกหลานจึงถือว่าเป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็นและต้องแบกรับอย่างต่อเนื่อง ดังคำพูดของเกษตรกรที่ว่า...

“บางคนต้องหาเงินมาให้ได้เพราะลูกต้องจ่ายค่าเทอม ไม่มีก็ต้องกู้ยืมมา ทั้งเงินกู้ในหมู่บ้าน ญาติพี่น้อง ถ้าไม่มีจริงๆ ก็ต้องไปกู้ยืมจากนายทุนถึงแม้ออกเบี่ยจะแพง”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 16 แกนนำหมู่บ้านในเวทิวเสวนา)

“ต้องส่งลูกเรียนหนังสือ มีค่าใช้จ่ายทุกวัน แต่รายได้ไม่ได้มาทุกวันเหมือนค่าใช้จ่าย”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 19 เกษตรกรหมู่บ้านในเวทิวเสวนา)

“ยิ่งเรียนสูง ยิ่งต้องใช้เงินมาก ถึงแม้มีเงินกู้สำหรับการศึกษาก็ยังไม่เพียงพอ เพราะต้องดูแลค่าใช้จ่ายในเรื่องการกินการอยู่ ยิ่งลูกเรียนมหาวิทยาลัยต้องเช่าหอพัก ค่าใช้จ่ายในแต่ละเดือนสูงมาก”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 23 ภรรยาผู้ใหญ่บ้าน (มีลูกเรียนอยู่ระดับอุดมศึกษา)
ในเวทีเสวนา)

“เมื่อลูกเรียนจบจะได้เลี้ยงดูพ่อแม่ยามแก่เฒ่าไม่ต้องเหนื่อยทำนาทำสวนเหมือนพ่อแม่”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 31 เกษตรกรหมู่บ้านในเวทีเสวนา)

1.4 การลงทุนด้านการเกษตร เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกษตรกรประสบกับปัญหาหนี้สิน เนื่องจากการกู้ยืมเงินมาลงทุนด้านการเกษตร ที่นำมาใช้สำหรับการซื้อวัสดุการเกษตร เช่น ปุ๋ย ยาคุมหญ้า ยาฆ่าแมลง ฮอร์โมน ค่าจ้างแรงงาน ค่าน้ำมันเครื่องสูบน้ำ ค่าไถพรวนดิน เป็นต้น ซึ่งเกษตรกรต้องมีภาระค่าใช้จ่ายที่มีราคาเพิ่มขึ้นทุกปี และจำเป็นต้องใช้ในปริมาณที่สูงขึ้นเช่นกัน เนื่องจากที่ดินเสื่อมสภาพลงทำให้ต้องเพิ่มปุ๋ยเพิ่มยามากขึ้นเพื่อให้ได้ผลผลิตดี ค่าใช้จ่ายในการลงทุนด้านเกษตรที่สำคัญรองลงมาจากค่าปุ๋ยค่ายา ก็คือ ค่าพันธุ์เพาะปลูก เช่น พันธุ์หอม กระเทียม ที่จำเป็นต้องนำพันธุ์มาจากที่อื่นเนื่องจากพันธุ์ที่ปลูกเองจะไม่เจริญงอกงามในพื้นที่ดินเดิม คือถ้าไม่ใช้ก็กลัวผลผลิตไม่ดี เงินก็จะไม่ได้ บางคนมีรถยนต์ก็ลงทุนไปซื้อเองที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งอยู่ห่างไกลมาก คนที่ไม่มีรถยนต์ก็จะซื้อจากพ่อค้าคนกลางที่นำมาจำหน่ายในราคาสูง บางคนเกิดมาก็ทำการเกษตร ทำการเกษตรทุกปี บางปีราคาพืชผลดีก็คุ้มค่าเหนื่อยบางปีก็ขาดทุนแทบไม่ได้ทุนคืน แต่ก็ต้องทำอยู่เพราะไม่รู้จะไปประกอบอาชีพอะไร เนื่องจากไม่มีความรู้ ถ้าไม่ลงทุนทำเกษตรด้วยตนเองก็ไปรับจ้างแรงงานด้านเกษตรจากสวนคนอื่นในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านใกล้เคียงกัน รวมถึงสภาพของพื้นที่ที่ต้องอาศัยแหล่งน้ำจากธรรมชาติก็เป็นปัจจัยในการเพิ่มต้นทุนให้กับเกษตรกร เพราะต้องลงทุนสำหรับใช้เครื่องยนต์สูบน้ำมาจากแหล่งน้ำที่อยู่ไกลจากที่ดินทำกิน ดังคำพูดของเกษตรกรที่ว่า...

“เนื่องจากการกู้ยืมเงินมาลงทุนการเกษตรแล้วผลผลิตไม่ได้ตามเป้าจึงล้มเหลวเป็นหนี้ต่อเนื่อง”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 26 เกษตรกรหมู่บ้านในเวทีเสวนา)

“ที่สำคัญคือการนำเงินไปลงทุนด้านการเกษตร การทำไร่ ทำนา”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 19 เกษตรกรหมู่บ้านในเวทีเสวนา)

“ปัญหาอันดับแรกคือการลงทุนด้านการเกษตรเพราะต้นทุนการผลิตมันสูง สาเหตุเพราะปุ๋ยและยาเคมีมันแพง อีกสาเหตุหนึ่งก็คือผลผลิตไม่ได้ตามเป้าหมายที่วางแผนไว้และอีกอย่างราคาพืชผลราคาตกต่ำฉะนั้นมันจึงเป็นหนี้ผูกพันตลอดมา”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 15 แกนนำนหมุ่มบ้านในเวทีเสวนา)

“ของขึ้นราคาทุกอย่าง ปุ๋ย ยา พันธุ์หอมกระเทียมต้องซื้อเขามาปลูกไปซั้ถึงแม่ยังสอนเพราะว่าของเราจะเก็บทำพันธุ์ไม่ได้ จะทำพันธุ์ได้เฉพาะปีแรกเท่านั้น ปีที่สองจะไม่ได้ผลต้องซื้อพันธุ์จากที่อื่นมา ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงราคาพันธุ์หอมกระเทียมก็แพงกว่าราคาปกติ”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 24 แกนนำนหมุ่มบ้านในเวทีเสวนา)

2. หนี้สินที่เกิดจากปัจจัยภายนอกครอบครัว ได้แก่ การใช้จ่ายในงานบุญงานกุศล ระดับราคาผลผลิต การใช้เงินกู้ที่ผิดวัตถุประสงค์ ภัยธรรมชาติและสภาวะอากาศ นโยบายของรัฐบาล และนโยบายของธนาคาร

2.1 การใช้จ่ายในงานบุญงานกุศล มีการใช้จ่ายในการทำบุญทำกุศลตามความเชื่อ ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นและเพื่อดำรงไว้ซึ่งหน้าตาในสังคม ได้แก่ งานวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน เช่น งานสงกรานต์กาลคำหัว หรือถ้าปีไหนมีงานประเพณีปอยหลวง ดานก้วยสลาก งานศพ งานบวช งานแต่ง ก็จะมีการใช้จ่ายเงินอย่างมากมาย มีการกู้ยืมเงินมาเพื่อใช้จ่ายในงานประเพณี ที่ต้องมีการเลี้ยงดูกันอย่างเต็มที่ทั้งอาหาร เครื่องดื่มและการบันเทิงทั้งหลาย เกษตรกรหลายคน บอกว่าไม่ทำไม่ได้มันถือว่าเป็นหน้าตาของตนเองและลูกหลาน และอีกอย่างหนึ่งเป็นงานประเพณี ที่มีการทำเป็นประจำตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายายมาแล้ว แต่การพูดคุยแลกเปลี่ยนกันทำให้พบว่าถึงแม้ ความเชื่อในด้านวัฒนธรรมประเพณีจะยังคงดำรงอยู่ แต่ในลักษณะและรูปแบบของงานบุญงานประเพณี ได้เปลี่ยนแปลงไปในการเน้นเรื่องความบันเทิงมากกว่าการเน้นในเรื่องเนื้อหาสาระความเชื่อต่าง ๆ ทำให้เกิดการใช้จ่ายในงานบุญงานกุศลจนเป็นเรื่องปกติธรรมดาของคนในชุมชนสังคมชนบท เช่น ในหมุ่มบ้านอุดมพัฒนาได้มีการจัดงานปอยหลวงวัดแม่ปือก ซึ่งชาวบ้านอุดมพัฒนาเป็นศรัทธา (เขตการบริการ) อยู่ก็ได้มีการจัดงานใหญ่ มีการจ้างมหรสพมาแสดงทั้ง 3 วัน 3 คืน บ้านของชาวบ้าน แต่ละหลังก็จะมีการเตรียมการตกแต่งเพื่อต้อนรับแขกหรือที่จะมาร่วมงานทั้ง 3 วัน 3 คืน บางครอบครัว มีการเตรียมการล่วงหน้าหลายเดือน ตั้งแต่การทำบ้านใหม่ ทาสีบ้าน สีรั้วใหม่ การทำขนมเพื่อนำมา ลี้ยงแขกหรือที่เป็นญาติพี่น้อง คนรู้จัก จากหมุ่มบ้านอื่นได้มาเยี่ยมชมและมาทำบุญร่วมในงาน ปอยหลวง ค่าใช้จ่ายในงานปอยหลวงที่ผ่านมามีส่วนใหญ่มักจะเสียค่าใช้จ่ายครอบครัวละ 10,000–50,000 บาท มีบางครอบครัวที่ไม่เอาครัวทาน (เครื่องถ้วยทานของคนเหนือ) หรือบางครอบครัว

ที่เป็นผู้สูงอายุก็จะไม่เสียค่าใช้จ่ายสูง งานปอยหลวงถือว่าเป็นประเพณีของคนในภาคเหนือ โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดลำพูนที่มีการจัดขึ้นทุกปีตามวัดต่าง ๆ ที่ต้องการทำบุญกับสิ่งปลูกสร้างใหม่ ๆ ของวัด การมาเยี่ยมเยือนทำบุญร่วมกันของชาวบ้านที่เป็นญาติพี่น้องหรือคนรู้จักก็จะมี การหมุนเวียนเปลี่ยนกันไปวัดบ้านใครมีงานก็จะมาช่วยมาทำบุญร่วมเมื่อถึงเวลาบ้านคนอื่นมีก็ต้อง ไปใช้คืน จึงทำให้บางครอบครัวต้องเสียเงินสำหรับการใช้คืนให้กับญาติพี่น้องคนรู้จักเพื่อนฝูงสูง ถึงครั้งละประมาณ 5,000 บาท และทำให้ค้นพบอีกเช่นกันว่าการใช้จ่ายและวัฒนธรรมการจัดงาน จะลดลงไปเรื่อย ๆ เพราะมีหลายครอบครัวเลือกเอาวิธีการที่ไม่ต้องเอาครวทานแต่दानสังข์กับ พระสงฆ์ล่วงหน้าที่ไม่ต้องมีการต้อนรับญาติพี่น้องและแขกเหรื่อเพื่อเป็นการตัดตอนและ ลดค่าใช้จ่ายของการจัดงานปอยหลวง ดังคำพูดของเกษตรกรที่ว่า...

“ปอยหลวงที่ผ่านมาได้ไม่คุ้มเสียหรือยังเป็นผู้ นำ มีคนมาเที่ยวบ้านมากมาย เพราะเราเคยไปหาเขาเขาก็ต้องมาหาเรา ก็ต้องเลี้ยงดูกัน เหล้ายาปลาบ้าง จอบงาน ปอยหลวง เป็นหนี้เพิ่มขึ้นอีก”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 24 ผู้ใหญ่บ้านในเวทีเสวนา)

“ปฏิบัติกันมานานไม่ทำไม่ได้ แต่จะเหมือนเดิมคงไม่เหมือนแล้ว บางคนเบื่อกับตัดญาติขาดมิตรไม่ไปหาใครและไม่รับซอง(การทำบุญ)ของใคร ก็จะถือเป็นการสละไปเลย”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 29 เกษตรกรในหมู่บ้านในเวทีเสวนา)

“ป่ามีลูกทำงานนิคม ป่าไม่เอาแต่มันจะเอา ก็มีการเลี้ยงโต๊ะจีนวันหนึ่งอยู่กับ ทั้งวันทั้งคืน”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 35 เกษตรกรในเวทีเสวนา)

2.2 ระดับราคาผลผลิต เกษตรกรในหมู่บ้านอุคมพัฒนาส่วนใหญ่ปลูกหอม กระเทียม และลำไย ราคาผลผลิตที่ยังคงอยู่ที่เดิมจากเมื่อ 10 ปี ราคาหอมแดงอยู่ที่กิโลกรัมละ 3-15 บาท ณ ปัจจุบันยังคงอยู่ในระดับราคาเหมือนเดิม ในขณะที่ลำไย ลำยา ลำแรง มีราคาสูงขึ้นเกือบ 2 เท่าตัว ราคาผลผลิตที่เกษตรกรไม่สามารถกำหนดเองได้ขึ้นอยู่กับระดับราคาในตลาด ปัญหาการผลิตจึงเกิดขึ้นกับเกษตรกรทุกคนบางปีราคาสูงพออยู่ได้ บางปีก็ราคาตกต่ำจนแทบไม่ได้ทุนคืน ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่บอกว่าทำการเกษตรแต่ไม่สามารถจะรู้ได้ว่าจะขายได้เท่าไรเป็นอย่างนี้ มาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายายรุ่นพ่อรุ่นแม่ การแทรกแซงราคาของรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาการผลิตก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ยั่งยืน ท้ายสุดก็กลับมาเหมือนเดิมอีก ซึ่งเกษตรกรได้หยิบยกเอาปัญหาของราคาลำไยที่มีการแทรกแซงราคาเกือบทุกปี แต่ก็ไม่เคยแก้ไขปัญหาได้จริงแถมซ้ำยังทำให้

เกษตรกรชาวบ้านต้องตกเป็นจำเลยฟ้องร้องกับทางราชการมาหลายคน ซึ่งหลายคนบอกว่าถ้าไยเป็นเครื่องมือทางการเมือง การฝากความหวังไว้กับราชการหรือการเมืองไม่เคยได้รับการแก้ไข ปัญหา ไม้รู้จะทำอย่างไรเช่นกันก็คงต้องก้มหน้าก้มตาทำการเกษตรต่อไปเพราะไม่รู้จะไปทำอะไรได้

“ทำสวนหอมทุกปี ขาดทุนทุกปี ราคาหอมกระเทียมเมื่อ 10 ปีที่แล้ว ตอนนี่ยังราคาเท่าเดิม แต่ค่าน้ำมันค่ายาราคาเพิ่มขึ้นทุกปี”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 26 แกนนำนามูบ้านในเวทิวเสวนา)

“ราคาพืชผลราคาตกต่ำละนั้นมันจึงเป็นหนี้ผูกพันตลอดมา”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 15 แกนนำนามูบ้านในเวทิวเสวนา)

2.3 การใช้เงินกู้ที่ผิดวัตถุประสงค์ สำหรับการใช้จ่ายเงินกู้ที่ยืมมานอกจากนำไปลงทุนด้านการเกษตรเป็นส่วนใหญ่มากตามที่ได้แจ้งต่อแหล่งเงินกู้แล้ว ยังมีการนำมาใช้จ่ายสำหรับการซื้อเครื่องอุปโภคเพื่ออำนวยความสะดวกต่อครอบครัว เช่น ซื้อรถมอเตอร์ไซด์ รถยนต์ โทรศัพท์มือถือ เครื่องเสียง รถไถนา เป็นต้น ซึ่งเป็นการกู้ยืมเงินมาใช้ผิดวัตถุประสงค์การกู้ยืมที่แจ้งไว้ต่อแหล่งเงินกู้ที่ส่วนใหญ่จะอนุมัติเงินกู้สำหรับการลงทุนด้านการเกษตร จึงทำให้เงินลงทุนไม่สามารถงอกเงยได้ แต่กลับเอาไปใช้จ่ายกับสิ่งที่ไม่สามารถสร้างรายได้กลับคืนมา ทำให้เกิดการเป็นหนี้ซ้ำซ้อนกับแหล่งทุนหลายแหล่งทุนในคราวเดียวกันหมุนเวียนเปลี่ยนกันไปเพื่อใช้คืนจากแหล่งหนึ่งสู่แหล่งหนึ่ง ไม้รู้จักจบสิ้น ดังคำพูดของเกษตรกรที่ว่า...

“ต้องส่งค่าจักรยานยนต์ที่ผ่อนเขามาอีกด้วย”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 19 แกนนำนามูบ้านในเวทิวเสวนา)

“บางคนแจ้งต่อแหล่งเงินกู่ว่าเพื่อต้องการนำมาลงทุนด้านการเกษตร แต่มีค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นสำคัญกว่าคือ ค่าใช้จ่ายของถูกเป็นค่าทอม ค่ากินค่าอยู่ ค่าหอพัก”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 18 เกษตรกรในเวทิวเสวนา)

2.4 ภัยธรรมชาติและสภาวะอากาศ ภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นบางปี เช่น เกิดสภาวะอากาศเปลี่ยนแปลงทำให้ผลิตไม่ออกตามฤดู พายุลูกเห็บทำให้หอมกระเทียมตาย ไม้สามารถนำเงินมาใช้หนี้ที่กู้ยืมมา ก็เกิดสภาวะหนี้เพิ่มพูนขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมไปถึงภัยธรรมชาติ ที่เกิดขึ้นทุก ๆ ปี ในสภาวะการณ์ของโลกที่ทำให้เกิดภัยแล้งอย่างสูงในหน้าแล้ง ฝนตกหนักในหน้าฝน และสภาพอากาศหนาวเย็นมากในหน้าหนาวทำให้ได้ผลผลิตไม่ดีเกษตรกรประสบกับภาวะการขาดทุน

เกษตรกรส่วนใหญ่บอกว่า โขศคิหน้อยที่พื้นที่การเกษตรอยู่ติดกับลำน้ำลี้ที่มีน้ำไหลผ่านตลอดปี ถึงแม่น้ำลี้จะแห้งบ้างแต่ก็ไม่ถึงกับแห้งขอดเหมือนที่อื่น แต่อากาศแปรปรวนบางปีฝนตกหนัก ทำให้ดินและหอมกระเทียมก็จะเน่าตาย ลำไยก็เหมือนกันถ้าปีไหนหนาวน้อยก็ไม่สามารถให้ผลผลิตได้เท่าที่ควร ดังคำพูดของเกษตรกรที่ว่า...

“ปีไหนฝนฟ้าไม่ดี ลูกเห็บลงหอมกระเทียมก็ไม่งาม ขายก็ไม่ได้ราคา เกษตรกรก็เป็นหนี้ซ้ำซากอีก มีอยู่ปีหนึ่ง อากาศหนาวลูกเห็บตกหอมขุบ ขายแทบไม่ได้เงิน การลงทุนก็ต้องยืมเขามาเมื่อไม่ได้ขายทำให้ไม่มีเงินใช้หนี้ก็ต้องไปกู้ยืมมาอีก”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 36 แกนนำหมู่บ้านในเวทีเสวนา)

2.5 นโยบายของรัฐบาล โครงการหมู่บ้านและชุมชนเมือง ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับโครงการเงินผันที่มุ่งเน้นรายจ่ายเพื่อชนบทและการผันเงินจากสถาบันการเงินสู่เกษตรกร และมีลักษณะเหมือนกับโครงการกองทุนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน แต่ครอบคลุมเป้าหมายมากกว่า จำนวนเงินมากกว่าและดำเนินการได้รวดเร็วกว่าโครงการนี้จัดตั้งขึ้นมาเพื่อให้ประชาชนทั่วทั้งประเทศมีรายได้และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โครงการนี้จัดตั้งขึ้นมาเพื่อให้ประชาชนทั่วทั้งประเทศมีรายได้และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เงินที่รัฐบาลจัดสรรให้แก่กองทุนหมู่บ้านนั้น ไม่ได้เป็นเงินที่ให้เปล่า แต่เป็นเงินที่ให้แก่มูลนิธิและชุมชนในลักษณะของเงินทุนหมุนเวียนที่ใช้ภายในหมู่บ้าน และกำหนดให้คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านบริหารจัดการให้ชาวบ้านกู้ยืมดอกเบี้ยต่ำ หรือไม่มีดอกเบี้ย แล้วแต่การจัดการของคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาชุมชนให้พึ่งตนเอง ได้สร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยมุ่งเน้นพัฒนาอาชีพ ยกระดับอุตสาหกรรมครัวเรือนและรัฐวิสาหกิจชุมชน เพื่อเปลี่ยนชุมชนให้เป็นแหล่งสร้างงาน สร้างรายได้ อันจะก่อให้เกิดความเชื่อมโยงอย่างสูงกับภาคเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีในการก้าวไปข้างหน้าพร้อมกัน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศ แต่ความเป็นจริงในชุมชนนั้น กองทุนหมู่บ้านเปรียบเสมือนแหล่งเงินกู้ยืมที่ชาวบ้านสามารถเข้าถึงได้ง่ายที่สุดสามารถนำมาต่อยอดหมุนเวียนการกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินกู้อื่น ๆ ได้มากเพิ่มขึ้น เช่น มีการกู้ยืมเงินจากแหล่งหนึ่งเมื่อถึงเวลาการใช้คืนก็ไปกู้จากอีกแหล่งหนึ่งมา เมื่อใช้คืนแล้วก็สามารถกู้ยืมต่อไปและนำไปใช้หนี้แหล่งอื่นอีกหมุนเวียนเปลี่ยนกันไปไม่รู้จบสิ้น บางคนกู้ยืมเงินทุกกองทุนที่มีอยู่ทั้งในและนอกชุมชน ดังคำพูดของเกษตรกรที่ว่า...

“หมู่บ้านอุดมพัฒนาเป็นหมู่บ้านใหม่เพิ่งตั้งไม่นาน มีกองทุนเงินล้านที่เป็นกองทุนใหญ่สุดในหมู่บ้านที่ได้มาโดยไม่ต้องมีการออมเงินกัน”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 24 แกนนำหมู่บ้านในการสนทนากลุ่มย่อย)

“กองทุนเงินล้านคือจริงแต่ก็ทำให้เรามีหนี้เพิ่มขึ้น มันไม่ได้มาแก้ไขหนี้สินให้เรา แต่เป็นช่องทางให้เราได้กู้เงินเพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่ง มีแหล่งเงินกู้ที่ไหนเข้ามา ยิ่งดอกเบี้ยถูก ชาวบ้านกู้หมดทุกกองทุน”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 37 แกนนำหมู่บ้านในการสนทนากลุ่มย่อย)

2.6 นโยบายของธนาคาร ได้แก่ นโยบายการสนับสนุนเงินกู้ยืมของธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) เป็นแหล่งเงินกู้ของเกษตรกรที่เข้าถึงง่ายเพราะถ้ามีหลักทรัพย์ค้ำประกันก็สามารถกู้ยืมเงินได้ทันที ถ้าไม่มีหลักทรัพย์เกษตรกรต้องรวมกลุ่มกันค้ำประกันซึ่งกันและกัน ซึ่งนโยบายดังกล่าวมีแนวทางที่จะสลายแหล่งเงินกู้ในระบบของชุมชนและหันมาใช้เงินกู้ที่อยู่ในระบบมากขึ้น ซึ่งในความเป็นจริงนั้นเปรียบเสมือนการส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถกู้ยืมเงินในวงเงินที่สูงขึ้นและการกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินกู้ในระบบก็ยังคงอยู่เหมือนเดิมเช่นกัน หลักการค้ำประกันซึ่งกันและกันของเกษตรกร เกษตรกรบางคนถึงแม้ไม่มีความจำเป็นต้องกู้ยืมเงินแต่ก็ต้องกู้เพราะว่าต้องค้ำประกันให้กับสมาชิกในกลุ่มตนเอง เพราะคิดว่าถ้าตนเองไม่กู้ยืมก็จะเสียเปรียบคนอื่น การสนับสนุนเงินกู้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรหรือ ธ.ก.ส. ซึ่งเป็นแหล่งเงินกู้ที่อยู่คู่กับเกษตรกรมาอย่างช้านานเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นสมาชิกหรือลูกค้า ธ.ก.ส. และมีการกู้ยืมเงินกันทุกคน ดังคำพูดของเกษตรกรที่ว่า...

“การกู้ยืมเงินของ ธ.ก.ส. มีการหวัดกัน(การเกาะกลุ่มการกู้ยืม) เมื่อคนหนึ่งกู้ยืมคนหนึ่งก็ต้องกู้เพราะไม่อย่างนั้นก็จะเสียเปรียบกัน บางคนไม่จำเป็นต้องกู้แต่ก็ต้องกู้มาก็เอามาใช้จ่ายโดยไม่จำเป็น ทำให้เป็นหนี้ก็เพราะถ้าไม่กู้ก็จะเสียเปรียบเพื่อนในกลุ่มกัน”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 30 แกนนำหมู่บ้านในเวทีเสวนา)

“เป็นหนี้ ธ.ก.ส. มานานหลายสิบปี ไม่รู้เมื่อไหร่จะหมดหนี้เสียที กู้เพิ่มขึ้นทุกปีทางธนาคารมีการปรับหนี้ให้ เช่น ถ้าเราไม่สามารถชำระได้ก็ให้ทำสัญญาใหม่ในจำนวนมากกว่าเดิมเพื่อนำอันใหม่มาชำระอันเก่า ก็เป็นแบบนี้ไปเรื่อย มันจึงไม่หมดสักที”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 26 แกนนำหมู่บ้านในเวทีเสวนา)

“เงินกู้ของหน่วยงานรัฐก็มีแต่การประนอมหนี้เมื่อกู้แล้วไม่มีเงินชำระก็มีการเพิ่มจำนวนหนี้ขึ้นเรื่อย ๆ แล้วทำสัญญาใหม่ หนี้ก็เพิ่มสูงขึ้นปรับขึ้นทุก ๆ ปี มีแต่การสนับสนุนให้เกิดหนี้ แต่ไม่มีการสนับสนุนให้มีการลดหนี้”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 16 แกนนำหมู่บ้านในเวทีเสวนา)

“เมื่อหมดหนทางจริง ๆ บางครอบครัวต้องขายบ้านมาอาศัยอยู่กระต๊อบแทน เพื่อนำเงินมาชำระเงินกู้ ธ.ก.ส. เพราะไม่รู้จะหาช่องทางอย่างไร ปลุกหอม กระเทียมก็ไม่คุ้มทุน และกองทุนหมู่บ้านเป็นเงินที่ชาวบ้านคิดว่าได้มาเปล่าทำให้ชาวบ้านที่ปกติมีการตั้งกลุ่มออมทรัพย์และต้องมีการออมทรัพย์ถึงจะสามารถกู้ยืมเงินได้ พอมีกองทุนหมู่บ้านเข้ามาก็ทำให้ชาวบ้านมีแหล่งเงินกู้เพิ่มขึ้นและทำให้ไม่เห็นความสำคัญของการออมทรัพย์ เพราะไม่ออมก็สามารถกู้ยืมเงินได้จากเงินกองทุนหมู่บ้าน”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 37 แกนนำหมู่บ้านในเวทีเสวนา)

“หนี้สินมีกันอยู่ทุกคน คนไม่มีหนี้ในหมู่บ้านหาแทบไม่มี จะมีแต่คนเผ่าคนแก่ที่ไม่มีการอะไร ลูกหลานส่งเงินมาให้ นอกนั้นเป็นหนี้กันหมด”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 7 เกษตรกร จากการสนทนากลุ่มย่อย)

สรุปได้ว่า ปัญหาหนี้สินของเกษตรกร สาเหตุปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาหนี้สินมีทั้งปัจจัยภายในครอบครัว ได้แก่ รายได้ที่ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย ค่าใช้จ่ายในการลงทุนการเกษตร ค่าใช้จ่ายในการลงทุนด้านการศึกษา และค่าใช้จ่ายประจำวันในครัวเรือน เกษตรกรส่วนใหญ่ที่เป็นหนี้จะมีอายุอยู่ในช่วง 41-50 ปี ที่ทำให้ทราบว่าในวัยขณะนี้กำลังมีบุตรอยู่ในวัยกำลังศึกษาระดับมัธยม และระดับอุดมศึกษา เกษตรกรส่วนใหญ่ มีวุฒิการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 และส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 4 คน จำนวนสมาชิกในครอบครัวไม่ใช่สาเหตุของการกู้ยืมเงิน ปัจจัยภายนอกครอบครัว ได้แก่ ราคาสินค้าผลผลิต ภัยธรรมชาติและสภาวะอากาศ การใช้เงินกู้ที่ผิดวัตถุประสงค์ นโยบายของรัฐ นโยบายธนาคาร ซึ่งทั้งปัจจัยทั้งปัจจัยภายในและภายนอกมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน

ส่วนที่ 4 แหล่งที่มาของหนี้สินเกษตรกร

ในการศึกษาวิจัยได้มีการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ทั้งจากการจัดเวทีเสวนาเพื่อการวิเคราะห์ปัญหา ร่วมกับชุมชน และการเสวนากลุ่มย่อย กลุ่มเป้าหมาย 42 คน ของปัญหาหนี้สิน แหล่งที่มาของหนี้สิน ดังนี้

1. แหล่งที่มาของหนี้สินเกษตรกร

1.1 แหล่งเงินกู้ในระบบ

1.1.1 แหล่งเงินกู้ในระบบที่เป็นนิติบุคคล แหล่งเงินกู้ที่เป็นหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน เช่น ธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) สาขาที่ สหกรณ์การเกษตรศรีวิชัย จำกัด ธนาคารอาคารสงเคราะห์ เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ในหมู่บ้านอุดมพัฒนามีครอบครัวเป็นสมาชิก ธ.ก.ส. จำนวน 82 ครอบครัว จากทั้งหมด 121 ครอบครัว นอกนั้นเป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตรศรีวิชัย จำกัด ซึ่งเป้าหมายของการสมัครเป็นสมาชิกก็คือ การได้รับสิทธิในการกู้ยืมเงินเป็นอันดับแรก ส่วนครอบครัวที่เป็นหนี้เงินกู้จากธนาคารอาคารสงเคราะห์จะนำมาสร้างบ้านและต้องใช้เวลาสำหรับการใช้คืน

การเป็นสมาชิก ธ.ก.ส. จะไม่ซ้ำซ้อนกับการเป็นสมาชิกสหกรณ์เนื่องจากมีข้อกำหนดไว้ว่าถ้าเป็นสมาชิกแหล่งหนึ่งแล้วไม่สามารถจะสมัครสมาชิกอีกแหล่งได้ ถ้าจะสมัครต้องต้องลาออกมาก่อน แต่จะเห็นว่าบางครอบครัวก็มีการกู้ยืมเงินทั้งมาจากสหกรณ์ฯ และ ธ.ก.ส. ซึ่งโดยข้อเท็จจริงแล้วทาง ธ.ก.ส. ต้องมีการตรวจสอบให้ชัดเจนก่อน โดยเฉพาะหนี้ที่เกิดจากการกู้ยืมวัสดุการเกษตรหรือเงินกู้ วก. ที่มีสมาชิกสหกรณ์บางคนก็สามารถกู้ยืม จาก ธ.ก.ส. ได้ด้วย ข้อมูลการเป็นหนี้ในภาพรวมของประชากรในหมู่บ้านอุดมพัฒนาทั้งหมดจำนวน 121 ครัวเรือน มีเกษตรกรเป็นลูกหนี้ธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรอยู่จำนวน 82 ครัวเรือน มูลค่าหนี้ 3,417,924 บาทเป็นลูกหนี้ของสหกรณ์การเกษตรศรีวิชัย จำกัด จำนวน 4 ครัวเรือน มูลค่าหนี้ 300,000 บาท และเป็นลูกหนี้ธนาคารอาคารสงเคราะห์ จำนวน 1 ครัวเรือน มูลค่าหนี้ 600,000 บาท (ธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) สาขาอำเภอเถลี สหกรณ์การเกษตรศรีวิชัย จำกัด และธนาคารอาคารสงเคราะห์ สาขาลำพูน ข้อมูล ณ เดือน ธันวาคม 2549)

1.1.2 แหล่งเงินกู้ในกลุ่ม องค์กรในชุมชน

แหล่งเงินกู้ ในชุมชน เช่น กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง กองทุนปฎิยะ กลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์แม่บ้าน กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เป็นแหล่งเงินกู้ที่มีจำนวนมากและไม่ต้องลงทุนเพราะรัฐบาลจัดมาให้ กอปรกับหมู่บ้านอุดมพัฒนาเป็นหมู่บ้านตั้งใหม่อย่างเป็นทางการการรวมกลุ่มกันเพื่อจัดตั้งกองทุนจึงเพิ่งเริ่มต้นและ เงินกองทุนยังน้อยอยู่ ไม่เพียงพอสำหรับการกู้ยืมเงิน กองทุนปฎิยะเป็นอีกกองทุนหนึ่งสำหรับเกษตรกรที่ได้กู้ยืมมาใช้จ่ายในการลงทุนการเกษตรเป็นกองทุนที่ได้รับการสนับสนุนมาจากหน่วยงานของรัฐบาล (สำนักงานเกษตรอำเภอเถลี)

กลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน ซึ่งเป็นแหล่งเงินกู้อิงลงมาจากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง มีวัตถุประสงค์หลักคือการออมทรัพย์ที่ทำเป็นประจำทุกเดือนจนถึงปัจจุบันมีเงินออมทรัพย์เกือบ 400,000 บาท และเปิดให้สมาชิกมีการกู้ยืมเงินไปใช้จ่ายตามเงื่อนไขที่กำหนด

ร่วมกัน ซึ่งดูเหมือนว่าเกษตรกรจะมีความหวังสำหรับการออมทรัพย์ที่คาดว่ากองทุนจะเติบโตขึ้นทุกวันจากการออมเดือนละครั้ง แล้วแต่จำนวนหุ้นที่ออม คือ หุ้นละ 50 บาท (กลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน) และมีระเบียบข้อบังคับของกลุ่มออมทรัพย์ไว้ชัดเจนทั้งกลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้าน และกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้าน ซึ่งผลกำไรก็จะมีการแบ่งสรรกันทุกปี แต่กลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านอุคมพัฒนาเพิ่งก่อตั้งขึ้นจึงมีจำนวนไม่มากและยังไม่สามารถนำมาจัดสรรผลประโยชน์ได้มากเท่าที่ควร ดังคำพูดของเกษตรกรที่ว่า...

“บางคนกู้จากกองทุนหนึ่งและนำไปใช้กับกองทุนหนึ่งเพราะในหมู่บ้านมีอยู่กันหลายกองทุน เช่น กู้จากกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้าน ไปใช้หนี้กองทุนเงินล้าน กู้จากกองทุนเงินล้าน ไปใช้หนี้กองทุนหมู่บ้าน หมุนเวียนเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ไม่จบสิ้น ไม่มีทางพ้นหนี้”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 37 แกนนำหมู่บ้านในเวทีเสวนา)

2. แหล่งเงินกู้นอกระบบ

เป็นแหล่งเงินกู้จากญาติพี่น้อง และการกู้ยืมมาจากร้านค้าวัสดุการเกษตร โดยการกู้ยืมจากร้านค้าวัสดุการเกษตรจะเป็นการนำวัสดุการเกษตรมาใช้ล่วงหน้า ได้แก่ ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง สอร์โม่ ซึ่งเป็นการให้สินเชื่อก่อนหลังจากที่ผลผลิตออกมาแล้วค่อยนำมาใช้คืน โดยคิดดอกเบี้ยตามที่ได้ตกลงกันไว้ บางคนก็จะนำหลักทรัพย์มาค้ำประกันไว้ เช่น ใบทะเบียนรถ สำหรับร้านค้าวัสดุการเกษตรจะตั้งอยู่ทั้งในเขตหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียง การกู้ยืมเงินจากญาติพี่น้อง และจากเพื่อนหรือคนรู้จัก ส่วนใหญ่จะเป็นเงินกู้ในระยะสั้น ๆ จะกู้ยืมเมื่อจำเป็นเท่านั้น ดังคำพูดของเกษตรกรที่ว่า...

“บางคนมันจำเป็นเพราะต้องกินต้องใช้อยู่ทุกวันแต่รายได้ไม่ได้ทุกวัน เพราะการปลูกพืชหอมกระเทียม หรือลำไยกว่าจะขายได้มันต้องใช้เวลาลงหลายเดือน บางทีขายไม่ได้ราคาก็ขาดทุน แต่ส่วนใหญ่ก็จะนำไปขายล่วงหน้าหรือขายเชียวกันกับพ่อค้าวัสดุการเกษตรหรือกับคนรู้จัก”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 21 แกนนำหมู่บ้านในเวทีเสวนา)

“การกู้ยืมเงินจากข้างนอกเมื่อเวลาจำเป็นจริงๆ แต่จะเกิดขึ้นกับคนที่ต้องแบกรับความรับผิดชอบเยอะ เช่น บางคนพ่อแม่ไม่สบายต้องเดินทางพาไปหาหมอเกือบทุกอาทิตย์ต้องเดินน้ำมันรถ ถึงแม้จะไม่เสียค่ารักษาพยาบาลแต่ก็ต้องใช้จ่ายในการเดินทาง ซึ่งจำเป็นต้องใช้เงิน การกู้ยืมจากพ่อค้า หรือญาติพี่น้องมีคนกู้ยืมกันไม่มากเท่าไร”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 27 แกนนำหมู่บ้านในเวทีเสวนา)

สรุปได้ว่า ปัญหาหนี้สินของเกษตรกรเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและอยู่ในวงวนของการเป็นหนี้ไม่สามารถหาช่องทางการลดหนี้สินลงได้ ซึ่งแหล่งที่มาและจำนวนหนี้สินของเกษตรกรที่พบเป็นแหล่งเงินกู้ที่มีอยู่ในระบบเป็นส่วนใหญ่ทั้งในส่วนของภาครัฐและในองค์กรชุมชนซึ่งเป็นการกู้ยืมเงินจากธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.)

ส่วนที่ 5 แนวทางการแก้ไขปัญหานี้สินของเกษตรกร

แนวทางการแก้ไขปัญหานี้สินได้มีการวิเคราะห์ข้อมูลจากการจัดเวทีเสวนา และการสนทนากลุ่มย่อย ซึ่งในเวทีเสวนาและการสนทนากลุ่มย่อย แนวทางการแก้ไขปัญหานี้สินได้มีการตั้งคำถามต่อการเสวนาว่า “แนวทางการแก้ไขปัญหานี้สิน จะมีการแก้ไขปัญหานี้สินอย่างไร” ซึ่งเกษตรกรที่เข้าร่วมเวทีเสวนาโดยการใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมได้มีการแบ่งกลุ่มระดมความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วม 42 คน แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ๆ ละ 8 คน จำนวน 3 กลุ่ม กลุ่มละ 9 คน จำนวน 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มย่อยมีวิทยากรประจำกลุ่มและผู้จดบันทึกในในกระดานปฐพีเพื่อให้ทุกคนได้มองเห็นร่วมกัน เมื่อกลุ่มย่อยได้ระดมความคิดเห็นร่วมกันแล้ว ให้ตัวแทนแต่ละกลุ่มได้มานำเสนอก่อนกลุ่มใหญ่ให้ได้รับทราบทั่วกัน ซึ่งจากการใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ และจากเวทีการเสวนาการสนทนากลุ่มย่อย สามารถสรุปแนวทางการแก้ไขปัญหานี้สินของเกษตรกร ได้ดังนี้

การลดค่าใช้จ่าย

ในเวทีเสวนาและการสนทนากลุ่มย่อย เกษตรกรหมู่บ้านและเกษตรกรในแต่ละกลุ่มได้นำเสนอว่าค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นในแต่ละวันมีค่าใช้จ่ายที่เกินจำเป็นอยู่มาก ได้แก่ ค่าห่วย ค่าเสื้อผ้า เครื่องสำอาง ค่าโทรศัพท์ที่บางทีไม่จำเป็นต้องใช้แต่ก็มีกินเกือบทุกรอบครัวและเกือบทุกคน นอกจากนี้ยังมีค่าใช้จ่ายในการบริโภคที่ไม่จำเป็น เช่น ค่าเหล้า ค่าเครื่องดื่มบำรุงกำลัง

แนวทางลดค่าใช้จ่ายจะมี 2 แนวทางย่อย แนวทางย่อยทางแรกก็คือ ลดค่าใช้จ่ายส่วนตัวให้ลดลง ไม่ใช้จ่ายของฟุ่มเฟือยที่ไม่มีประโยชน์ ไม่บริโภคตามกระแส อยู่อย่างประหยัด มีธัญสดี แนวทางย่อยที่สองก็คือ ทำอย่างไรก็ได้ที่สามารถหาความรู้ หาอุปกรณ์ หาทุนหารูปแบบที่เหมาะสมกับตนเองก็จะผลิตเพื่อใช้เอง ทดแทนการที่ต้องซื้อ เช่น การปลูกผักไว้บริโภคเอง การผลิตของใช้ในครัวเรือนใช้เอง การทำปุ๋ยหมัก สารไล่แมลงใช้เองแทนการซื้อปุ๋ยและยาที่มีราคาแพง การหาแนวทางการลดค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นลดค่าใช้จ่ายในการลงทุนด้านการเกษตร โดยมีการลดการใช้จ่ายที่ต้องซื้อในราคาแพงมาเป็นใช้ปุ๋ยและสารไล่แมลงที่ทำขึ้นมาเอง โดยจะมีการรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งเป็นกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์และขอรับการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาที่ดินอำเภอ ให้มาอบรมการทำปุ๋ยอินทรีย์ที่ใช้วัสดุเหลือใช้จากไร่นาเพื่อที่จะนำมาทดแทนปุ๋ยเคมีที่ซื้อในราคาที่สูง การลดค่าใช้จ่ายในครอบครัว โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นต่อชีวิตประจำวัน เช่น ค่าห่วย ค่าเครื่องสำอาง

ค่าบุหรี่ป่า เหล้า ที่เกษตรกรส่วนใหญ่บอกว่าเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นต่อการบริโภคเพราะนอกจากจะทำให้เสียเงินแล้วยังส่งผลต่อสุขภาพร่างกายด้วย นอกจากนี้ยังได้มีการเสนอแนวทางการลดค่าใช้จ่ายเรื่องอุปโภค เช่น การทำน้ำยาซักผ้า น้ำยาปรับผ้านุ่ม น้ำยาล้างจาน ยาสระผม ไว้ใช้เอง โดยจะมีการรวมกลุ่มเพื่อทดลองทำใช้ภายในกลุ่มก่อนซึ่งความรู้และวัสดุอุปกรณ์ที่ทางสกต.หรือสหกรณ์การตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. มีจำหน่ายอยู่ในราคาถูกซึ่งมีเป้าหมายที่อยากให้ชาวบ้านนำไปใช้เพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน การลดค่าใช้จ่ายในด้านอื่น ๆ ทางเกษตรกรที่เป็นหนี้ได้นำเสนอถึงเรื่องการลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นต่อชีวิตแล้วการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองให้ดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ใช้จ่ายอย่างพอเพียงตามแนวพระราชดำริของในหลวง มีการนำเสนอให้ปลูกผักไว้กินเอง เพื่อลดการซื้อจากร้านค้า บางคนบอกว่าถ้าลดพื้นที่การเพาะปลูกก็จะสามารถลดต้นทุนลงได้แต่ก็จะทำให้รายได้มันน้อยลงอีก ดังคำพูดของเกษตรกรที่ว่า...

“แนวทางการแก้ไขก็คือต้องลดต้นทุนการเกษตรให้ได้เช่นมีการทำปุ๋ย สารชีวภาพ สารไล่แมลง มาใช้ด้วยตัวเอง มีการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน คือใช้จ่ายโดยเฉพาะที่จำเป็น ลดการกู้ยืมเงินไม่ว่าในหรือนอกระบบลง ให้กู้ยืมเงินให้น้อยที่สุด อีกอย่างหนึ่งก็คือพยายามหาเงินมาลดหนี้ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันให้ได้ ต่อไปถ้าเราลดหนี้ทั้งหมดได้แล้วก็ทำได้ ไม่ต้องกู้มา”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 15 แกนนานหมู่บ้านในเวทิวเสวนา)

“ผู้ให้หนี้ ๆ ลง ทำผลผลิตให้มีประสิทธิภาพทำปุ๋ยหมัก สารไล่แมลงใช้เอง แทนการใช้สารเคมีที่ต้องไปซื้อจะทำให้ลดต้นทุนการผลิตได้ และต้องปรับปรุงดินให้คืออยู่เสมอ โดยการใช้สารชีวภาพ”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 16 แกนนานหมู่บ้านในเวทิวเสวนา)

“ช่วยกันประหยัดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนต้องปลูกผักสวนครัวไว้กินเองแทนที่จะต้องซื้อทุกมื้อ ต้องลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น ปลูกพืชผักที่สามารถสร้างรายได้”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 19 แกนนานหมู่บ้านในเวทิวเสวนา)

“ต้องช่วยกันปลูกผักสวนครัวไม่ต้องไปซื้อจากตลาดต้องช่วยกันประหยัดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ลดหนี้ที่ไม่จำเป็น และต้องมีการออมให้เยอะกว่าเดิม”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 23 แกนนานหมู่บ้านในการสนทนากลุ่มย่อย)

การหารายได้เพิ่ม

ในเวทีเสวนาและการสนทนากลุ่มย่อย ได้มีการนำเสนอถึงการประกอบอาชีพเสริม เพื่อสร้างรายได้เพิ่มขึ้น เนื่องอาชีพหลักของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา คือ อาชีพเกษตรกร ซึ่งช่วงเวลาที่ว่างหลังจากการผลิตเกษตรกรรมน่าจะมีการหารายได้เสริม นอกจากการออกไปรับจ้างทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรนั้น ทางชุมชนน่าจะมีอาชีพเสริมที่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา พบว่า ชุมชนบ้านอุดมพัฒนานั้นมีอาชีพเสริมอยู่หลายอย่าง แต่ต่างคนต่างทำ ขาดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

การรวมกลุ่มด้านอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว น่าจะนำไปสู่การลดภาระหนี้สินให้กับตนเอง จากการหารือร่วมกันจึงมีแนวทางการวางแผนในการทำกิจกรรมรวมกลุ่มอาชีพหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มเลี้ยงสุกร กลุ่มเลี้ยงกบ กลุ่มจักสาน กลุ่มผลิตผักปลอดสารพิษ และกลุ่มเพาะเห็ดฟาง

การหารายได้เพิ่มในการเพิ่มพื้นที่การเพาะปลูกมากขึ้น การหาอาชีพเสริม หางานทำประจำ ให้การทำเกษตรเป็นแค่อาชีพเสริม เกษตรกรส่วนใหญ่บอกว่าทำการเกษตรมาเกือบชั่วชีวิตหนึ่ง ไม่เคยหันทุกซ์มีแต่เพิ่มภาระหนี้สินขึ้นทุกปี บางปีแทบไม่ได้ทุนคืน ส่วนใหญ่แล้วอยากประกอบอาชีพอื่นแทนถ้ามีโอกาสและทางเลือกให้ นอกจากนั้นยังได้มีการกำหนดแนวทางการเพิ่มรายได้ร่วมกัน เช่น การรวมกลุ่มการเลี้ยงสัตว์ (หมูหลุม) การหาโอกาสให้กับตนเอง ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่จะพยายามสร้างโอกาสให้กับตนเอง ก่อนอื่นต้องมีการรวมกลุ่มกันเพื่อที่จะหาความรู้จากภายนอก เช่น การรวมกลุ่มอาชีพเพื่อขอรับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลศรีวิชัย ในการขอรับงบประมาณสำหรับการอบรมการแปรรูปการเกษตร การศึกษาดูงานการลดต้นทุนการเกษตรจากโครงการพระราชดำริช่วยเหลือไร่ ศูนย์ปกาศิตในพระบรมชูปถัมภ์ การจัดทำโครงการการจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อสร้างความตระหนักให้กับตนเอง การจัดตั้งร้านค้าชุมชน

การสร้างความตระหนักให้กับตนเอง โดยการจัดทำบัญชีครัวเรือน

เป็นอีกหนทางหนึ่งที่ทางเกษตรกรได้ร่วมกันนำเสนอว่าน่าจะมีการจะทำบัญชีครัวเรือน เพื่อให้รู้ถึงรายรับรายจ่าย และเพื่อที่จะออมเงินในการนำมาชำระหนี้สิน ซึ่งจากการดูตัวอย่างของการทำบัญชีครัวเรือนของบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง (แกนนำชุมชนเคยไปศึกษาดูงานมาก่อน) ที่ได้ใช้บัญชีครัวเรือนในการสร้างความตระหนักกับรู้เพื่อให้ได้รู้รายรับรายจ่ายที่เกิดขึ้นในครอบครัว จึงทำให้เกิดแนวคิดที่อยากจะจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อให้รู้ถึงรายรับรายจ่ายของตนเอง บางคนได้ทำการทดลองทำมาเห็นข้อมูลก็ตกใจกับค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นเพราะบางอย่างไม่จำเป็นต้องซื้อแต่ก็ซื้ออยู่ เช่น ซื้อผักสำหรับใส่แกงแกล (ผักชนิดต่าง ๆ รวมกัน) เพราะสามารถเก็บหาได้ในบริเวณบ้านแต่ก็ไม่เก็บยังต้องเสียเงินซื้ออีก ค่าห่วยก็เช่นกันเพราะซื้อทุกอย่างแต่ไม่เคยถูกเลยในรอบ 8 เดือนที่ทำบัญชีครัวเรือน ซึ่งรูปแบบของบัญชีครัวเรือนที่ได้ทดลอง

ทำก็ทำตามความเข้าใจของตนเองมีรายรับกับรายจ่าย สิ้นเดือนก็นำมาบวกลบรวม ส่วนใหญ่แล้ว รายได้ไม่ค่อยมีแต่รายจ่ายที่เกิดขึ้นทุกวัน

จากเวทีเสวนามีความเห็นตรงกันว่าภาระจะลดจำนวนหนี้ได้ก็จะต้องทำให้มีเงินมากขึ้น และต้องลดค่าใช้จ่ายลง ซึ่งจะได้มาจาก 2 ทาง การเพิ่มรายได้ และการลดค่าใช้จ่าย โดยทางที่ประชุม ได้มีการเลือกตั้งตัวแทนของชุมชนสำหรับการไปศึกษาแนวทางและนำกลับมาแจ้งให้ชุมชน ในครั้งหน้า และในเวที ได้มีการกำหนดแบบฟอร์มการบันทึกรายรับ-รายจ่าย สำหรับจัดทำบัญชีครัวเรือน กำหนดประเภทรายได้ ประเภทรายจ่าย โดยประเภทรายรับมี 2 หมวดประเภทรายจ่าย มี 5 หมวด เพื่อที่จะได้ดำเนินการจัดทำบัญชีครัวเรือนและแจกจ่ายสมาชิกที่สนใจจะทำบัญชีครัวเรือน ต่อไป ซึ่งแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรที่ได้ร่วมกันกำหนดไว้ ได้แก่ การจัดทำบัญชีครัวเรือน เป็นแนวทางสำหรับเกษตรกรที่มองเห็นว่าบัญชีครัวเรือนเป็นการสร้างความตระหนักรู้ถึงการรับและการใช้จ่ายเงินในแต่ละวัน วัตถุประสงค์ เพื่อให้เกษตรกรได้เห็นภาพรายได้-รายจ่ายของครอบครัวตนเอง และเพื่อสร้างความตระหนักร่วมกันในการลดค่าใช้จ่ายโดยวางแผนทางวิธีการดำเนินงานไว้ คือ

- 1) การศึกษาการลดค่าใช้จ่ายของชุมชนอื่นเพิ่มเติม
- 2) การจัดทำบัญชีครัวเรือน โดยนำร่องจากผู้ที่สมัครใจ
- 3) การประชุมหารือเพื่อสร้างความเข้าใจในการทำบัญชีครัวเรือน
- 4) ทดลองทำบัญชีครัวเรือน
- 5) แลกเปลี่ยนในเวทีประชุมเวทีชาวบ้าน
- 6) การพัฒนา แบบสำรวจค่าใช้จ่ายหรือแบบบัญชีครัวเรือน

ดังคำพูดของเกษตรกรที่ว่า...

“เราต้องรู้จักตัวเองก่อน การรู้ตนเองต้องจดรายรับรายจ่ายถึงจะรู้ว่าตนเองมีการใช้จ่ายอย่างไร ค่อย ๆ สะสมเงินจนกว่าจะไปใช้หนี้ได้”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 26 แกนนำหมู่บ้านในเวทีเสวนา)

“ต้องเริ่มจากตนเองก่อนทบทวนตนเองว่าทำไมต้องเป็นหนี้ เมื่อเราตระหนักกับปัญหาที่เกิดขึ้นก็ค่อยหาทางออก อันที่เคยใช้จ่ายแบบไม่คิดมาก่อนก็ต้องปรับเปลี่ยนนิสัย ให้มาประหยัดคอดออมด้วยเพื่อวันข้างหน้า”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 37 แกนนำหมู่บ้านในเวทีเสวนา)

“การจดบันทึกค่าใช้จ่าย ป้างคทุกวันจดมานาน บางที่ทำให้ท้อ และไม่ยอมจด เพราะรายจ่ายมีมากกว่ารายรับ แต่ก็ทำให้ลดค่าใช้จ่าย เช่น ค่าห่วยลงได้เพราะก่อนนี้ป้าซื้อห่วยงวดละไม่ต่ำกว่า 200 บาท แต่เมื่อจดบันทึกทำให้ลดลงเหลืองวดละ 80 บาท เพราะจดมา 8 เดือน ไม่เคยถูกห่วยซังงวด”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 1 แกนนำหมู่บ้านในเวທີเสวนา)

การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

ในเวທີเสวนาและการสนทนากลุ่มย่อย เกษตรกรที่เป็นหนี้ได้มีการแลกเปลี่ยนแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินไว้หลายแนวทาง ซึ่งมีหลายคนที่ได้พูดถึงการปฏิบัติตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงที่ต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมค่าใช้จ่ายของตนเอง โดยต้องเริ่มจากตนเองก่อนและค่อยขยายไปให้สมาชิกในครอบครัว พฤติกรรมที่ต้องปรับเปลี่ยนอันดับแรกคือค่าใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็น ได้แก่ การซื้อห่วย ซื้อเครื่องคั้นแอลกอฮอล์ เครื่องคั้นชูกำลัง อยู่กันแบบพอใจในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย พยายามค้นคว้าหาทักษะความรู้เพิ่มเติมในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพด้วยความมานะอดทน โดยมีการพูดคุยกันถึงเรื่องภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบันที่ภาวะเศรษฐกิจขำแย่น้ำมันข้าวของขึ้นราคาทุกอย่างในขณะที่มีรายได้ไม่แน่นอน ถ้าไม่รู้จักการใช้ชีวิตให้พอดีกับเศรษฐกิจของครอบครัวตนเองก็จะทำให้เป็นหนี้สินเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และก็จะเป็นหนี้โดยไม่มีวันหมด การดำเนินวิถีแบบเศรษฐกิจพอเพียงน่าจะเป็นทางออกที่ดีที่สุด โดยใช้แนวพระราชดำรัสของในหลวงมาเป็นแบบอย่างซึ่งส่วนใหญ่จะนำกลับไปใช้และหาทางออกให้กับตนเองและครอบครัว โดยมีแนวทางในการดำเนินชีวิต เช่น ปลูกทุกอย่างที่กินได้ เมื่อเหลือกินก็นำไปขาย ยืนอยู่บนขาตนเองโดยไม่อาศัยใคร ให้การหนุนเสริมซึ่งกันและกัน โดยการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรม (การอบรมทรัพย์สิน การทำการเกษตร) ดังคำพูดของเกษตรกรที่ว่า...

“ต้องอยู่แบบพอเพียงมีเท่าไรก็ใช้แค่นั้นยึดแนวทางตามในหลวง”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 21 แกนนำหมู่บ้านในเวທີเสวนา)

“ต้องขยันทำงานไม่ท้อ ไม่ถอยสู้ต่อไปเพื่อลูก ค่อย ๆ ใช้ที่มีอยู่ และต้องใช้จ่ายอย่างพอเพียงตามแนวพระราชบัญญัติของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 14 แกนนำหมู่บ้านในเวທີเสวนา)

“มีเท่าใดก็ทำแค่นั้น แล้วเราถึงจะอยู่ได้อย่างพอเพียง”

(คำพูดของผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ 15 แกนนำหมู่บ้านในเวທີเสวนา)

สรุปได้ว่า แนวทางการแก้ไขปัญหานี้สินของเกษตรกร มีอยู่ 4 แนวทางด้วยกัน ได้แก่ การลดค่าใช้จ่ายทั้งในครัวเรือน และค่าใช้จ่ายในการลงทุนด้านการเกษตร การหารายได้เพิ่ม โดยมีการประสานและแสวงหาความรู้จากองค์กรและหน่วยงานเพื่อให้การสนับสนุน โดยเริ่มจากการรวมกลุ่มอาชีพของเกษตรกรขึ้นมาก่อน การสร้างความตระหนักให้กับตนเองโดยการจัดทำบัญชีครัวเรือนซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ยังมองว่า จะทำให้เกษตรกรได้รู้จักตนเองเมื่อสร้างนิสัยการบันทึกเป็นประจำแล้วจะทำให้เห็นถึงรายได้และค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจนนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองจากการที่ต้องใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือยก็ต้องประหยัดลดลง และลดค่าใช้จ่ายลงเพื่อให้เงินเหลือและมีเงินออม เพียงพอที่จะนำไปชำระหนี้สินได้ต่อไปในอนาคต เกษตรบางคนก็ยังมีรอที่จะขอรับการช่วยเหลือจากรัฐที่จะเข้ามาแก้ไขปัญหานี้ และแนวทางสุดท้ายคือการปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งส่วนใหญ่ได้หยิบยกเอาแนวทางของการดำเนินชีวิตตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันในเรื่องวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหานี้สินได้อย่างยั่งยืนต่อไป

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัญหาหนี้สินและแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของครอบครัวเกษตรกรบ้านอุดมพัฒนา ตำบลศรีวิชัย อำเภอฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

1.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาหนี้สินและแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของครอบครัวเกษตรกร บ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา

1.2 วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยการใช้เทคนิคการจัดเวทีเสวนาและการสนทนากลุ่มย่อย เพื่อให้ได้ข้อมูลมาอธิบายปัญหาหนี้สินและแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของครอบครัวเกษตรกร

1.2.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1) ประชากร หมายถึง ครอบครัวในหมู่บ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา ในปี 2549 จำนวน 121 ครอบครัว

2) กลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เป็นครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตรกรและมีหนี้สิน โดยการจัดเวทีเสวนาและการสนทนากลุ่มย่อย จำนวน 42 คน

1.2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ นอกจากตัวผู้วิจัยแล้วยังประกอบด้วยแนวประเด็นคำถามในการจัดเวทีเสวนาการวิเคราะห์ชุมชนและการสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) ที่ผู้วิจัยในพัฒนาขึ้นมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิดที่เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญได้มีการแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องอย่างละเอียด โดยการจัดเวทีเสวนายังได้มีการแบ่งกลุ่มเพื่อการสนทนากลุ่มย่อยเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้มีการแสดงความคิดเห็นกันให้มากขึ้น โดยมีประเด็นคำถาม ได้แก่ สภาพความเป็นอยู่ในอดีต/ปัจจุบัน การทำมาหากินหรือการประกอบอาชีพ รายได้ที่ได้รับส่วนใหญ่มาจากไหน มีความคิดเห็นอย่างไร

ต่อภาวะหนี้สินที่เกิดขึ้น สาเหตุการเป็นหนี้ กู้เอาไปทำอะไร ทำแล้วได้ผลอย่างไร แหล่งเงินกู้ กู้เงินมาจากไหน โครงการที่ทางรัฐบาลนำมาให้ส่งผลกระทบต่ออย่างไร แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้ จะมีวิธีการแก้ไขปัญหาหนี้สินอย่างไร เป็นต้น โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน ตรวจสอบความถูกต้อง และความสอดคล้องของเครื่องมือแล้วปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำ จากนั้นนำไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยซึ่งอาศัยในอยู่ชุมชนบริเวณใกล้เคียงที่มีสภาพแวดล้อมคล้ายคลึงกัน และได้นำกลับมาปรับปรุงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นก่อนนำไปใช้ในการรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวมทั้งการรวบรวมข้อมูลจากการค้นคว้าเอกสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นการค้นคว้าจากเอกสารข้อมูลที่มีการเก็บรวบรวมไว้แล้ว จากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มีอยู่เป็นลายลักษณ์อักษร หรืออาจเป็นแผนผัง รูปภาพ เช่น จากองค์การบริหารส่วนตำบลศรีวิชัย สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอถี้ สำนักงานสหกรณ์การเกษตรศรีวิชัย จำกัด และธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร(ธกส.)สาขาถี้ ข้อมูลที่ได้จะเป็นข้อมูลพื้นฐานของชุมชน และข้อมูลเกี่ยวข้องกับปัญหาหนี้สินของเกษตรกร เช่น ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนทุกด้าน สถานะหนี้สินของเกษตรกรจากแหล่งทุน การกู้ยืมเงิน เป็นต้น

1.2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ตั้งแต่เดือนมกราคม 2549 โดยทำการสำรวจพื้นที่ของหมู่บ้านเพื่อศึกษาความเป็นไปได้ และได้เข้าพบหารือกับผู้นำในหมู่บ้านเพื่อที่จะขอความร่วมมือและขอความอนุเคราะห์ในการดำเนินการวิจัยในชุมชน ผู้วิจัยยังได้ทำการค้นคว้าจากเอกสารข้อมูลที่มีการเก็บรวบรวมไว้แล้ว ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลโดยการขอความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลศรีวิชัย สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอถี้ สำนักงานสหกรณ์การเกษตรศรีวิชัย จำกัด และธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) และจากแหล่งทุนการกู้ยืมเงิน ได้แก่ กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง กลุ่มออมทรัพย์แม่บ้าน จากนั้นได้เข้าประชุมร่วมกับชาวบ้านในเวทีประชาคมหมู่บ้าน เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการทำงานวิจัยและประกาศเชิญชวนครอบครัวเกษตรกรได้สมัครเข้าร่วมเวทีเสวนาเพื่อวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน (เวทีชาวบ้าน) หลังจากนั้นได้ประสานความร่วมมือกับผู้นำโดยการประกาศรับสมัครกลุ่มตัวอย่างเข้าร่วมโครงการตามเสียงตามสาย โดยมีผู้สมัครเป็นครอบครัวเกษตรกรจำนวนทั้งหมด 42 คน ได้เข้าร่วมเวทีเสวนาวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน (เวทีชาวบ้าน) และการสนทนากลุ่มย่อย

การจัดเวทีเสวนาวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน (เวทีชาวบ้าน) และการสนทนากลุ่มย่อย มีการใช้วิทยากรกระบวนการ (Facilitator) จากสถาบันวิจัยหรือวิทยุชัช สำนักงานประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน และนักศึกษาฝึกงานจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จำนวน 11 คน รวมทั้งผู้วิจัย มีขั้นตอนคือ แบ่งกลุ่มการเสวนาหรือการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) ออกเป็น 5 กลุ่ม เป็นกลุ่มละ 8 คน จำนวน 3 กลุ่ม และกลุ่มละ 9 คน จำนวน 2 กลุ่ม เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วม

ในการแสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึงโดยมีการจัดบันทึกข้อมูลในกระดาษปรีฟ เพื่อให้ทุกคนได้มองเห็นข้อมูลพร้อมกัน เป็นการจดประเด็นสำคัญโดยเขียนเป็นข้อ ๆ หรือทำเป็นแผนที่ความคิด (mind mapping) เพื่อแยกเป็นหมวดหมู่และทบทวนข้อมูลร่วมกันอีกที ทั้งนี้ได้มีการขออนุญาตการใช้เทปบันทึกเสียงจากเกษตรกรผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการเสวนาและการสนทนากลุ่มย่อย เมื่อระดมสมองจากกลุ่มเล็กแล้วให้ตัวแทนจากกลุ่มเล็กนำเสนอต่อที่ประชุมกลุ่มใหญ่ และสรุปเป็นภาพรวมอีกที ซึ่งประเด็นการเสวนา วิทยากรกระบวนการหรือผู้ดำเนินรายการจะตั้งคำถามแก่กลุ่มเป้าหมายเพื่อให้เกิดการกระตุ้นให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็น โดยจะต้องมีกิจกรรมนันทนาการเพื่อสร้างความคุ้นเคยและความไว้วางใจต่อกันก่อน ในประเด็นคำถามที่ตั้งไว้ เช่น วิธีชีวิตความเป็นอยู่ของคนชุมชน ปัญหาหนี้สินเกิดจากปัจจัยสาเหตุอะไร เป็นหนี้อะไร มากน้อยอย่างไร ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ใช้จ่ายในเรื่องอะไร กู้เงินมาจากไหน แล้วจะจัดการเรื่องหนี้สินอย่างไร รวมถึงการนำเสนอความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อปัญหาหนี้สินของเกษตรกร

1.2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยจะกระทำด้วยความระมัดระวัง โดยได้นำข้อมูลที่ได้จากการจัดเวทีเสวนาและการสนทนากลุ่มย่อย และจากการรวบรวมเอกสารมาประมวลและวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยเปรียบเทียบข้อมูลเพื่อพิจารณาความคล้ายคลึงความแตกต่าง จากนั้นนำข้อมูลมาจำแนกและจัดหมวดหมู่ตามประเด็นคำถามที่กำหนด แล้วจึงมาเปรียบเทียบความสัมพันธ์หรือคำตอบ และข้อสรุปจากนั้นยังใช้วิธีการตีความตามกรอบแนวคิดที่ได้วางไว้

1.3 สรุปผลการวิจัย

จากการจัดเวทีเสวนาและการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญทั้งหมดทำให้ได้ข้อมูลที่มีคุณค่า ที่สะท้อนให้เห็นถึงข้อเท็จจริงที่น่าสนใจเกี่ยวกับปัญหาหนี้สิน ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาหนี้สิน แหล่งที่มาของเงินกู้ และแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกร รวมทั้งความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาหนี้สินของครอบครัวเกษตรกรบ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอสิ จังหวัดลำพูน ดังนี้

1.3.1 ปัจจัยภายใน ในด้านระดับการศึกษาของเกษตรกรที่เป็นหนี้พบว่าส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาประถมศึกษาปีที่ 4 และประถมศึกษาปีที่ 6 ส่วนรายได้ของครอบครัวเกษตรกรที่เป็นหนี้มีรายได้น้อยกว่าค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น ปัจจัยภายในสำคัญของครอบครัวเกษตรกรที่เป็นหนี้ที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ของเกษตรกร ส่วนใหญ่จะเป็นด้านการดำเนินการผลิตหรือการลงทุนด้านการเกษตรเป็นการลงทุนเพิ่มในการใช้เทคโนโลยีการเกษตร เช่น การใช้เครื่องสูบน้ำ การใช้รถไถนา การใช้ปุ๋ยใช้ยาในการเพิ่มผลผลิตต่าง ๆ และค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้รวมถึงการใช้จ่ายทั้งสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวันและค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นสำหรับการบริโภคและอุปโภค เช่น ค่าห้วย ค่าเครื่องคัมบำรุงกำลัง ค่าเครื่องสำอาง เป็นต้น ค่าใช้จ่ายสำหรับการลงทุนด้านการศึกษาบุตรหรือ

ส่งลูกเรียน และเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เกษตรกรที่เป็นหนี้มีภาระค่าใช้จ่ายสำหรับการซื้อปุ๋ย ยาฆ่าแมลง สำหรับการลงทุนด้านการเกษตรที่มีราคาเพิ่มขึ้นทุกปี และจำเป็นต้องใช้ในปริมาณที่สูงขึ้นเช่นกัน เนื่องจากที่ดินเสื่อมสภาพลงทำให้ต้องเพิ่มปุ๋ยเพิ่มยามากขึ้นเพื่อให้ได้ผลผลิตดี และต้นทุนสูงรองลงมาจากค่าปุ๋ยค่ายา ก็คือค่าพันธุ์เพาะปลูก เช่น พันธุ์หอมกระเทียม ที่จำเป็นต้องนำพันธุ์มาจากที่อื่นเนื่องจากพันธุ์ที่ปลูกเองจะไม่เจริญงอกงามในพื้นที่ดินเดิม สำหรับค่าใช้จ่ายที่จำเป็นและต้องแบกรับอย่างต่อเนื่องคือค่าใช้จ่ายในการเล่าเรียนของบุตรซึ่งจะสูงตามระดับการศึกษาของลูก เกษตรกรส่วนใหญ่จะนิยมส่งลูกไปเรียนหนังสือสูง ๆ เพราะจะได้ไม่ต้องกลับมาทำนาทำสวนและต้องพบกับปัญหาหนี้สินอีก สำหรับการใช้จ่ายเงินกู้ที่ขี้นมานอกจากนำไปลงทุนด้านการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ตามที่ได้แจ้งต่อแหล่งเงินกู้แล้ว ยังมีการนำมาใช้จ่ายสำหรับการซื้อเครื่องอุปโภคเพื่ออำนวยความสะดวกต่อครอบครัว เช่น ซื้อรถมอเตอร์ไซค์ รถยนต์ รถไถนา เป็นต้น ซึ่งบางรายก็เป็นการกู้ยืมมาโดยมาใช้ผิดวัตถุประสงค์ของการกู้ยืมเงินที่ได้แจ้งต่อแหล่งทุน

1.3.2 ปัจจัยภายนอก ของครอบครัวเกษตรกรที่ทำให้เกิดปัญหาหนี้สิน พบว่า มีการใช้จ่ายในการทำบุญทำกุศลตามขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น เช่น การปอยหลวง งานตานก้วยสลาก งานปีใหม่เมือง เป็นต้น ระดับราคาผลผลิตที่ยังคงเดิมอยู่จากเมื่อ 10 ปี ก่อน เช่น ราคาหอมแดงอยู่ที่กิโลกรัมละ 3-15 บาท ณ ปัจจุบันยังคงอยู่ในระดับราคาเหมือนเดิม ในขณะที่ค่าปุ๋ย ค่ายา ค่าแรงงาน มีราคาสูงขึ้นเกือบ 2 เท่าตัว ซึ่งก็เป็นสภาพปัญหาด้านเศรษฐกิจของประเทศ นอกจากต้องใช้จ่ายในการลงทุนสำหรับการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรเพิ่มขึ้นแล้ว ราคาสินค้าด้านเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นต่อชีวิตประจำวันก็มีราคาเพิ่มสูงขึ้นอีก สภาพของพื้นที่ที่ต้องอาศัยแหล่งน้ำจากธรรมชาติก็เป็นปัจจัยในการเพิ่มต้นทุนให้กับเกษตรกร เพราะต้องลงทุนสำหรับใช้เครื่องขุดสูบน้ำมาจากแหล่งน้ำที่อยู่ไกลจากที่ดินทำกิน รวมไปถึงภัยธรรมชาติ ที่เกิดขึ้นทุก ๆ ปี ในสภาวะการณ์ของโลกที่ทำให้เกิดภัยแล้งอย่างสูงในหน้าแล้ง ฝนตกหนักในหน้าฝน และสภาพอากาศหนาวเย็นมากในหน้าหนาวทำให้ได้ผลผลิตไม่ดีเกษตรกรประสบกับภาวะการขาดทุน การใช้เงินกู้ที่ผิดวัตถุประสงค์ ของเกษตรกรที่นำเงินกู้ยืมมาใช้โดยไม่ก่อให้เกิดรายได้ นโยบายและแหล่งเงินกู้ทั้งของรัฐที่ส่งเสริมให้เกิดการกู้ยืมเงิน ก็เป็นการหนุนเสริมให้เกษตรกรเป็นหนี้ได้ง่ายขึ้น เช่น กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง และธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ส่งเสริมการกู้ยืมเงินซึ่งไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน โดยให้เกษตรกรเป็นผู้ค้ำประกันตนเองซึ่งผู้ค้ำประกันบางทีไม่จำเป็นต้องใช้เงินก็ต้องกู้ยืมเงินเพราะกลัวเสียเปรียบเพื่อนที่ค้ำประกันให้

1.3.3 แหล่งที่มาของเงินกู้ พบว่ามีแหล่งเงินกู้ของเกษตรกรที่เป็นหนี้ทั้งที่เป็นนิติบุคคล ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน และแหล่งเงินกู้ที่เป็นกลุ่มองค์กรของชุมชนเองรวมทั้งการกู้ยืมมาจากร้านค้า ญาติพี่น้อง คนรู้จัก แหล่งเงินกู้ที่เป็นนิติบุคคลที่สำคัญและเป็นแหล่งเงินกู้ขนาดใหญ่สำหรับเกษตรกรบ้านอุดมพัฒนาคือ ธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) สาขาอำเภอถ้ำ

ซึ่งพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ของหมู่บ้านอุดมพัฒนาเป็นสมาชิกของธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ชกส.) ในหมู่บ้านอุดมพัฒนามีครอบครัวเป็นสมาชิก ธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ชกส.) จำนวน 82 ครอบครัว จากทั้งหมด 121 ครอบครัว นอกนั้นเป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตรศรีวิชัย จำกัด ซึ่งเป้าหมายของการสมัครเป็นสมาชิกก็คือ การได้รับสิทธิในการกู้ยืมเงินเป็นอันดับแรก ในหลักการแล้วการเป็นสมาชิก ชกส. จะไม่ซ้ำซ้อนกับการเป็นสมาชิกสหกรณ์ เนื่องจากมีข้อระเบียบกำหนดไว้อย่างชัดเจนว่าให้เป็นสมาชิกที่ใดที่หนึ่งเท่านั้น

แหล่งเงินทุนในองค์กรชุมชน ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์แม่บ้าน กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง กองทุนปุย ซึ่งพบว่าแหล่งเงินทุนของเกษตรกรส่วนใหญ่มาจากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองมี เนื่องจากเป็นแหล่งเงินทุนที่มีวงเงินจำนวนมากและไม่ต้องลงทุน เพราะรัฐบาลจัดหามาให้ กอปรกับหมู่บ้านอุดมพัฒนาเป็นหมู่บ้านตั้งใหม่อย่างเป็นทางการ ซึ่งการรวมกลุ่มกันเพื่อจัดตั้งกองทุนจึงเพิ่งเริ่มต้นและเงินกองทุนยังน้อยอยู่ไม่เพียงพอสำหรับการกู้ยืมเงิน มีแหล่งเงินทุนของกลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน แหล่งเงินทุนของกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้าน ซึ่งกลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้านและกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้าน มีวัตถุประสงค์หลักคือการออมทรัพย์ที่ทำเป็นประจำทุกเดือน จนถึงปัจจุบันมีเงินออมทรัพย์ประมาณ 400,000 บาท และเปิดให้สมาชิกมีการกู้ยืมเงินไปใช้จ่ายตามเงื่อนไขที่ได้กำหนดร่วมกัน และแหล่งเงินทุนของกองทุนปุย ซึ่งกองทุนปุยเป็นอีกกองทุนหนึ่งสำหรับเกษตรกรที่ได้ กู้ยืมมาใช้จ่ายในการลงทุนการเกษตร และยังมีกองทุนลำไยเป็นกองทุนที่ได้รับการสนับสนุนมาจากหน่วยงานของรัฐบาล (สำนักงานเกษตรอำเภอ)

1.3.4 แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สิน

1) การลดค่าใช้จ่ายในการลงทุนด้านการเกษตร โดยมีการลดการใช้จ่ายที่ซื้อปุ๋ยใช้ยาที่ต้องซื้อในราคาแพงมาเป็นใช้ปุ๋ยและสารไล่แมลงที่ทำขึ้นมาเอง โดยจะมีการรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งเป็นกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์และขอรับการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาที่ดินอำเภอเพื่อให้มาอบรมการทำปุ๋ยอินทรีย์ที่ใช้วัสดุเหลือใช้จากไร่นาเพื่อที่จะนำมาทดแทนปุ๋ยเคมีที่ซื้อในราคาที่สูง

การลดค่าใช้จ่ายในครอบครัว โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นต่อชีวิตประจำวัน เช่น ค่าห่วย ค่าเครื่องสำอาง ค่าบุหรี่ย ค่าเหล้า ที่เกษตรกรส่วนใหญ่บอกว่าเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นต่อการบริโภคเพราะนอกจากจะทำให้เสียเงินแล้วยังส่งผลต่อสุขภาพร่างกายด้วย นอกจากนี้ยังได้มีการเสนอแนวทางการลดค่าใช้จ่ายเรื่องอุปโภค เช่น การทำน้ำยาซักผ้า น้ำยาปรับผ้านุ่ม น้ำยาล้างจาน ยาสระผม ไม้ใช้เอง โดยจะมีการรวมกลุ่มเพื่อทดลองทำใช้ภายในกลุ่มก่อนซึ่งความรู้และวัสดุอุปกรณ์ที่ทาง สกต.หรือสหกรณ์การตลาดลูกค้า ชกส. มีจำหน่ายอยู่ในราคาถูกซึ่งมีเป้าหมายที่อยากให้ชาวบ้านนำไปใช้เพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน

การลดค่าใช้จ่ายในด้านอื่น ๆ ทางเกษตรกรที่เป็นหนี้ได้นำเสนอถึงเรื่อง การลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นต่อชีวิตแล้วการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองให้ดำเนินชีวิตแบบ เศรษฐกิจพอเพียง ใช้จ่ายอย่างพอเพียงตามแนวพระราชดำริของในหลวง มีการนำเสนอให้ปลูกผัก ไร่กินเอง เพื่อลดการซื้อจากร้านค้า

2) การเพิ่มรายได้ และการออมเงิน เพื่อการสร้างโอกาสให้กับตนเอง เกษตรกรที่เป็นหนี้ได้วางแนวทางสำหรับการแก้ไขปัญหานี้สินไว้ในเรื่องของการหารายได้เพิ่มขึ้น ทั้งการเพิ่มพื้นที่การเพาะปลูกมากขึ้น การหาอาชีพเสริม หางานทำประจำให้การทำเกษตรเป็นแค่อาชีพเสริม เกษตรกรส่วนใหญ่บอกว่าทำการเกษตรมาเกือบชั่วชีวิตหนึ่งไม่เคยพ้นทุกข์มีแต่เพิ่มภาระหนี้สินขึ้นทุกปี บางปีแทบไม่ได้ทุนคืน ส่วนใหญ่แล้วอยากประกอบอาชีพอื่นแทนถ้ามีโอกาสและทางเลือกให้ เกษตรกรส่วนใหญ่จะพยายามสร้างโอกาสให้กับตนเอง ซึ่งก่อนอื่นต้องมีการรวมกลุ่มกันเพื่อที่จะหาความรู้จากภายนอก เช่น การรวมกลุ่มอาชีพเพื่อขอรับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลศรีวิชัย ในการขอรับรองประมาณสำหรับการอบรมการแปรรูปการเกษตร การศึกษาดูงาน การลดต้นทุนการเกษตรจากโครงการพระราชดำริห้วยฮ่องไคร้ ศูนย์ปกาศิตในพระบรมชูปถัมภ์ นอกจากนั้นยังได้มีการกำหนดแนวทางการเพิ่มรายได้ร่วมกัน เช่น การรวมกลุ่มการเลี้ยงสัตว์ (หมูหลุม) กลุ่มเพาะเห็ด และการออมทรัพย์เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่เกษตรกรส่วนใหญ่บอกว่า เป็นทางออกที่สำคัญของการเก็บออมเงินเพื่อนำมาชำระหนี้สิน และสามารถทำให้มีเงินเก็บออมสำหรับความมั่นคงของลูกหลาน โดยทางเกษตรกรจะมีการสะสมเงินให้เพิ่มขึ้นกว่าเดิม

3) การสร้างความตระหนักให้กับตนเอง โดย การจัดทำบัญชีครัวเรือน การจัดทำโครงการการจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อสร้างความตระหนักให้กับตนเองของรายได้และค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นเพื่อนำมาวางแผนการใช้จ่ายต่อไป การจะลดจำนวนหนี้ได้ก็ต้องทำให้มีเงินมากขึ้น และต้องลดค่าใช้จ่ายลง ซึ่งจะได้มาจาก 2 ทาง การเพิ่มรายได้ และการลดค่าใช้จ่าย โดยได้มีการเลือกตั้งตัวแทนของชุมชนสำหรับการไปศึกษาแนวทางและนำกลับมาแจ้งให้ชุมชน รวมถึงการกำหนดแบบฟอร์มการบันทึกรายรับ-รายจ่าย สำหรับจัดทำบัญชีครัวเรือน กำหนดประเภทรายได้ ประเภทรายจ่าย โดยประเภทรายรับมี 2 หมวดประเภทรายจ่าย มี 5 หมวด เพื่อที่จะได้ดำเนินการจัดทำบัญชีครัวเรือนและแจกจ่ายสมาชิกที่สนใจจะทำบัญชีครัวเรือนต่อไป

4) การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางเลือกและทางรอดของเกษตรกรที่จะสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขถ้าได้มีการปรับเปลี่ยนวิถีคิด และวิธีการปฏิบัติตนให้อยู่บนวิถีแห่งเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของในหลวง เกษตรกรส่วนใหญ่จะกลับไปทบทวนและปฏิบัติ โดยจะเริ่มจากตนเองก่อนและค่อยขยายไปยังสมาชิกในครอบครัว เพราะถ้าตนเองไม่ทำเป็นตัวอย่างหรือคนในครอบครัวไม่เปลี่ยนวิถีคิดก็จะไม่สามารถสร้างเศรษฐกิจพอเพียงในครอบครัวตนเองได้ เพราะถ้าไม่เปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตจากเดิมที่มีการใช้จ่าย

ฟุ่มเฟือยหนี้สินก็ไม่มีวันหลุดพ้นไปได้ โดยแนวทางแบบเศรษฐกิจพอเพียงจะสามารถนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง และการหนุนเสริมช่วยเหลือซึ่งกันและกันอันนำไปสู่ชุมชนสังคมที่มีแต่ความสุขได้ต่อไป

2. อภิปรายผล

2.1 ปัจจัยภายใน

รายได้ของเกษตรกรบ้านอุดมพัฒนามีรายได้น้อยมารายได้จึงไม่เพียงพอกับรายจ่ายที่เกิดขึ้น ส่งผลทำให้ไม่พอใช้คืนเงินกู้จากแหล่งทุน ซึ่งคล้ายกับการศึกษาของ มณเฑียร ภูคำมี (2547 : 77) ได้ศึกษาปัจจัยที่ทำให้ครอบครัวกู้เงินนอกระบบเพื่อใช้เงินคืนเงินกู้จากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เนื่องจากผลผลิตจากอาชีพที่ลงทุนยังไม่ออกหรือยังไม่ได้เก็บเกี่ยว มีหนี้สินจำนวนมากและมีหนี้สินหลายแห่ง จากข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของหมู่บ้านอุดมพัฒนา จะเห็นได้ว่า ปัญหาหนี้สินที่เกิดขึ้นเกิดจากรายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น รวมทั้งเกิดแหล่งทุนขึ้นมากมาย ในชุมชนเกษตรกรมีแหล่งทุนให้กู้ยืมและหมุนเวียนเปลี่ยนกันไป อย่างไรก็ตามรู้จักจบสิ้น เกิดเป็นหนี้สินซ้ำซากกววน ระดับการศึกษาของเกษตรกรส่วนใหญ่ที่มีระดับการศึกษาในภาคบังคับในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 และระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งสอดคล้องกับ วรณี ชลนภาสติศย์ (2545: 87-89)ระดับการศึกษาสามารถใช้เป็นเกณฑ์เบื้องต้นของการกำหนดรายได้ได้ แม้จะไม่สามารถบ่งบอกได้อย่างถูกต้องแน่นอนก็ตาม

การประกอบอาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรบ้านอุดมพัฒนา เป็นปัจจัยสำคัญของการก่อให้เกิดปัญหาหนี้สิน จากการผลิตการเกษตรแบบพออยู่พอกินหรือแบบยังชีพมาเป็นการผลิตเชิงพาณิชย์การปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่ต้องมีการลงทุนเพิ่ม ซึ่งยังต้องอาศัยปัจจัยสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ อาชีพเกษตรกรรมยังเป็นอาชีพของคนจนที่ไม่มีทางเลือก สอดคล้องกับ วิทยา เชียงกุล (2548 : 31) ภาคเกษตรที่เติบโตช้ากว่าอุตสาหกรรม การค้า และการบริการ เพราะปัญหาทั้งเรื่องประสิทธิภาพการผลิต การที่เกษตรกรได้ผลตอบแทนสุทธิต่ำทำให้ไม่มีทุนพอที่จะพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตผลผลิตต่อไร่โดยเฉลี่ยยังอยู่ในระดับต่ำอย่างคงเส้นคงวา กลไกตลาดมีลักษณะผูกขาด และผ่านพ่อค้าหลายทอด ทำให้เกษตรกรต้องเสียดันทุนซึ่งปัจจัยการผลิตสูง แต่ขายพืชผลในราคาต่ำทำให้รายได้ไม่คุ้มกับรายจ่ายก่อให้เกิดปัญหาหนี้สินตามมา

สำหรับปัจจัยภายในส่วนใหญ่ที่ทำให้เกิดปัญหาหนี้สินของเกษตรกรบ้านอุดมพัฒนา คือการใช้จ่ายในการลงทุนด้านการเกษตร หรือการลงทุนเพื่อเพิ่มผลผลิต คล้ายกับผลการศึกษาของ ทวีเกียรติ ประเสริฐเจริญกุล ซึ่งได้นำเสนอผลการศึกษา “องค์กรพัฒนาชนบท (พอช.) กับ การคลี่คลายปัญหาหนี้สิน” ไว้ในวารสารสังคมพัฒนา หน้า 25 จากกรณีศึกษาปัญหาหนี้สินในหลาย

หมู่บ้าน และประสบการณ์การทำงานพัฒนาชนบทขององค์กรพัฒนาเอกชน แบบแผนการดำเนินการผลิตของเกษตรกรมีทิศทางและเป้าหมายเพื่อการค้าและการส่งออก เกษตรกรจึงต้องลงทุนเพิ่มในหลายด้าน เช่น ใช้พืชและสัตว์พันธุ์ใหม่ที่ให้ผลผลิตสูง จึงต้องพึ่งพาอาศัยเทคโนโลยีขั้นสูงเข้าช่วย เช่น ปุ๋ย ยา และเครื่องจักรกลทางการเกษตร การพึ่งพาอาศัยภายนอกจึงกลายเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นมากยิ่งขึ้น

การใช้จ่ายของเกษตรกรบ้านอุดมพัฒนาที่มีการใช้จ่ายสำหรับชีวิตประจำวันหรือค่าใช้จ่ายสำหรับการอุปโภคและบริโภค ซึ่งคล้ายกับการศึกษาของ วิทยากร เชียงกูล (2544 : 87) ได้ศึกษาหนี้สินของครัวเรือนโดยทั่วไปแล้วพบว่า หนี้สินของครัวเรือนส่วนใหญ่ทุกภาค เป็นหนี้สินที่กู้มาเพื่อใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน โดย วรณิ ชลนภาสติธย์ (2545: 92-97) ได้กล่าวถึงรายจ่ายประจำครอบครัวประกอบด้วย รายจ่ายค่าอาหาร ค่าเครื่องนุ่งห่ม ค่าสาธารณูปโภค ค่าเดินทาง และค่าใช้จ่ายส่วนตัว โดยเฉพาะรายจ่ายเกี่ยวกับอาหาร เนื่องจากอาหารเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อการดำรงชีวิตและเพื่อสุขภาพ บางครอบครัวใช้จ่ายเงินที่หามาได้เป็นค่าอาหารในสัดส่วนที่สูงหรือเมื่อเปรียบเทียบกับรายจ่ายอื่นอาจพบว่ามีสัดส่วนสูงที่สุด และการใช้จ่ายของเกษตรกรในหมู่บ้านอุดมพัฒนา พบว่า ส่วนใหญ่มีการใช้จ่ายสำหรับการบริโภคอุปโภคที่สูงเพื่อตอบสนองความต้องการการบริโภคของตนเอง

การใช้จ่ายค่าเล่าเรียนหรือการลงทุนด้านการศึกษาของบุตร เป็นค่าใช้จ่ายที่สูงกว่าการใช้จ่ายในการบริโภคและอุปโภค ที่เกษตรกรมีค่านิยมความเชื่อในการส่งเสริมบุตรหลานให้ได้เรียนสูง ๆ จบมาจะได้มีงานสร้างรายได้ให้กับครอบครัวสามารถยกฐานะและสร้างการยอมรับการนับถือจากสังคมในชุมชน

การใช้จ่ายที่ผิดประสงค์ของการกู้ยืมเงินของเกษตรกรบ้านอุดมพัฒนา ที่สอดคล้องจากการศึกษาของนิภา เข้มมี (2546 : 86) พบว่าชาวบ้านมีพฤติกรรมการใช้จ่ายที่ไม่สมเหตุสมผล จึงทำให้รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย ซึ่งปัจจัยที่สำคัญของการเกิดปัญหาหนี้สินอีกอย่างหนึ่งก็คือ การใช้จ่ายเงินกู้ยืมมาผิดวัตถุประสงค์ในการกู้ยืม เป็นการนำเงินมาซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคที่ไม่สามารถสร้างรายได้ เช่น การซื้อรถมอเตอร์ไซด์ โทรศัพท์มือถือ เครื่องเสียง สอดคล้องกับจากการศึกษาของอุทัยวรรณ กาญจนนิรินธน์ (2543 : 78) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการลดหนี้สินที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ของธนาคารอาคารสงเคราะห์สาขาลำพูน สำหรับปัจจัยภายใน คือ ปัจจัยที่เกิดจากตัวผู้กู้เอง เช่น การใช้จ่ายผิดวัตถุประสงค์ และสอดคล้องกับทฤษฎีการบริโภค เซอร์จอห์น เมนาร์ด เคนส์ (Sir John Maynard Keynes) อ้างโดย ณรงค์ศักดิ์ ธนวิบูลย์ชัย (2545 : 75-76) ปัจจัยที่เป็นนามธรรม (subjective factors) ที่มีอิทธิพลต่อการบริโภคได้แก่ (1) อุปนิสัยของตัวบุคคล ในทำนองว่าบางคนอาจมีนิสัยฟุ่มเฟือย มีรสนิยมในการบริโภคสูง มีการใช้จ่ายอย่างสุรุ่ยสุร่าย มีรายได้เท่าไรใช้หมดโดยไม่คำนึงถึงอนาคต บุคคลเหล่านี้จะมีค่าใช้จ่ายในการบริโภคค่อนข้างสูง อาจเป็นหนี้สินและไม่มีเงินเก็บสำรองไว้ในอนาคต (2) แรงกดดันทางสังคม (social pressure) เช่น ลัทธิเลียนแบบ

(demonstration effects) ที่เห็นเพื่อนบ้านมีสิ่งของอะไรก็ต้องการมีไม่ให้น้อยหน้าเพื่อนบ้าน เช่น รถยนต์ราคาแพง หรือโทรศัพท์มือถือ แม้ว่าตนเองอาจไม่มีความจำเป็นต้องมีสิ่งของดังกล่าว หรือไม่มีรายได้พอที่จะหาซื้อก็ต้องไปกู้หนี้ยืมสินบุคคลอื่นมา หรือการเลือกบริโภคในสถานที่คิดว่าจะทำให้ฐานะของตนเองสูงขึ้น เช่น กัดตาการ หรือห้องอาหารของโรงแรมหรู ซึ่งทำให้ต้องมีค่าใช้จ่ายมากขึ้น เป็นต้น นอกจากนี้การคาดคะเนในเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ก็จะใช้จ่ายในการบริโภคด้วย เช่น ถ้าคิดว่าตนเองจะมีรายได้เพิ่มขึ้นในอนาคต ก็จะใช้จ่ายในการบริโภคในปัจจุบันสูงกว่าปกติหรือคิดว่าราคาสินค้าจะแพงขึ้นก็จะรีบซื้อหาทำให้ค่าใช้จ่ายในการบริโภคในปัจจุบันเพิ่มสูงขึ้น

2.2 ปัจจัยภายนอก

พบว่าสำหรับการใช้จ่ายตามวัฒนธรรมประเพณี ค่านิยม และความเชื่อของท้องถิ่น แล้วจากการสัมภาษณ์ที่พบว่า มีการใช้จ่ายในการทำบุญทำกุศลตามความเชื่อขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น ซึ่งคล้ายกับการศึกษาของ ทวีเกียรติ ประเสริฐเจริญกุล (2546 : 25) เรื่อง “องค์การพัฒนาชนบท (พอช.) กับการคลี่คลายปัญหาหนี้สิน” ที่เสนอไว้ในวารสารสังคมพัฒนา จากกรณีศึกษาปัญหาหนี้สินในหลายหมู่บ้าน และประสบการณ์การทำงานพัฒนาชนบทขององค์กรพัฒนาเอกชนสามารถสรุปปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดและผลักดันปัญหาหนี้สินให้ดำเนินต่อเนื่องมาถึงปัจจุบันในเรื่อง ความเชื่อและค่านิยมแบบชาวพุทธที่ว่า “การเป็นหนี้เป็นทุกข์อย่างยิ่ง” ได้เปลี่ยนแปลงไปยอมรับความเชื่อและค่านิยมสมัยใหม่ที่ว่า “ยังเป็นหนี้ได้มากยิ่งถือว่ามีเครดิต” จึงทำให้วิถีการผลิตของชาวชนบทพัฒนาไปสู่วิถีชีวิตแบบเมือง ที่มีความสุขกายบนกองหนี้สินอันท่วมทับของตนเอง

สภาพของพื้นที่ และภัยธรรมชาติ นอกจากเกษตรกรมีภาระค่าใช้จ่ายสำหรับการซื้อปุ๋ย ซื้อยาสำหรับการลงทุนด้านการเกษตรที่มีราคาเพิ่มขึ้นทุกปี และจำเป็นต้องใช้ในปริมาณที่สูงขึ้น เช่นกันเนื่องจากที่ดินเสื่อมสภาพลงทำให้ต้องเพิ่มปุ๋ยมากขึ้นเพื่อให้ได้ผลผลิตดี และต้นทุนสูง รองลงมาจากค่าปุ๋ยค่ายาก็คือค่าพันธุ์เพาะปลูก เช่น พันธุ์หอม กระเทียม ที่จำเป็นต้องนำพันธุ์มาจากที่อื่นเนื่องจากพันธุ์ที่ปลูกเองจะไม่เจริญงอกงามในพื้นที่ดินเค็ม คือถ้าไม่ใช้ก็กลัวผลผลิตไม่ดี นอกจากนี้บางปีเกิดสภาวะอากาศหนาวจัดในหน้าหนาว แล้งจัดหน้าแล้ง หรือ เกิดพายุลูกเห็บ ทำให้ผลผลิต ไม่ได้ผลดีเกิดภาวะการขาดทุนสะสมอย่างต่อเนื่องเข้าไปอีกคล้ายกับการศึกษาของ นิภา เข็มมี (2546 : 87) ได้ศึกษาแนวเรื่องแนวทางการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกรบ้านโป่งรุ ตำบลนครเจดีย์ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดลำพูน พบว่า จุดเริ่มต้นของการก่อหนี้เริ่มมาจากความยากจน โดยมีปัจจัยหลายอย่างเป็นตัวแปร บางรายประสบกับภาวะการผลิตทางการเกษตรตกต่ำ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติอย่างฉับพลัน เช่น ฝนแล้งไม่สามารถเพาะปลูกได้ตามปกติ จึงเป็นเหตุให้ชาวบ้านจำเป็นต้องก่อหนี้สินขึ้น

ในด้านนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการสร้างหนี้สินให้กับเกษตรกรของภาครัฐ ที่สำคัญก็คือ กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง พบว่าเกษตรกรเป็นหนี้กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง รองลงมาจากหนี้จากธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ถึงแม้ว่านโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองจะมีเป้าหมายหลักในการส่งเสริมให้เกษตรกรหรือชาวบ้านได้มีโอกาสใช้เงินกองทุนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน หรือเพื่อเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในหมู่บ้านและชุมชนเมือง เป็นแหล่งเงินทุนในการลงทุนสร้างอาชีพและสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนและวิสาหกิจขนาดเล็กรวดเร็ว และเพื่อเป็นการสร้างศักยภาพและเสริมความเข้มแข็งด้านสังคมและเศรษฐกิจของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนเมืองสู่การพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน แต่ในความเป็นจริงแล้วกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเปรียบเสมือนแหล่งเงินกู้ที่สำคัญที่ทำให้ชาวบ้านเกษตรกรต้องกู้เงินเพื่อมาจับจ่ายใช้สอยได้ง่ายเพิ่มพลังการซื้อมากขึ้น ส่งผลให้ชาวบ้านเกษตรกรเป็นหนี้เพิ่มมากขึ้นเช่นกัน ถึงแม้วัตถุประสงค์ของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองจะให้ชาวบ้านได้มีการสร้างเงื่อนไขและการบริหารจัดการกองทุนตามปรัชญาและหลักการสำคัญของกองทุนหมู่บ้านคือ เพื่อสร้างสำนึกความเป็นชุมชนและท้องถิ่น โดยชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคตและจัดการหมู่บ้านและชุมชนด้วยตนเอง ทั้งนี้กองทุนต้องถือคุณประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาสในหมู่บ้านและชุมชน รวมทั้งสามารถเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน ราชการและเอกชน ซึ่งถือเป็นการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่น และพัฒนาประชาธิปไตยพื้นฐาน ซึ่งส่งผลดีต่อชาวบ้านเกษตรกรที่ได้มีโอกาสเข้าหาแหล่งทุนที่ดอกเบี้ยต่ำ บริหารโดยตัวของชุมชนเอง ถึงแม้จะมองว่ากองทุนหมู่บ้านก็คือแหล่งเงินกู้ในชุมชนก็ตาม แต่ก็ไม่ได้ส่งเสริมให้เกิดการออมกับชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับวิญญู บุญมาร์ตัน (2548 :72) ที่ระบุว่า การตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง (กทบ.) กว่า 74,000 แห่ง เพื่อสร้างโอกาสให้กับประชาชนผู้มีรายได้น้อยสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อเพิ่มศักยภาพในการสร้างรายได้ โดยรัฐจัดสรรเงินให้เปล่าแก่หมู่บ้านหรือชุมชนที่มีความพร้อม แล้วกรรมการกองทุนก็จะคัดเลือกกันเองในชุมชนจะเป็นผู้บริหารจัดการ ในเรื่องการจัดสรรเงินกู้และติดตามการชำระหนี้ แต่ปรากฏว่ามีการใช้เงินจากกองทุนเป็นจำนวนมากไปใช้ในการซื้อสินค้าคงทน เช่น โทรศัพท์มือถือ รถมอเตอร์ไซด์ แทนที่จะนำเงินไปลงทุนประกอบอาชีพ กองทุนหมู่บ้านฯจึงมีส่วนทำให้วินัยการออมทรัพย์ของชาวบ้านเสียไป

นโยบายของธนาคาร โดยเฉพาะธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ที่มีนโยบายการปล่อยสินเชื่อด้านการเกษตรและนอการเกษตรให้กับชาวบ้านหรือเกษตรกรได้เข้าถึงง่ายและวงเงินสูง สามารถกู้เงินมาใช้จ่ายสำหรับเครื่องอุปโภคได้ด้วย ในการค้าประกันมีทั้งใช้หลักทรัพย์และการใช้บุคคลค้ำประกันเป็นกลุ่ม ๆ การใช้เงินคืนสำหรับเกษตรกรบางรายเมื่อใช้คืนหมดแล้วก็ยังไม่สามารถลาออกหรือหลุดจากวงจรการเป็นสมาชิกได้ ต้องรอให้สมาชิก

ในกลุ่มพื้นที่ก่อนทำให้เห็นว่าการเป็นสมาชิกโดยไม่กู้แต่ค้ำประกันให้กับคนอื่นก็ต้องมีสถานภาพเป็นหนี้เหมือนกัน เกษตรกรบางรายก็จำต้องกู้ยืมเงินซึ่งบางทีก็ไม่จำเป็นต้องใช้เพื่อให้อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ต่ำกว่าจะลดลง ขณะที่ยังมีการเชื่อมโยงระหว่างตลาดเงินนอกระบบ โดยถูกหนีใช้เงินกู้นอกระบบมาหมุนใช้คืนหนี้สถาบันการเงินเพื่อรักษาเครดิตก่อนที่จะมีการกู้ยืมรอบใหม่ ขณะที่นายทุนเงินกู้ที่มีฐานะดีในสังคมก็ใช้เงินกู้ยืมมาจากสถาบันการเงินมาปล่อยกู้ยืมต่อหนึ่งด้วย ซึ่งสอดคล้องกับโครงการศึกษาวิจัยเรื่องผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมไทยจากการใช้จ่ายเงินนอกงบประมาณของภาครัฐในโครงการพักชำระหนี้ ที่พบว่ากรณีที่สถาบันทางการเงินเพื่อการเกษตรของรัฐ ได้แก่ ธกส. กลายเป็นส่วนหนึ่งของการเปิดช่องทางสร้างภาระในอนาคตของเกษตรกรถ่วงน้ำหนักหนี้สินมากขึ้น เป็นโครงการที่ไม่มีความเข้าใจในกระบวนการเป็นหนี้สินของเกษตรกรอย่างสิ้นเชิง และมีแนวโน้มว่าจะทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการพักหนี้ประสบกับปัญหาซ้ำซ้อนเพิ่มขึ้น ธกส. มีหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ (NPL) เพิ่มขึ้นเมื่อสิ้นสุดโครงการ ซึ่งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ที่มีฐานะเป็นเจ้าหนี้การค้า (Trade Accounts Payable) ซึ่งหมายถึง เจ้าหนี้ที่เกิดจากการซื้อสินค้าเป็นเงินเชื่อ หรือซื้อวัสดุที่ใช้ในการผลิตสินค้าเป็นเงินเชื่อที่สามารถให้กู้ยืมได้ทั้งเป็นหนี้สินระยะสั้น และหนี้สินไม่หมุนเวียนหรือหนี้สินระยะยาวที่ครบกำหนดการชำระหนี้เกินกว่า 1 ปี ตามความหมายของเจ้าหนี้และประเภทหนี้สิน (วิทยาลัยเทคนิคเพชรบูรณ์ จาก http://www.pbntc.ac.th/inventor_teacher/datas/A%201.doc)

นโยบายการพัฒนาที่ส่งเสริมให้เกษตรกรมีการผลิตแบบพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการอุตสาหกรรม การส่งออก สอดคล้องกับยศ สันตสมบัติ (2539: 60) จากการศึกษาเรื่องท่าเกวียน: บทวิเคราะห์เบื้องต้นว่าด้วยการปรับตัวของชุมชนชาวนาไทยท่ามกลางการปิดล้อมของวัฒนธรรมอุตสาหกรรม พบว่า ชุมชนท่าเกวียนมีลักษณะคล้ายคลึงกับชุมชนชนบทอื่น ๆ ที่ถูก “ปิดล้อม” ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ถูกกำหนดโดยนโยบายรัฐให้ตกอยู่ในสภาพที่ทำการผลิตเพื่อรับใช้กระแสการพัฒนาอุตสาหกรรมตลอดช่วง 30 ปีที่ผ่านมา ทำให้ชุมชนประสบกับปัญหาวิกฤตทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาหนี้สิน เป็นลักษณะขัดกันอีกประการหนึ่งของการพัฒนาแบบทุนนิยม ซึ่งเกิดจากลักษณะของการพัฒนาที่มุ่งจะควบคุมเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ลงทุนสูงสุด ทำให้มุ่งไปในทิศทางเดียวเป็นลักษณะทั่วไป โดยไม่สนใจทางเลือกอื่น ๆ ของท้องถิ่นที่มีลักษณะแตกต่างกัน เช่น การพยายามจะใช้นโยบายเดียวสำหรับการพัฒนาทั่วประเทศ ในลักษณะที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน (Standardization) หรือการเน้นการปลูกพืชชนิดเดียวขนาดใหญ่ ซึ่งมีผลในการทำลายความริเริ่ม

ที่หลากหลายของท้องถิ่นภาวะการณ์ตลาดหรือระดับราคาผลผลิต ที่ไม่หยุดนิ่งและเป็นปัญหาซ้ำซาก ทั้งในระดับชุมชนและระดับประเทศ สอดคล้องกับการศึกษาของ พฤษัย เถาถวิล (2543 : 84-86) กล่าวว่า การเป็นหนี้ของเกษตรกรมีสาเหตุมาจากนโยบายการพัฒนาของรัฐ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ที่นำไปสู่การเป็นหนี้สิน โดยจำแนกการเปลี่ยนแปลงเป็น 4 ขั้นตอน คือ *ขั้นตอนที่หนึ่ง* การพึ่งพาสรรพธุรกิจแบบยังชีพ การดำรงชีวิตของชุมชนหมู่บ้านในอดีตเป็นระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ โดยพึ่งพาธรรมชาติเป็นแหล่งอาหารและปัจจัยสี่ พร้อมมีการแลกเปลี่ยนสินค้าจำเป็นที่ผลิตไม่ได้กับชุมชนอื่น ๆ แต่วิถีชีวิตในระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพได้ถูกทำลายจากการขยายอำนาจของรัฐ ภายใต้มาตรการที่สำคัญ 3 ประการคือ 1) การเก็บภาษี 2) การควบคุมทรัพยากรของรัฐ 3) การส่งเสริมการเกษตรเชิงพาณิชย์ *ขั้นตอนที่สอง* การพึ่งพาทุนและตลาด เมื่อเข้าสู่การผลิตในระบบตลาดชาวบ้านต้องอยู่ในภาวะเสียบริเวณ เพราะในระบบนี้มี “ทุนการผลิต” เป็นปัจจัยชี้ขาดของอำนาจต่อรอง หมายความว่าผู้ใดที่สามารถควบคุมการผลิตและการกำหนดราคาผลผลิตในตลาดได้ ในทางตรงกันข้ามฝ่ายที่ไม่สามารถควบคุมปัจจัยทุนก็ต้องไปซื้อ หาสิน หรือกู้ยืม จึงตกอยู่ในภาวะพึ่งพา *ขั้นตอนที่สาม* การพึ่งพาแหล่งทุน เมื่อเกษตรกรไม่มีความสามารถในการสะสมทุนในขณะที่ต้องใช้เงินทุนในการผลิตมากขึ้น จึงมีความจำเป็นต้องพึ่งพาแหล่งสินเชื่อเพื่อการผลิต *ขั้นตอนที่สี่* การตกอยู่ในภาวะล้มละลาย ในภาวะที่ไม่สามารถสร้างรายได้จากการผลิตพร้อมกับเป็นหนี้สถาบันการเงินที่มีดอกเบี้ยเพิ่มในอัตราทวีคูณ ทำให้เกษตรกรตกอยู่ในภาวะล้มละลายหมดหนทางจะชดใช้หนี้ เกษตรกรที่พอมิตัดสินก็ต้องขายที่ดินเพื่อใช้หนี้ หรือไม่ก็ถูกเจ้าหนี้ยึดไป บางส่วนหันหน้าเข้าสู่การเป็นแรงงานรับจ้าง บ้างก็เข้าสู่อาชีพผิดกฎหมายเป็นปัญหาของชุมชนและสังคมต่อไป

จากการส่งเสริมการเกษตรเชิงพาณิชย์ของรัฐที่เน้นให้เกษตรกรปลูกพืชเชิงเดี่ยว โดยการใช้ความรู้จากภายนอกแทนการใช้ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมของตนเองซึ่งสอดคล้องกับ ศ.นพ.ประเวศ วะสี อ้างโดย พรณี ไทวกุลพานิชย์ (2539: 54) ได้กล่าวว่า ส่วนใหญ่เกิดจากอหังการของคนภายนอกชนบทที่เข้าไปพัฒนาชนบท จะเป็นรัฐบาลก็ดี เป็นผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ ก็ดี คิดว่าเรื่องชนบทเป็นเรื่องง่ายแล้วเอาความคิดหรือความรู้ของตัวเองในเรื่องต่าง ๆ เรื่องเศรษฐศาสตร์เกษตร เรื่องอื่น ๆ เข้าไปพัฒนาชนบท ถ้าเป็นแบบนี้ จากประสบการณ์ ล้มเหลวทั้งหมด ซึ่งนโยบายการผลิต การเกษตรเชิงพาณิชย์ จากนโยบายของรัฐบาล ที่ส่งเสริมการทำเกษตรสมัยใหม่ที่ต้องใช้ปุ๋ยเคมี และสารเคมีกำจัดศัตรูพืช แต่เน้นการใช้อย่างถูกวิธีตามนโยบายของรัฐ โดยเชื่อว่าจะสามารถเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้านมากกว่าระบบเกษตรกรรมดั้งเดิมที่ชาวบ้านทำอยู่ ในขณะที่เดียวกันก็พยายามเน้นการรวมกลุ่มเกษตรกร เพื่อเพิ่มพลังในการต่อรองราคาปัจจัยการผลิต และราคาผลผลิต ในช่วงหลังองค์กรเหล่านี้เริ่มมีบทสรุปว่า การพัฒนาแบบนี้ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เพราะทำให้ชาวบ้านมีหนี้สินเพิ่ม แม้รายได้จะมากขึ้นก็ตาม การส่งเสริมการทำเกษตรเชิงพาณิชย์ การผลิตพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า ที่ต้องผลิตให้เพียงพอกับความต้องการของตลาด และรวดเร็ว ทำให้ชุมชนชาวบ้านปรับ

การผลิตแบบเดิมพึ่งธรรมชาติพึ่งภูมิปัญญาในท้องถิ่น มาพึ่งเทคโนโลยีจากภายนอกท้องถิ่นที่ทันสมัย และรวดเร็ว ต้องลงทุนในการผลิตมากขึ้น แม้ผลผลิตที่ได้จะมากกว่าแบบเดิม แต่ต้นทุนที่เสียไปก็มากตามไปด้วย ก่อเกิดการกู้หนี้ยืมสินเพื่อนำไปลงทุนตามมาเป็นเท่าตัว จากเดิมเราผลิตเพื่อพอกิน แต่จากหันมาผลิตเพื่อการค้าทำให้ต้องกู้เงินมาลงทุนมากขึ้น และวิญญู บุญมาร์ตัน (2548 : 45-46) ได้บอกว่่านโยบายตามแนวทางทักษิณมิกส์จึงมิใช่่นโยบายที่ควรแก่การชื่นชม หรือนโยบายที่พึงปรารถนา ในทางตรงกันข้ามกลับนำประเทศเข้าสู่วิกฤติทางเศรษฐกิจมากขึ้น นโยบายภายใต้ทักษิณมิกส์ อาทิ การอัดฉีดเงินให้กับประชาชนระดับรากหญ้า การส่งเสริมการใช้จ่ายการบริโภค ทั้งการใช้จ่ายบัตรเครดิต การซื้อราคาเงินผ่อน และการใช้จ่ายด้านอบายมุข เช่น หวยบนดิน เป็นต้น การทุ่มเทการใช้จ่ายของรัฐภายใต้ชุดนโยบายเอื้ออาทร ซึ่งผลของการพัฒนาตามนโยบายของรัฐบาลชุดปัจจุบันทำให้หนี้ภาคครัวเรือนมีหนี้เพิ่มมากขึ้น การอ้างว่าช่วยเหลือรากหญ้า เช่น การแปลงสินทรัพย์ให้เป็นทุนเป็นการทำลายทรัพย์สินของชาวบ้าน ทำให้หนี้สินของประชาชนสูงขึ้น ที่ดินหลุดมือ และยังทำให้ชุมชนอ่อนแอและหมดทางเลือกมากยิ่งขึ้น

ภาวะการณ์ตลาดหรือระดับราคาผลผลิต และสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญอีกอย่างก็คือ ระดับราคาผลผลิตที่ยังคงอยู่ที่เดิมจากเมื่อ 10 ปี เช่น ราคาหอมแดงอยู่ที่กิโลกรัมละ 3-15 บาท ณ ปัจจุบันยังคงอยู่ในระดับราคาเหมือนเดิม ในขณะที่ค่าปุ๋ย ค่ายา ค่าแรงงาน มีราคาสูงขึ้นเกือบ 2 เท่าตัว สอดคล้องกับ วิทยากร เชียงกูล (2548 : 31-32) ได้บอกไว้ในหนังสือ เศรษฐกิจไทยปัญหาและทางแก้ กับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศ สำหรับภาคเกษตรที่เติบโตช้ากว่าอุตสาหกรรม การค้าและการบริการ เพราะปัญหาทั้งเรื่องประสิทธิภาพการผลิต การที่เกษตรกรได้ผลตอบแทนสุทธิต่ำทำให้ไม่มีทุนพอที่จะพัฒนาประสิทธิภาพการผลิต ผลผลิตต่อไร่โดยเฉลี่ยยังอยู่ในระดับต่ำอย่างคงเส้นคงวา กลไกตลาดที่มีลักษณะผูกขาด และผ่านพ่อค้าหลายทอด ทำให้เกษตรกรต้องเสียดั้ต้นทุนซื้อปัจจัยการผลิตสูง แต่ขายพืชผลได้ในราคาต่ำกว่าราคาพืชผลส่งออกค่อนข้างมาก เกษตรกรก็เป็นหนี้มาก รวมทั้งเกษตรกรบางส่วนในภาคกลางและภาคเหนืออยู่ในฐานะเป็นผู้เช่านา เกษตรกรจึงมีต้นทุนสูงขึ้นแต่มีรายได้น่าภาคเกษตรจึงพัฒนาได้ช้ากว่าภาคอื่น ๆ

2.3 แหล่งที่มาของหนี้สินหรือแหล่งเงินทุน

2.3.1 แหล่งเงินทุนในระบบ พบว่าเป็นแหล่งเงินทุนจากธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ชกส.) สาขาเล็ก เป็นส่วนใหญ่เกษตรกรในหมู่บ้านอุดมพัฒนามีครอบครัวเป็นสมาชิก ชกส. จำนวน 82 ครอบครัวจากทั้งหมด 121 ครอบครัว และเป็นแหล่งเงินทุนจากสหกรณ์การเกษตรศรีวิชัย จำกัด และธนาคารอาคารสงเคราะห์ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ เทอดศักดิ์ กองพรหม (2545 : 52) แหล่งที่มาของการเป็นหนี้ที่สำคัญ คือ แหล่งทุนต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ช.ก.ส. สหกรณ์การเกษตร และกลุ่มกองทุนต่าง ๆ เป็นต้น ตรงกับที่ วิญญู บุญมาร์ตัน (2548 : 71) การขยายบริการของธนาคาร

การเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ชกส.) ให้ครอบคลุมพื้นที่มากขึ้น เนื่องจากแหล่งเงินกู้จาก ชกส. เกษตรกรสามารถเข้าถึงได้ง่าย ซึ่งตรงกับการศึกษาของ ทวีเกียรติ ประเสริฐเจริญกุล (2546 : 25) จากกรณีศึกษาปัญหาหนี้สินในหลายหมู่บ้าน และประสบการณ์การทำงานพัฒนาชนบทขององค์กรพัฒนาเอกชนสามารถสรุปปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดและผลักดันปัญหาหนี้สินให้ดำเนินต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน แหล่งทุนที่สำคัญของเกษตรกรล้วนเติบโตมาจากผลประโยชน์จากการปล่อยกู้ และการผูกพันด้วยระบบการซื้อขายอย่างได้เปรียบมาโดยตลอด และพยายามพัฒนารูปแบบของการผูกพันให้ทันสมัยยิ่งขึ้น เช่น การส่งเสริมการเกษตรแบบครบวงจร การส่งเสริมกลุ่มฌาปนกิจศพ การปล่อยสินเชื่อในรูปแบบของปุ๋ย ยา และเครื่องจักรกลการเกษตร ผลงานและความอยู่รอดของแหล่งเงินทุนคือการขยายการให้สินเชื่อ ขยายจำนวนสมาชิก ขยายสาขา ขยายเจ้าหน้าที่ และเสริมสร้างความมั่นคงให้กับระบบการเงินของแหล่งทุน จึงเป็นการเสริมสร้างการเป็นหนี้สินมากกว่าการปลดปล่อยหนี้สิน และแหล่งเงินกู้ขององค์กรในชุมชนที่มีอยู่มากมาย เช่น กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง กองทุนปุ๋ย กลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์แม่บ้าน ซึ่งเป็นแหล่งเงินกู้ในระบบการจัดการของชุมชน โดยแหล่งเงินกู้ของเกษตรกรที่เป็นหนี้ส่วนใหญ่มาจากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ซึ่งเป็นแหล่งเงินกู้ที่เกษตรกรทุกคนสามารถเข้าถึงได้ง่าย และมีระบบการบริหารจัดการโดยชุมชนเอง สอดคล้องกับวิญญู บุญมาร์ตัน (2548 หน้า 46) การตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง (กทบ.) กว่า 74,000 แห่ง เพื่อสร้างโอกาสให้ประชาชนผู้มีรายได้น้อยได้สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อเพิ่มศักยภาพในการสร้างรายได้ โดยรัฐจัดสรรเงินให้เปล่าแก่หมู่บ้านหรือชุมชนที่มีความพร้อม ซึ่งการกู้เงินกองทุนในชุมชนเกษตรกรจะมีการกู้ยืมจากแหล่งหนึ่งนำไปใช้หนี้อีกแหล่งหนึ่งหมุนเวียนกันไปอย่างไม่รู้จบสิ้นยังมีแหล่งทุนมากขึ้นก็ยังมีแหล่งเงินกู้เพิ่มขึ้น เช่น มีการกู้ยืมเงินจากกลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้านเพื่อนำไปใช้หนี้กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง กู้จากกองทุนหมู่บ้านฯ ไปใช้หนี้กลุ่มปุ๋ย เป็นต้น สอดคล้องกับทวีเกียรติ ประเสริฐกุล (2541 : 25) วงจรหมุนเงินกู้ยืมของเกษตรกร ได้พัฒนาเป็นวัฏจักรของหนี้สินผูกพันเกษตรกรให้ดำเนินชีวิตและการผลิตไปในทิศทาง การค้า การขาย และการบริโภค การค้ำประกัน ขวนขวายทุกวิถีทางเพื่อให้ได้เงินทุนมาหมุนใช้จ่ายภายในครัวเรือนเพียงพอตลอดปีเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เกิดและผลักดันปัญหาหนี้สินให้คงอยู่ต่อไปจนมองไม่เห็นทางออก

2.3.2 แหล่งเงินกู้ในระบบ ส่วนใหญ่เป็นแหล่งเงินกู้ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น จากญาติพี่น้อง และจากร้านค้าวัสดุการเกษตร การกู้ยืมเงินจากญาติพี่น้อง และจากเพื่อนหรือคนรู้จัก ส่วนใหญ่จะเป็นเงินกู้ในระยะสั้น ๆ จะกู้ยืมเมื่อจำเป็นเท่านั้นซึ่งจะนำมาใช้จ่ายในเรื่องการจ่ายค่าเล่าเรียนของลูก (ค่าเทอม)

2.4 สภาพหนี้สินของครอบครัวเกษตรกร

2.4.1 **หนี้สินเพื่อการเกษตร** เกษตรกรส่วนใหญ่มีจำนวนหนี้สินสำหรับการใช้จ่ายในด้านการเกษตร การใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลผลิตสำหรับการเกษตร เช่น การใช้เครื่องสูบน้ำ การใช้รถไถนา การใช้ปุ๋ยใช้ยาในการเพิ่มผลผลิตต่าง ๆ นอกจากค่าใช้จ่ายสำหรับการซื้อปุ๋ย ยาฆ่าแมลง สำหรับการลงทุนด้านการเกษตรที่มีราคาเพิ่มขึ้นทุกปี และจำเป็นต้องใช้ในปริมาณที่สูงขึ้นเช่นกัน เนื่องจากที่ดินเสื่อมสภาพลงทำให้ต้องเพิ่มปุ๋ยเพิ่มยามากขึ้นเพื่อให้ได้ผลผลิตดี และต้นทุนสูง รองลงมาจากค่าปุ๋ยค่ายาก็คือค่าพันธุ์เพาะปลูก เช่น พันธุ์หอม กระเทียม ที่จำเป็นต้องนำพันธุ์มาจากที่อื่นเนื่องจากพันธุ์ที่ปลูกเองจะไม่เจริญงอกงามในพื้นที่ดินเดิม บางปีเกิดภัยธรรมชาติผลผลิตไม่ได้ตามเป้าหมายก็ทำให้เกษตรกรต้องแบกรับหนี้สินเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องไม่รู้จักจบสิ้น อาชีพเกษตรกรจึงเปรียบเสมือนงกรรมกงเกวียน หมุนเวียนไปตามวัฏจักรของการปลูกพืชชนิดเดียวหรือพืชเชิงเดี่ยวที่อาศัยเทคโนโลยีสำหรับการผลิตสูง ต้นทุนการเพาะปลูกจึงสูงขึ้นทุก ๆ ปี ซึ่งอาจไม่คล้ายกับผลการศึกษาของ วิทยากร เชียงกูล (2544 : 87) ได้ศึกษาหนี้สินของครัวเรือนโดยทั่วไปแล้วพบว่าหนี้สินของครัวเรือนส่วนใหญ่ทุกภาค เป็นหนี้สินที่กู้มาเพื่อใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน ส่วนวัตถุประสงค์รองลงมา ก็คือเพื่อใช้ในการเกษตร และสำนักงานสถิติแห่งชาติกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศ และสื่อสาร (2545) ได้ทำการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนใน พ.ศ. 2539 2541 2543 และ 2545 พบว่าจำนวนหนี้สินโดยเฉลี่ยต่อครัวเรือน จำแนกตามวัตถุประสงค์ของการกู้ยืม หนี้สินของการใช้จ่ายในครัวเรือนมีมากที่สุด รองลงมาคือหนี้สินของการทำเกษตร เช่นกัน

2.4.2 **หนี้สินเพื่อการบริโภค** เป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ซึ่งได้รวมถึงการใช้จ่ายทั้งสิ่งที่เป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวันและค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นสำหรับการบริโภคและอุปโภค เช่น ค่าห่วย ค่าเหล้า ค่าบุหรี ค่าเครื่องคั้มบำรุงกำลัง ค่าเครื่องสำอาง เป็นต้น

2.4.3 **หนี้สินเพื่อการอุปโภค** สำหรับค่าใช้จ่ายในด้านอุปโภค เป็นการใช้จ่ายสำหรับซื้อเครื่องอำนวยความสะดวก นำมาใช้จ่ายสำหรับการซื้อเครื่องอุปโภคเพื่ออำนวยความสะดวกตนเอง และครอบครัว เช่น โทรศัพทมือถือ ซ็อรถมอเตอร์ไซค์ รถยนต์ ตู้เย็น โทรทัศน์ เครื่องเสียง เป็นต้น ซึ่งบางรายก็เป็นการกู้ยืมมาโดยมาใช้ผิดวัตถุประสงค์ของการกู้ยืมเงินที่ได้แจ้งต่อแหล่งทุน

2.4.4 **หนี้สินเพื่อการศึกษาบุตร** เป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็นและต้องแบกรับอย่างต่อเนื่องคือค่าใช้จ่ายในการเล่าเรียนของบุตรซึ่งจะสูงตามระดับการศึกษาของบุตรเช่นกันเกษตรกรส่วนใหญ่จะนิยมส่งลูกไปเรียนหนังสือสูง ๆ เพราะจะได้ไม่ต้องกลับมาทำนาทำสวนและต้องพบกับปัญหาหนี้สินอีก เกษตรกรจะนิยมส่งบุตรไปศึกษาในระดับสูงของโรงเรียนและมหาวิทยาลัย ส่วนใหญ่จะไปเรียนในระดับมัธยมในเขตอำเภอดี และอำเภอบ้านโฮ่ง ระดับอาชีวะ ที่อำเภอบ้านโฮ่ง อำเภอป่าซาง และในอำเภอเมืองลำพูน ในระดับอุดมศึกษาจะไปเรียนที่ต่างจังหวัด เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งเป็นค่านิยมของเกษตรกรที่อยากให้ลูกหลานตนเองประสบความสำเร็จ

ในด้านการศึกษาและสามารถมีงานทำที่มั่นคงเป็นที่ยอมรับนับถือของชุมชนสังคมและเป็นที่พึง
 ของตนเองในอนาคต

2.5 แนวทางการแก้ไขปัญหานี้สินของเกษตรกร

ในด้านแนวทางการลดค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นลดค่าใช้จ่ายในการลงทุน
 ด้านการเกษตร เช่น การรวมกลุ่มเพื่อทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การทำสารเร่งฮอว์โมนชีวภาพไว้ใช้เอง
 การทำน้ำส้มควันไม้ไล่แมลง เพื่อทดแทนการซื้อปุ๋ยและยาฆ่าแมลง การลดค่าใช้จ่ายในครอบครัว
 โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นต่อชีวิตประจำวัน เช่น ค่าห่วย ค่าเครื่องสำอาง ค่านุรี ค่าเหล้า การ
 ลดค่าใช้จ่ายเรื่องอุปโภค เช่น การทำน้ำยาซักผ้า น้ำยาปรับผ้านุ่ม น้ำยาล้างจาน ยาสระผม ไว้ใช้เอง
 การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองให้ดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ใช้จ่ายอย่างพอเพียงตาม
 แนวพระราชดำริของในหลวง มีการนำเสนอให้ปลูกผักไว้กินเอง เพื่อลดการซื้อจากร้านค้า การออม
 ทรัพย์ให้เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิมเพื่อสะสมเงินนำไปใช้หนี้และเป็นต้นทุนในอนาคต การหารายได้เพิ่ม
 ทั้งการเพิ่มพื้นที่การเพาะปลูกมากขึ้น การหาอาชีพเสริม หางานทำประจำให้การทำเกษตรเป็น
 แค่อาชีพ การกำหนดแนวทางการเพิ่มรายได้ร่วมกัน เช่น การรวมกลุ่มการเลี้ยงสัตว์ (หมูหลุม)
 กลุ่มเพาะเห็ด การหาโอกาสให้กับตนเอง การรวมกลุ่มกันเพื่อที่จะหาความรู้จากภายนอก เช่น
 การรวมกลุ่มอาชีพเพื่อขอรับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลศรีวิชัย ในการขอรับ
 งบประมาณสำหรับการอบรมการแปรรูปการเกษตร การศึกษาดูงานการลดต้นทุน การจัดทำ
 โครงการการจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อสร้างความตระหนักให้กับตนเองได้รับรู้ถึงที่ไปที่มาของ
 หนี้สินที่เกิดขึ้น การจัดตั้งร้านค้าชุมชน เป็นต้น สรุปได้ว่าการจะลดจำนวนหนี้ได้ก็จะต้องทำให้มี
 เงินมากขึ้น และต้องลดค่าใช้จ่ายลง ซึ่งจะได้มาจาก 2 ทาง การเพิ่มรายได้ และการลดค่าใช้จ่าย
 คล้ายกับ กชกร ชิมะวงศ์ และเกศสุดา สิทธิสันติกุล (2546 : 8) ได้ถอดบทเรียนจากโครงการวิจัยการ
 แก้ไขปัญหานี้สินโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านสามขา อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ชุมชนได้
 ร่วมกันวางแผนการแก้ไขปัญหหรือหาทางออกจากการเป็นหนี้ไว้คือ การเพิ่มรายได้
 การพัฒนาทักษะการบริหารจัดการ การสร้างจิตสำนึก และการหาทางออกที่ไม่ใช่การผลิตเพื่อการตลาด
 ซึ่งการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นในเรื่องความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกัน
 โดยตั้งอยู่บนเงื่อนไขของการใช้ความรู้ และคุณธรรม ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่เป็นทางเลือกและ
 ทางรอดของเกษตรกรในการดำเนินวิถีชีวิตของการทำการเกษตร “การรู้ตัวของชาวบ้าน การเกิด
 จิตสำนึก ตระหนัก ตลอดจนรู้เหตุ-ปัจจัยของสถานะการเป็นหนี้ของตนเอง อาจเป็นลู่ทางหนึ่งของ
 การรู้แจ้งเห็นจริงและเห็นโทษของการพัฒนาที่มีทิศทางฝากไว้กับทุนที่มาจากภายนอก หันมาสู่
 การเข้าใจตนเองและชุมชน โดยที่ชุมชนน่าจะกำหนดทิศทางและวิธีการที่เป็นทางรอดของชุมชน
 ได้” และคล้ายกับการศึกษาของ ยศ สันตสมบัติ (2539: 60) เรื่องท่าเกวียน: บทวิเคราะห์เบื้องต้น
 ว่าด้วยการปรับตัวของชุมชนชาวนาไทยท่ามกลางการปิดล้อมของวัฒนธรรมอุตสาหกรรม พบว่า

ชุมชนท่าเวียงมีลักษณะคล้ายคลึงกับชุมชนชนบทอื่น ๆ ที่ถูก “ปิดล้อม” ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ถูกกำหนด โดยนโยบายรัฐให้ตกอยู่ในสภาพที่ทำการผลิตเพื่อรับใช้กระแสการพัฒนาอุตสาหกรรมตลอดช่วง 30 ปีที่ผ่านมา ทำให้ชุมชนประสบกับปัญหาวิกฤตทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาหนี้สิน และการสูญเสียที่ดินทำกินจนเป็นที่ระส่ำระสายกันไปทั่ว ชุมชนมีความตระหนักและต้องการที่จะทำความเข้าใจกับปัญหาของตนเอง และแสวงหาทางออกมีพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยเริ่มจากการรวมกลุ่มของครู ผู้นำชุมชน และเยาวชน และได้ทำหน้าที่เป็นแกนกำลังทางความคิด การตั้งคำถาม การวิเคราะห์ประเมิน และการริเริ่มแสวงหาทางเลือกใหม่ ๆ ให้กับชุมชนในการต่อสู้ทวนกระแสวัฒนธรรมอุตสาหกรรม พยายามพลิกฟื้นระบบการผลิตในภาคเกษตรในรูปแบบใหม่ ตรงกับที่ เทอดศักดิ์ กองพรหม (2545: 52) พบว่าปัจจุบันบ้านห้วยทรายกิ่งอำเภอแม่ฮอน จังหวัดเชียงใหม่ มีหนี้สินรวมทั้งหมดประมาณ 24 ล้านบาท และจากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า แหล่งที่มาของการเป็นหนี้ที่สำคัญ คือ แหล่งทุนต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ธ.ก.ส. สหกรณ์การเกษตร และกลุ่มกองทุนต่าง ๆ เป็นต้น ผลจากการรับรู้ข้อมูลหนี้สินดังกล่าวร่วมกันทำให้ชาวบ้าน ส่วนหนึ่งเริ่มหันมาสนใจ และตระหนักถึงปัญหาการเป็นหนี้สินมากขึ้น นอกจากนี้องค์กรในชุมชน เช่น อบต. โรงเรียน และสาธารณสุข ที่ได้ร่วมมารับรู้ข้อมูลจากการทำวิจัย ก็หันมาให้ความสนใจและพร้อม ที่จะให้ความร่วมมือและให้การสนับสนุนชุมชนต่อไป ตรงกับที่กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2550 : 30) เศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นแนวทางปฏิบัติได้ในทุกส่วนของระบบเศรษฐกิจ ซึ่งหากปฏิบัติได้ก็จะนำพาประเทศไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนยิ่งขึ้น นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงย้ำเสมอว่าเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่หมายความว่า ไม่ต้องพึ่งพาใคร หากแต่หมายความว่าให้สร้างความพอเพียงระดับบุคคล คร้วเรือน ชุมชนก่อนเป็นภูมิคุ้มกันและก็สามารถปรับใช้ไปได้ร่วมกับเศรษฐกิจแบบตลาด

ปัญหาหนี้สินเกิดขึ้นจากปัจจัยภายในและภายนอก โดยมีค่าใช้จ่ายสำหรับการลงทุนด้านการเกษตร ค่าใช้จ่ายสำหรับการศึกษาของบุตร และค่าใช้จ่ายสำหรับการบริโภคและอุปโภค ทำให้คล้ายกับผลการสำรวจของ สำนักงานสถิติแห่งชาติกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศ และสื่อสาร (2545) ได้ทำการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนใน พ.ศ.2539 2541 2543 และ 2545 พบว่าจำนวนหนี้สินโดยเฉลี่ยต่อครัวเรือน จำแนกตามวัตถุประสงค์ของการกู้ยืม หนี้สินของการใช้จ่ายในครัวเรือนมีมากที่สุด รองลงมาคือหนี้สินของการทำเกษตร และวิทยาการ เชียงกูล (2544: 87) ได้ศึกษาหนี้สินของครัวเรือนโดยทั่วไปแล้วพบว่า หนี้สินของครัวเรือนส่วนใหญ่ทุกภาค เป็นหนี้สินที่กู้มาเพื่อใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน ส่วนวัตถุประสงค์รองลงมา ก็คือเพื่อใช้ในการเกษตร การใช้จ่ายสำหรับการบริโภคและอุปโภคส่วนใหญ่เกิดจากกระแสการพัฒนาของประเทศที่มุ่งเน้นให้เกิดการใช้จ่ายอย่างกว้างขวางหรือการพัฒนากระแสหลัก ที่เน้นไปในทิศทางเดียวเพื่อเข้าสู่ระบบทุนนิยม สอดคล้องกับ อานันท์ กาญจนพันธ์ (2544: 42) กล่าวว่า กระบวนการ

ที่เรียกว่า การพัฒนากระแสหลักในสังคมไทยแท้ที่จริงแล้วมีเพียงแนวทางเดียวคือ ความพยายาม เปลี่ยนเข้าสู่ระบบทุนนิยม เกิดความเลื่อมล้ำทางสังคม การพึ่งพาภายนอก การไร้ศีลธรรมและจิตใจ การไม่มีส่วนร่วม และการเน้นทิศทางการเดียว ซึ่งระบบทุนนิยมในเมืองไทยใช้เพียงครั้งเดียวเท่านั้นเอง ทุนนิยมต้องมีอีกหลายอย่าง แต่เราเอามาใช้เพียงครั้งเดียว และเอาครั้งที่ไม่ก่อนดีครั้งที่ เป็นปัญหา คือ การใช้เสรีแบบเปิดกับปิดเบือน นั่นคือ สร้างกลไกมาสร้างความไม่เท่าเทียม การที่เราใช้ทุนนิยม เพียงครั้งเดียวของระบบทำให้เกิดการบิดเบือน โครงสร้างทั้งหมด ก่อให้เกิดปัญหาความยากจน ความยากจน ปัจจัยในด้านการกระจายรายได้แบบทุนนิยมทำให้เกิดการกระจายเงินอย่างฟุ่มเฟือย ไปทั่วทุกชนชั้นของสังคม ซึ่งจะเห็นได้จากการใช้จ่ายที่เกิดขึ้นของเกษตรกรบ้านอุดมพัฒนาที่มี ค่าใช้จ่ายสำหรับการบริโภคและอุปโภคก่อนข้างสูงปัจจัยภายนอกที่สำคัญซึ่งก่อให้เกิดแรงจูงใจ ในการบริโภคก็คือ การให้สินเชื่อในการบริโภคหรือการมีระบบในการผ่อนส่ง ซึ่งสอดคล้องกับ ทฤษฎีการบริโภค เซอร์จอห์น เมย์นาร์ด เคนส์ (Sir John Maynard Keynes) อ้างโดย ณรงค์ศักดิ์ ธน วิบูลย์ชัย (2545 :75-76) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริโภค นอกจากรายได้แล้วยังประกอบด้วยปัจจัย อื่น ๆ ซึ่งอาจเป็นปัจจัยที่เป็นรูปธรรม (objective factors) คือ ระดับราคาของสินค้า และขนาดของ สินค้า การให้สินเชื่อในการบริโภคหรือการมีระบบในการผ่อนส่งซึ่งจะช่วยให้บุคคลที่ยังมีรายได้ ไม่เพียงพอที่จะซื้อสิ่งของสามารถบริโภคได้โดยผ่อนส่งให้ทีหลัง และการกระจายรายได้ของสังคม ก็มีส่วนในการกำหนดปริมาณการบริโภค

3. ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยซึ่งพบว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหานี้สินของเกษตรกรที่เป็นหนี้ ได้แก่ การใช้จ่ายในการบริโภคและอุปโภค ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมและความต้องการในการใช้จ่ายของ เกษตรกรเอง นโยบายและโครงการต่าง ๆ ของภาครัฐ สภาพแวดล้อม และธรรมชาติ สำหรับแนวทางการแก้ไขปัญหานี้สินของเกษตรกร ได้แก่ การลดค่าใช้จ่าย การเพิ่มรายได้ การสร้างโอกาสในการ ประกอบอาชีพและการพัฒนาศักยภาพให้กับเกษตรกร และการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

3.1.1 คณะทำงานหรือคณะกรรมการหมู่บ้านที่ได้เข้าร่วมประชุมในการวิเคราะห์ ปัญหาและสถานการณ์ของชุมชนร่วมกัน ควรนำเอาแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินที่ได้ระดม ความคิดเห็นร่วมกัน ไปเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน หรือเกษตรกร โดยเฉพาะการนำไปกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ชัดเจนโดยการประสานงาน

กับหน่วยงานหรือบุคลากรที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การสนับสนุนทั้งในเรื่องงบประมาณ และความรู้ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลศรีวิชัย สถาบันวิจัยหรือศูนย์

3.1.2 คณะทำงานหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน ควรให้มีการจัดทำบัญชีครัวเรือนกัน อย่างสม่ำเสมอและควรมีการจัดทำการรวบรวมข้อมูลบัญชีครัวเรือนเพื่อให้เห็นภาพรวมของ หมู่บ้านร่วมกัน และควรทำอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างความตระหนักในการใช้จ่ายให้กับเกษตรกรหรือ ชาวบ้านในหมู่บ้าน โดยเฉพาะการบันทึกรายจ่าย รายได้ สำหรับการลงทุนด้านการเกษตรเพื่อ วางแผนในการผลิตในปีต่อไป

3.1.3 แหล่งเงินทุน เช่น ธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) สาขาที่ สหกรณ์การเกษตรศรีวิชัย จำกัด ควรให้การส่งเสริมในเรื่องการออมไปพร้อม ๆ กับการส่งเสริม ด้านการประกอบอาชีพ ด้วย แทนที่จะสนับสนุนด้านการกู้ยืมเงินอย่างเดียว

3.1.4 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลศรีวิชัย สำนักงานเกษตร อำเภอลี้ สำนักงานสหกรณ์จังหวัดลำพูน และสำนักงานพัฒนาที่ดินจังหวัดลำพูน ควรให้การสนับสนุน ในการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะการลดต้นทุนการผลิตหรือการทำการเกษตรลดต้นทุนของเกษตรกร อย่างต่อเนื่อง และจริงจัง

3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาหนี้สินและแนวทางการแก้ไขปัญหานี้สินของเกษตรกร บ้านอุดมพัฒนา ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ผู้วิจัย จึงมีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

3.2.1 ควรมีการวิจัยรูปแบบการแก้ไขปัญหานี้สินของเกษตรกร โดยให้เกษตรกร ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัย เพื่อที่จะได้ทดลองปฏิบัติและเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน

3.2.2 ควรมีการศึกษาถึงผลกระทบจากนโยบายของรัฐในการมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ ฐานรากที่ส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจหรือพืชเชิงเดี่ยว ต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรสภาพแวดล้อม ธรรมชาติของชุมชน

3.2.3 ควรมีการศึกษาจากเกษตรกรตัวอย่างในการลดต้นทุนการผลิต การผลิตแบบพอเพียง เพื่อเป็นแบบอย่างสำหรับชุมชนอื่น ๆ

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2550) เศรษฐศาสตร์ธรรมิกราชา. วิทยาลัยศึกษาศาสตร์ไทย คณะเศรษฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- กชกร ชินะวงศ์ และเกศสุดา สิทธิสันติกุล (2545) กระบวนการสู่ความเป็นไทปลดพันธนาการ
“หนีสิน” ในแบบฉบับบ้านสามขา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค
เชียงใหม่ วนิดาการพิมพ์
- การสนทนาระหว่างคุณิต ศิริวรรณ กับ ณรงค์ โชควัฒนา (2545) ทาสุนทาสความคิด
กรุงเทพมหานคร แพนโพลิเทคนิก
- กองประชาสัมพันธ์ ธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ม.ป.ป.) คู่มือบริการสำหรับเกษตรกร
ลูกค้า กรุงเทพมหานคร
- ��ฐรี นฤทุม การพูดและการเขียนในงานส่งเสริม ค้นคืนวันที่ 7 ตุลาคม 2548 จาก
<http://geocities.com/social2000/maslow1html> และ
<http://www.hongsa.com/GB700/Chapter2.htm>
- ณรงค์ศักดิ์ ธนวิบูลย์ชัย และพูนศิริ วัจนะภูมิ (2545) “แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์
ครอบครัว” ใน ประมวลสาระชุดวิชาเศรษฐศาสตร์ครอบครัว หน่วยที่ 1 มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมาธิราช
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2545) ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย กรุงเทพมหานคร พิมพ์ครั้งที่ 2 โรงพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ��ฐวาล บุญปิ่น สมเกียรติ ตั้งนโม (2546) ท้องถิ่นพัฒนา กับโลกาภิวัตน์ วิกฤติโลกวิกฤติไทยอะไร
คือทางรอด มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน กรุงเทพมหานคร อมรินทร์
- เทิดศักดิ์ กองพรหม (2545) แวดวงคนวิจัย จดหมายข่าวสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)
สำนักงานภาค เชียงใหม่ วนิดาการพิมพ์
- ทวีเกียรติ ประเสริฐเจริญกุล (2541) องค์การเอกชนพัฒนาชนบท(อพช) กับการคลี่คลายปัญหาหนีสิน:
วารสารสังคมพัฒนา กรุงเทพมหานคร
- ธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (2540) คู่มือบริการสำหรับเกษตรกรลูกค้า เอกสารเผยแพร่
ธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (เอกสารคู่มือเกษตรกร)
- นิภา เข็มมี (2546) “แนวทางการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาหนีสินเกษตรกรบ้าน ไปงรุ ตำบลนครเจดีย์
อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน” วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (เกษตรศาสตร์)
สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

- นิติ เอี้ยวศรีวงศ์ (2543) *คนจนกับนโยบายทำให้จนของรัฐ คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา (คสพ.) กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์*
- พระธรรมปิฎก(ปอ.ปยุตฺโต) (2544) *การพัฒนาที่ยั่งยืน พิมพ์ครั้งที่ 10 กรุงเทพมหานคร มูลนิธิโกลด์คิมทอง*
- พฤกษ์ เถาวิล (2543) “ค้นไต่กับโซ่ตรวน บทวิเคราะห์สาเหตุการเป็นหนี้ของเกษตรกรภาคเหนือ” รายงานการวิจัยโดยสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ เชียงใหม่
- พรรณี ไทวกุลพานิชย์ (2539) *นโยบายการผลิตการเกษตรเชิงพาณิชย์ภูมิปัญญาเกษตรกร : ประสบการณ์จากล้านนา กรุงเทพมหานคร เครือข่ายเกษตรกรทางเลือก*
- ไพโรจน์ วงศ์วิภาณนท์ (2547) *อนาคตเมืองไทยใครว่าไม่น่าหวัง กรุงเทพมหานคร นอว์ลิจ์พลัส*
- มณเฑียร คุณามี (2547) “ปัจจัยที่ทำให้ครอบครัวกู้เงินนอกระบบ เพื่อใช้คืนเงินกู้จากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง:กรณีศึกษา บ้านย่านยาว หมู่ที่ 3 ตำบลน้ำริด อำเภอหนองม่วงไข่ จังหวัดแพร่” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- ยศ สันตสมบัติ (2539) *ท่าเวียง บทวิเคราะห์เบื้องต้นว่าด้วยการปรับตัวของชุมชนชาวนาไทยท่ามกลางการปิดล้อมของวัฒนธรรมอุตสาหกรรม กรุงเทพมหานคร คบไฟ*
- วิทยากร เชียงกูล (2544) *ข้อเท็จจริงและอนาคตเศรษฐกิจสังคมไทย กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มิ่งมิตร*
- _____ (2548) *เศรษฐกิจไทยปัญหาและทางแก้ กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์สายธาร*
- _____ (2547) *พัฒนาการแบบยั่งยืนกับการแก้ปัญหาคนจน กรุงเทพมหานคร สถาบันวิถึทรรศน์*
- วิษณุ บุญมาร์ตัน (2548) *วิพากษ์เศรษฐกิจการเมือง ยุคทักษิณ ชินวัตร พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร ส.เอเซียเพรส*
- วรรณิ ชลนภาสติชัย (2545) “การจัดการการเงินของครอบครัว” ใน *ประมวลสาระชุดวิชาเศรษฐศาสตร์ครอบครัว* หน่วยที่ 9 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- วิทยาลัยเทคนิคเพชรบูรณ์ *ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับหนี้สิน* ค้นคืนวันที่ 20 เมษายน 2549 จาก http://www.pbntc.ac.th/inventor_teacher/datas/A%201.doc
- วอลเลด เบลโล เชียร์ คันทิงแฮม ลี เล็ง ปอห์ (2545) *โศกนาฏกรรมสยาม พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพมหานคร มูลนิธิโกลด์คิมทอง*
- สุวินัย ภรณทัช (2547) *แกะรอยทักษิณมิกซ์ กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ openbook*
- อนุสรณ์ อุณโณ (2546) *ขบวนการเกษตรกรยั่งยืนในสังคมไทย มูลนิธิเกษตรกรยั่งยืน (ประเทศไทย) กรุงเทพมหานคร ศรีเมืองการพิมพ์*
- อานันท์ กาญจนพันธ์ (2544) *มิติชุมชน วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร กรุงเทพมหานคร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย*

อานันท์ กาญจนพันธ์ (2545) *เส้นผมบังภูเขา ความคิดสามัญเชิงวิพากษ์* สถาบันพัฒนาการเมือง

กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์เดือนตุลา

อภิชัย พัทธเสน (2547) *พุทธเศรษฐศาสตร์ วิชาการทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขา*

ต่าง ๆ พิมพ์ครั้งที่ 3 แก้ไขปรับปรุง กรุงเทพมหานคร อมรินทร์

อุทัยวรรณ กาญจนนิรินทร์ (2543) “ปัจจัยที่มีผลต่อการลดหนี้ที่ไม่เกิดรายได้ของธนาคารอาคาร

สงเคราะห์ สาขาลำพูน” การค้นคว้าแบบอิสระปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง(กทบ.) (อัดสำเนา)

สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเถลิง (2549) *ข้อมูลหมู่บ้าน จปฐ. ข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน กชช. 2 ค.*

หมู่บ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอเถลิงจังหวัดลำพูน ปี 2548, 2549

สำนักงานสถิติจังหวัดลำพูน สถิติจังหวัดลำพูน ฉบับ พ.ศ. 2548 (อัดสำเนา)

สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศ และสื่อสาร (2549) *สถิติรายได้และ*

รายจ่ายของครัวเรือน ภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนใน พ.ศ. 2539, 2541,

2543, 2545, 2547 และ 2549

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฯ (สศช.) *แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง*

2549 (อัดสำเนา)

สำนักงานจังหวัดลำพูน (2550) *บรรยายสรุปและข้อมูลจังหวัดลำพูน ปี 2549* (อัดสำเนา)

สถาบันราชภัฏสวนดุสิต *เศรษฐศาสตร์ทั่วไป* ค้นคืนวันที่ 20 เมษายน 2549 จาก www.regis.dusit.ac.th

องค์การบริหารส่วนตำบลศรีวิชัย อำเภอเถลิง จังหวัดลำพูน (2547) *แผนการพัฒนางองค์การบริหาร*

ส่วนตำบลศรีวิชัย 3 ปี (2547-2549) (อัดสำเนา)

เฮเลนา นอร์เบอร์ก-ฮอดจ์ ไอคา อรุณวงศ์ บรรณาธิการ (2545) *โลกาภิวัตน์กับชุมชนที่ยั่งยืน*

กรุงเทพมหานคร เพื่อฟ้าพรินติ้ง

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

**รายชื่อผู้เชี่ยวชาญในการกำหนดแนวคำถามในการจัดเวทีเสวนา
และการสนทนากลุ่มย่อย**

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

นายนพพร นิลณรงค์	ผู้จัดการซีซีเอฟภาคเหนือ เขต 1 ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต (การศึกษานอกระบบ) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
นายกำธร ธิฉลาด	ข้าราชการบำนาญ (อดีตข้าราชการกรมพัฒนาชุมชน) ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต (การศึกษานอกระบบ) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
นางสาวศิริขวัญ อุทา	ผู้ช่วยผู้ประสานงาน สถาบันวิจัยหริภุญชัย ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต (ส่งเสริมการเกษตร) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
นางสาวนิภา เข้มมี	ผู้ช่วยประสานงาน สถาบันวิจัยหริภุญชัย ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต (ส่งเสริมการเกษตร) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
นายสุวัฒน์ ญาณะโค	ผู้อำนวยการสถานศึกษา ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต (บริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ภาคผนวก ข

**แนวคำถามในการจัดเวทีเสวนาเพื่อวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน
(เวทีชาวบ้าน)**

เกษตรกรบ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

ชุดที่ 1

แนวคำถามในการจัดเวทีเสวนา เพื่อการวิเคราะห์ปัญหาพร้อมกับชุมชน (เวทีชาวบ้าน)

ปัญหาหนี้สินและแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของครอบครัวเกษตรกร

เริ่มการเสวนา

1. ลงทะเบียนผู้เข้าร่วมเวทีเสวนา
2. เปิดเวทีเสวนาโดยผู้ใหญ่บ้าน
3. อธิบายวัตถุประสงค์ในการจัดเวทีเสวนา
 - เพื่อศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาหนี้สินของครอบครัวเกษตรกร
 - เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของครอบครัวเกษตรกร
4. แนะนำตัวของผู้วิจัย คณะวิทยากรกระบวนการ (Facilitator) และผู้เข้าร่วมเวทีเสวนา
แต่ละท่าน
5. ขออนุญาตในการบันทึกเสียงในเวทีเสวนา
6. แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมเวทีเสวนาออกเป็นกลุ่มละไม่เกิน 6 คน จำนวน 7 กลุ่ม(การสนทนากลุ่ม
ย่อย)โดยมีวิทยากรประจำกลุ่มแต่ละกลุ่มเพื่อทำหน้าที่ผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator)
ในการตั้งคำถามและกระตุ้นให้เกิดการแสดงความคิดเห็น โดยมีการจดบันทึกข้อมูล
ลงในกระดาษปรูฟเพื่อให้ทุกคนได้มองเห็นข้อมูลพร้อมกัน เป็นการจดประเด็นสำคัญ
โดยเขียนเป็นข้อ ๆ หรือทำเป็นแผนที่ความคิด (mind mapping) เพื่อแยกเป็นหมวดหมู่และ
ทบทวนข้อมูลร่วมกัน
7. ตัวแทนจากกลุ่มย่อยในแต่ละกลุ่มนำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุมกลุ่มใหญ่
8. สรุปข้อมูลทั้งหมดรวมกัน โดยใช้วิธีการบันทึกเป็นแผนที่ความคิด (mind mapping) และ
ทบทวนร่วมกับผู้เข้าร่วมเวทีเสวนาทั้งหมดรวมกันอีกครั้ง
9. ปิดการเสวนาโดยผู้ใหญ่บ้าน

แนวคำถามในการจัดเวทีเสวนาเพื่อการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน

1. สภาพความเป็นอยู่ในอดีต/ปัจจุบัน
2. การทำมาหากินหรือการประกอบอาชีพ
3. รายได้ที่ได้รับส่วนใหญ่มาจากไหน
4. มีความคิดเห็นอย่างไรต่อภาวะหนี้สินที่เกิดขึ้น
5. แหล่งเงินกู้ กู้เงินมาจากไหน ดอกเบี้ยเท่าไร
6. สาเหตุการเป็นหนี้ กู้เอาไปทำอะไร ทำแล้วได้ผลอย่างไร
7. โครงการที่ทางรัฐบาลนำมาให้ส่งผลกระทบอย่างไร
8. แนวทางการแก้ไขปัญหานี้ จะมีวิธีการแก้ปัญหานี้สินอย่างไร
9. ข้อเสนอแนะ

ภาคผนวก ก

แนวการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group)

เกษตรกรบ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

ชุดที่ 2

แนวการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group)

ปัญหาหนี้สินและแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของครอบครัวเกษตรกร

เริ่มการสนทนา

1. แนะนำตัวเองของผู้วิจัย และขออนุญาตให้ผู้ร่วมสนทนากลุ่มย่อยแนะนำตัวเอง
2. อธิบายวัตถุประสงค์ในการสนทนา
 - เพื่อศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาหนี้สินของครอบครัวเกษตรกร
 - เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของครอบครัวเกษตรกร
3. ขออนุญาตในการบันทึกเสียงในเวทีสนทนา
4. ผู้ดำเนินการสนทนา หรือผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นในการสนทนายันทักข้อมูลจากการสนทนา โดยผู้ช่วยผู้วิจัยเพื่อรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสนทนา การรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มจะจดบันทึกไว้ในกระดาษปรู๊ฟเพื่อให้ทุกคนได้มองเห็นข้อมูลพร้อมกัน เป็นการจดประเด็นสำคัญโดยเขียนเป็นข้อ ๆ หรือทำเป็นแผนที่ความคิด (mind mapping) เพื่อแยกเป็นหมวดหมู่
5. สรุปข้อมูลและทบทวนความถูกต้องร่วมกัน
6. เลือกตัวแทนกลุ่มย่อยเพื่อนำเสนอข้อมูลการสนทนาต่อเวทีเสวนาเพื่อวิเคราะห์ปัญหา ร่วมกับชุมชน
7. ปิดการสนทนากลุ่ม

แนวคำถามในการสนทนากลุ่มย่อย

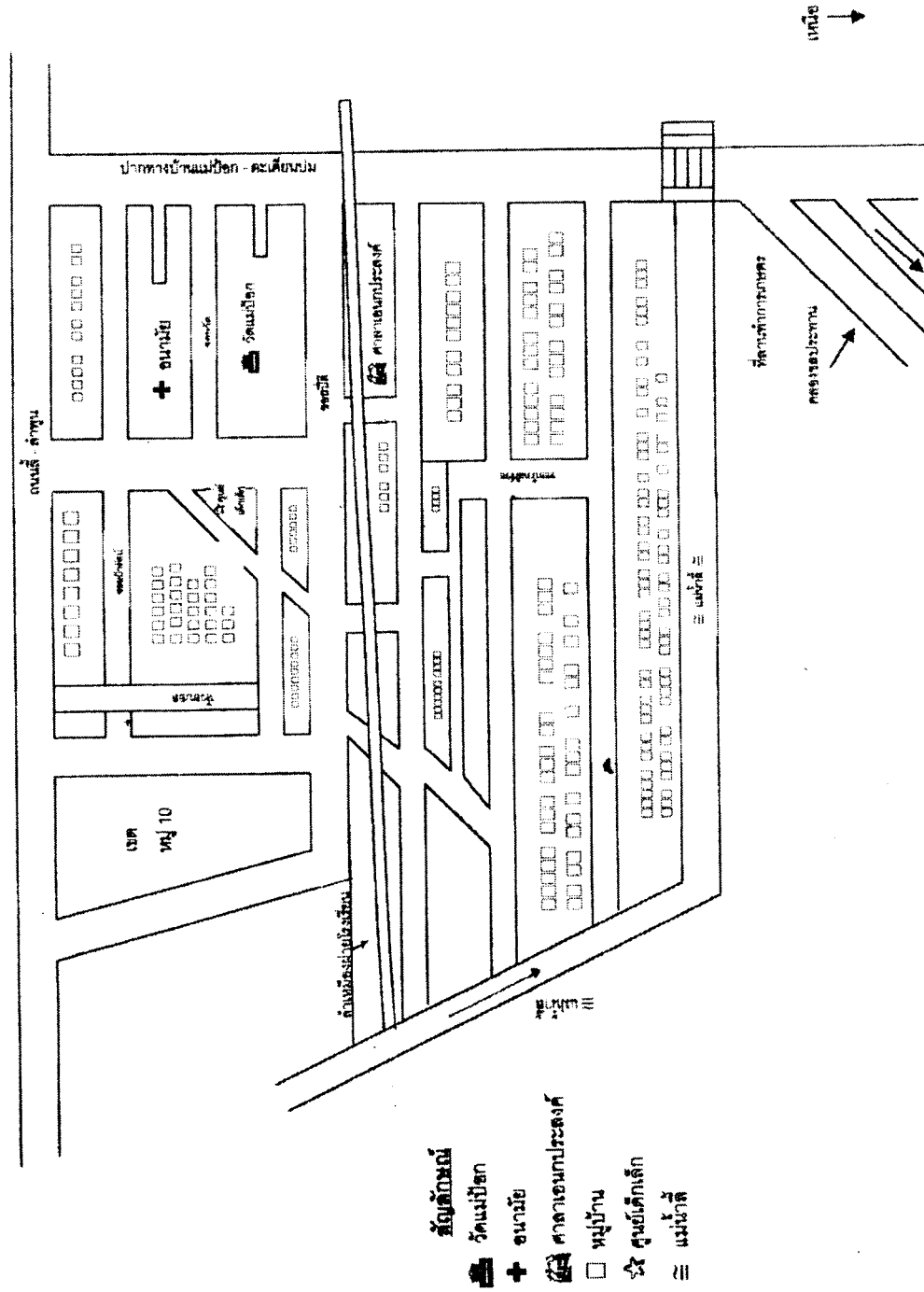
1. สภาพความเป็นอยู่ในอดีต/ปัจจุบัน
2. การทำมาหากินหรือการประกอบอาชีพ
3. รายได้ที่ได้รับส่วนใหญ่มาจากไหน
4. มีความคิดเห็นอย่างไรต่อภาวะหนี้สินที่เกิดขึ้น
5. แหล่งเงินกู้ กู้เงินมาจากไหน ดอกเบี้ยเท่าไร
6. สาเหตุการเป็นหนี้ กู้เอาไปทำอะไร ทำแล้วได้ผลอย่างไร
7. โครงการที่ทางรัฐบาลนำมาให้ส่งผลกระทบอย่างไร
8. แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้ จะมีวิธีการแก้ไขปัญหาหนี้สินอย่างไร
9. ข้อเสนอแนะ

ภาคผนวก ง

แผนที่หมู่บ้าน

บ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

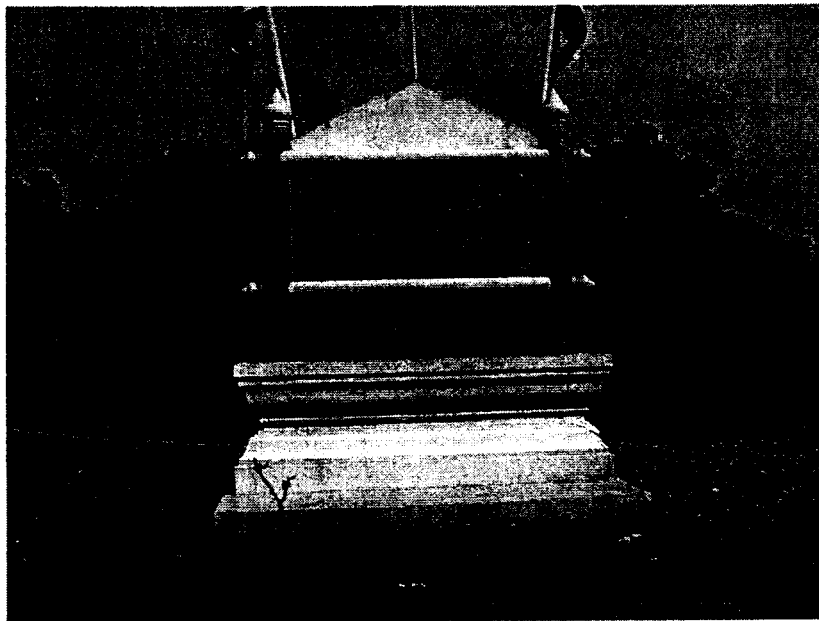
แผนที่หมู่บ้าน / แผนผังแสดงที่ตั้งหมู่บ้าน

แผนที่ บ้านอุคมพัฒนา หมู่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอดี้ จังหวัดลำพูน

ภาคผนวก จ

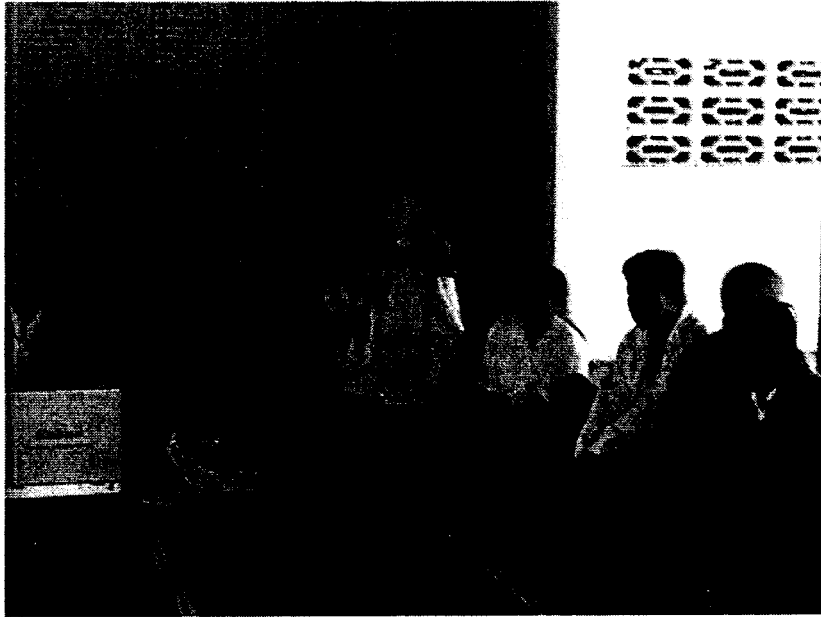
**รูปภาพสภาพพื้นที่ และการจัดเวทีเสวนา
บ้านอุดมพัฒนา หมู่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอเถลี จังหวัดลำพูน**

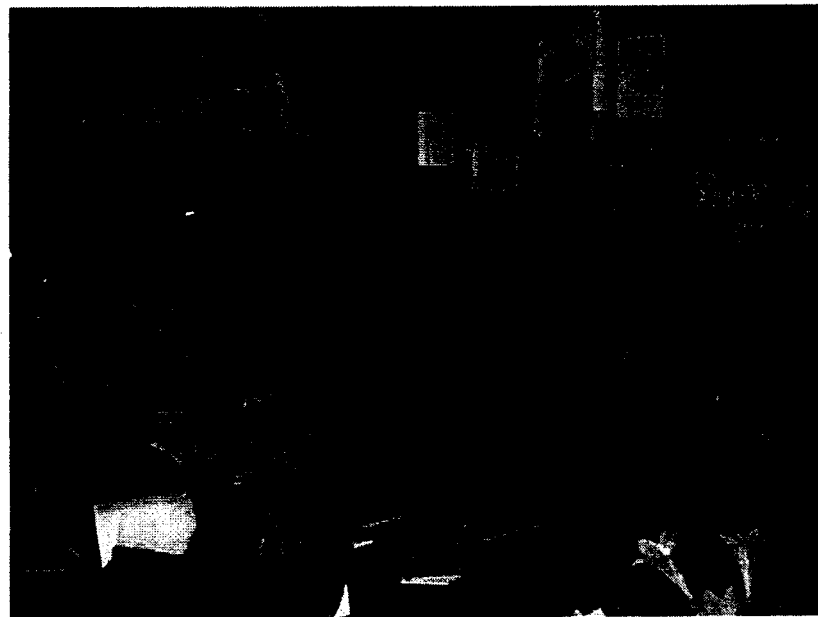
ภาพพื้นที่หมู่บ้านเก็บข้อมูล
หมู่บ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอสี จังหวัดลำพูน

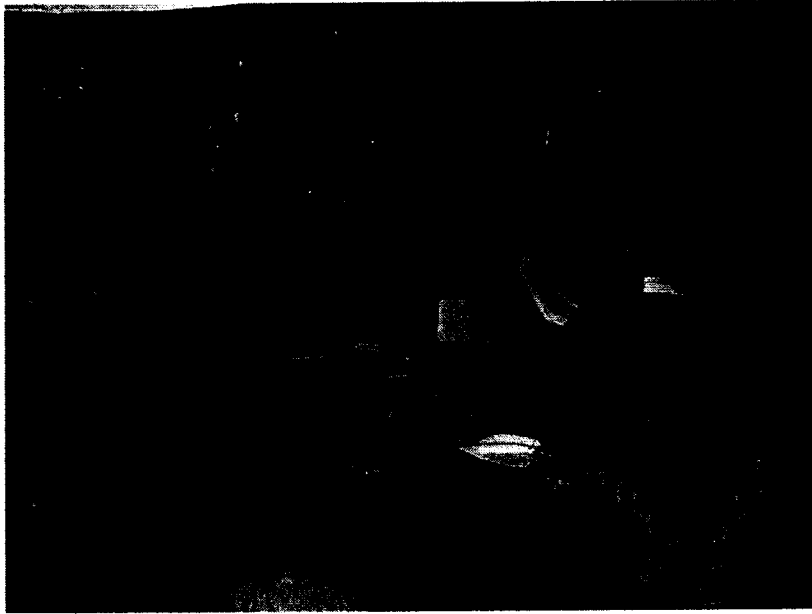
ภาพการจัดเวทีชาวบ้าน

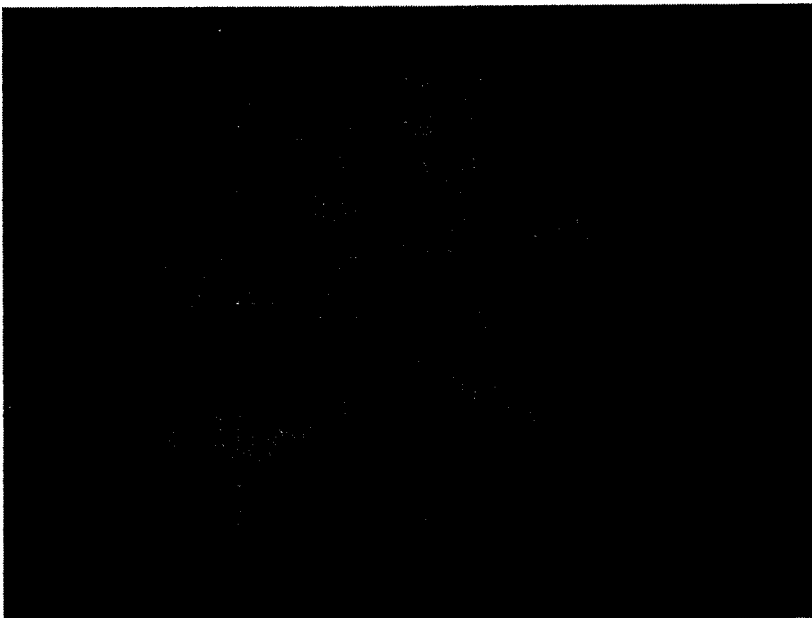
ภาพการจัดเวทีชาวบ้าน

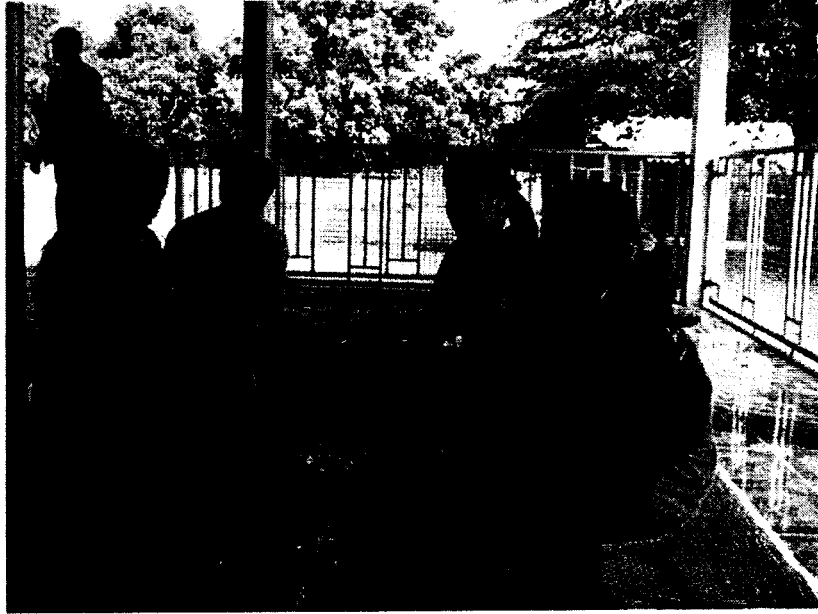
ภาพประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group)

ภาพประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group)

ภาพกลุ่มย่อยนำเสนอ

ภาพวิถีชีวิตเกษตรกรบ้านอุดมพัฒนา

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นางวันเพ็ญ พรินทรากุล
วัน เดือน ปีเกิด	4 กันยายน 2506
สถานที่เกิด	อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน
ประวัติการศึกษา	ศศบ. (ศิลปศาสตร์บัณฑิต) สาขาการพัฒนารวมชน วิทยาลัยครูเชียงใหม่ พ.ศ. 2533
สถานที่ทำงาน	สถาบันวิจัยหรือวิจัย สำนักงานประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำพูน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
ตำแหน่ง	ผู้ประสานงาน/หัวหน้าสำนักงาน